

Betydelse för vårdens utformning

Att arbeta på enkönade eller blandade avdelningar

Tove Pettersson

Att arbeta på enkönade eller blandade avdelningar

Betydelse för vårdens utformning

Tove Pettersson

Författarpresentation

Tove Pettersson är docent i kriminologi vid Stockholms universitet. Hennes forskning har främst rört sig över tre olika områden: brottsliga nätverk, genus- och etnicitetsperspektiv på brott samt diskriminering inom rättsväsendet. Under tiden 2005–2008 arbetade hon vid Statens institutionsstyrelse som forskningsledare med inriktning på ungdomsvården. Sedan 2009 arbetar hon som lektor och forskare vid Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Beställs genom SiS hemsida: www.stat-inst.se
Rapport 1/09
ISSN 1403-1558

Tryck: Edita Stockholm 2009

Förord

Statens institutionsstyrelse har under 2000-talet allt mer övergått till att vårda flickor och pojkar för sig även om det fortfarande förekommer att flickor och pojkar vistas vid samma avdelningar. Att separera pojkar och flickor är en princip som på många sätt avviker från utvecklingen inom andra områden i samhället, exempelvis arbetsmarknaden och utbildningsväsendet. Vid institutionsbehandling av unga kan det emellertid finnas skäl att ha separata avdelningar för pojkar och flickor.

Undersökningen består av 39 kvalitativa intervjuer med personal som arbetar på avdelningar med olika könssammansättning vid Långanässkolan, Eken (numera en avdelning på Behandlingshemmet Ljungaskog), Råby ungdomshem samt vid Utredningshemmet i Hässleholm. Många av de intervjuade har erfarenhet av både blandade och enkönade avdelningar. Intervjuerna har handlat om aktiviteter (hur en vanlig dag ser ut), konflikter (vilken typ av konflikter som uppstår och hur de hanteras), personalens sammansättning och arbetsuppgifter samt anpassning av miljö/arbete med hänsyn till vilka som vårdas.

Analysen tar sin utgångspunkt i genusteori och ställer följande frågor: På vilket sätt har föreställningar om genus betydelse för personalens arbete med ungdomarna? Hur konstrueras genus i det vardagliga arbetet? Vilken betydelse har detta för den vård som bedrivs? Av intervjuerna med personalen framkommer olika uppfattningar av för- respektive nackdelar med blandade och enkönade avdelningar. Nackdelen med blandade avdelningar är risken för relationer mellan ungdomarna och att de kan utnyttja varandra, vilket leder till behov av regler och kontroll. Men många tycker samtidigt att stämningen blir bättre på blandade avdelningar och att blandade avdelningar bättre återspeglar förhållandena ute i samhället. Rapporten visar också att det finns en tydlig heterosexuell norm i diskussionerna kring könsblandade och enkönade avdelningar. Att kärleks- och sexuella relationer kan uppstå mellan ungdomar av samma kön är i stort sett frånvarande i resonemangen. Likaså framkommer det att frågor rörande sexualitet, relation till den egna kroppen och könsroller är mer närvarande och påtagliga i intervjuerna från flickavdelningar eller rörande flickor generellt.

Det har saknats en mer systematisk genomlysning av vilka för- och nackdelar som olika avdelningstyper innebär för behandlingsarbetet inom ungdomsvården. Denna studie är ett viktigt steg i att fylla kunskapsluckan

på området. Avsikten med undersökningen har varit att personal vid institutioner för ungdomar bättre ska kunna dra nytta av fördelarna, och undvika fallgroparna, med den könssammansättning som finns vid den avdelning de arbetar vid.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Ewa Persson Göransson'. The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke at the end.

Ewa Persson Göransson / Generaldirektör

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	7
1 Inledning och syfte	9
2 Teoretiskt perspektiv och tidigare forskning	11
3 Material och genomförande	19
Kunskapsproduktion och forskarroll	19
Urval av avdelningar och intervjudeltagare	23
Intervjuernas genomförande	27
Analysen	29
Kategorisering i teman och analys av dessa	29
Några ord om etiska problem med undersökningen	32
4 Analys	35
Personalens uppfattningar om fördelar och nackdelar	35
Det är så samhället ser ut	36
Stämningen på avdelningen	40
Relationer mellan ungdomarna	44
Relationsmönster mellan ungdomarna	56
Flickor intrigerar och pojkar är raka	56
Hierarkier mellan pojkar som del i maskulinitet?	59
Konflikter på avdelningarna?	65
Hur konflikter ser ut	65
Hur konflikter hanteras	69
Personalsammansättningens betydelse för arbetet	73
Visitationer	74
Hur bör fördelningen mellan kvinnor och män se ut?	74
Gör män det som de är bra på och kvinnor det andra?	79
Mäns fysiska styrka ett nödvändigt ont?	91
Kvinnor som "mjukgörande medel"	98
Risk för anmälan som begränsning av möjligheter	102
5 Avslutande kommentarer	107
Referenser	109
Appendix	113

Sammanfattning

Vid SiS institutioner för ungdomar bedrivs vård på både enkönade och blandade avdelningar. Eftersom det finns anledning att anta att vården vid blandade och enkönade avdelningar kan se olika ut är det viktigt att studera om så är fallet, och i så fall på vilket sätt. Syftet med studien är att undersöka vilken betydelse ungdomarnas könssammansättning på avdelningen har för hur vården utformas. Fokus ligger vid fördelar och nackdelar med könsblandad respektive könsseparerad vård och vad respektive könssammansättning kan betyda för vardagen vid institutionen. Målet är inte att avgöra vilken modell som är att föredra utan att bättre utnyttja de fördelar som olika könssammansättningar har, samt undvika fallgropar.

Undersökningen består av 39 kvalitativa intervjuer med personal som arbetar på avdelningar med olika könssammansättning vid fyra olika institutioner. Många av de intervjuade har erfarenhet av att arbeta på både blandade och enkönade avdelningar. Bilden av vad personalen anser är för- respektive nackdelar med blandade och enkönade avdelningar kan delas in i tre huvudgrupper. Den stora nackdelen med blandade avdelningar som nämns är risken för att pojkar och flickor kan inleda relationer med varandra, och/eller utnyttja varandra, med allt vad det innebär. Personalen får ägna mycket tid åt att försöka kontrollera ungdomarna och mängden regler för ungdomarna att förhålla sig till kan ibland öka till följd av detta. Dessa problem undviks på enkönade avdelningar, men några intervjudeltagare påpekar att relationer kan uppstå även på enkönade avdelningar. På det stora hela tycks dock frågan om relationer vara en icke-fråga på enkönade avdelningar. Men intervjudeltagarna lyfter även upp fördelar med att ha blandade avdelningar. Bland annat menar man att det är mer likt samhället utanför, vilket gör institutionstiden mindre konstlad. Många menar även att stämningen på avdelningen blir trevligare och lugnare på en blandad avdelning.

Intervjudeltagarna beskriver även relationsmönster mellan ungdomarna, hur konflikter uppstår och kan hanteras samt personalsammansättningens betydelse för arbetet. Vid samtliga dessa teman kan genusmönster urskiljas och dessa ger ledtrådar till vad man bör tänka på när man arbetar på en pojkavdelning, flickavdelning eller blandad avdelning. Bland annat diskuteras behovet av ett medvetet genusperspektiv när man arbetar med att minska negativa gruppeffekter, i synnerhet mellan pojkar. Ett annat område som inte verkar hanteras i någon större utsträckning är pojkars sexualitet och hur pojkar som anses "ta för sig" mår. Vilka bilder av sex, nära relationer och flickor skapar den inställningen hos dem? Och på samma tema verkar det finnas ett

behov av att i större utsträckning diskutera kärleksrelationer och kroppsliga frågor med pojkar. Den typen av samtal förefaller främst föras med flickor inom ungdomsvården.

I vården av flickor ges uttryck för oro att män i personalen ska utsättas för falska anmälningar om sexuella övergrepp/trakasserier från någon flicka. Ingen av de intervjuade, vare sig kvinnor eller män, uttrycker oro för att pojkar skulle komma med liknande anklagelser. Oron skapar en särskilt känslig relation mellan flickor och manlig personal, och det finns exempel på hur förhållningssätt för att undvika denna risk påverkar innehållet i flickornas vård. Sannolikt kan det även ha negativa effekter på möjligheten att upprätta behandlingsallianser mellan flickorna och männen i personalen. Det är därför viktigt att fundera över hur denna fråga hanteras på avdelningarna och hur negativa effekter kan undvikas.

Kvinnor och män verkar i viss utsträckning göra olika saker i det dagliga arbetet, vilket innebär problem för den strävan mot att bryta könsstereotypa mönster som många av intervjudeltagarna ger uttryck för. Framför allt verkar kvinnor i personalen främst ses som en motvikt mot männen och de ska representera "det kvinnliga". I en strävan efter att bryta könsstereotypa mönster för ungdomarna är det av vikt att såväl mäns som kvinnors arbetsuppgifter är väl genomtänkta.

I Inledning och syfte

De särskilda ungdomshemmen har under den tid Statens institutionsstyrelse ansvarat för dem (från 1994) gått från att ha flickor och pojkar blandade på avdelningarna till att allt mer ha avdelningar där flickor och pojkar vårdas separat (undantag finns, vilket särskilt gäller utredningsavdelningarna). Detta motiveras bland annat av skyddsintresse, flickor riskerar att fara illa genom att pojkar kan utnyttja flickorna på de blandade hemmen. Andra skäl som anförts är att flickor får mindre utrymme om de vårdas tillsammans med pojkar samt att vården blir på pojkars villkor (Andersson 1998, s. 12; Laanemets & Kristiansen 2008, s. 14). I Allmän SiS-rapport 2002:7, s. 5–7 slås fast att ett policybeslut fattades i och med verksamhetsplanen år 2000 om att flickor och pojkar bör vårdas på separata avdelningar såvida inte behandlings- eller utredningsskäl talar emot det. Även om separata avdelningar för flickor/kvinnor och pojkar/män inom den sociala vården inte är någon ny tanke går det ändå på tvärs med senare decenniernas strävan efter en integrering mellan könen inom olika sektorer i samhället såsom ungdomsvård, skola med mera (Ulmanen & Andersson 2006). Eftersom det finns anledning att anta att vården vid blandade och enkönade avdelningar kan se olika ut är det av vikt att studera om så är fallet, och i så fall på vilket sätt.

Syftet med projektet är därför att undersöka vilken betydelse ungdomarnas könssammansättning på avdelningen har för hur vården utformas. Vård ses i detta sammanhang utifrån ett brett perspektiv, hur den vardagliga kontakten och verksamhetens innehåll ser ut på avdelningen, inte vilka behandlingsmetoder som används. Fokus ligger vid fördelar och nackdelar med könsblandad respektive könsseparerad vård och vad respektive könssammansättning kan betyda för vardagen vid institutionen. Syftet är däremot inte att avgöra vad som är den bästa modellen, eller vilken form man bör ha. Snarare handlar det om att bidra med kunskap som, ur ett verksamhetsperspektiv, kan användas för att bättre utnyttja de fördelar som olika könssammansättningar har, samt undvika fallgropar. Rapporten har ett tydligt fokus på verksamhetsutveckling.

Undersökningen består av intervjuer med personal på ett antal avdelningar med endast flickor, endast pojkar samt både flickor och pojkar.¹

¹ Tanken har varit att även använda utskrivningsintervjuer med ungdomar för att se om ungdomar på blandade och enkönade avdelningar upplevt vården olika. Detta har dock valts bort, bland annat på grund av att bortfallet vid dessa intervjuer är högt (ca 50 %) och i kombination med att antalet intervjuade ungdomar på de blandade avdelningarna blir få bedömdes det inte som meningsfullt att analysera materialet.

Rapporten riktar sig i första hand till personal vid ungdomsinstitutioner, i synnerhet vid de särskilda ungdomshemmen. Även om studien är genomförd på särskilda ungdomshem med de speciella förutsättningar som råder där, exempelvis vad gäller graden av inlåsning och tvång, finns det anledning att anta att liknande problematik kan förekomma även vid andra typer av institutioner som vårdar och behandlar ungdomar. Rapporten är även tänkt att kunna läsas av andra än dem som bedriver behandling av ungdomar vid institutioner, såsom forskare och studenter.

I genomförandet av denna undersökning och rapport har jag haft hjälp av flera personer som jag vill ta tillfället i akt att tacka. Monika Skrinjar gav värdefulla kommentarer på ett tidigt utkast. Senare kommenterade Leili Laanemets en seminarieversion av rapporten och gav då bra förslag på förändringar. Jag vill också tacka personalen vid SiS FoU-enhet för de synpunkter som framfördes vid seminariet. I slutskedet läste Tarja-Liisa Leiniö och Therese Reitan rapporten och kom med ytterligare synpunkter. Allra mest vill jag dock tacka dem i personalen vid avdelningarna som delat med sig av sin kunskap i intervjuerna och de som hjälpt till med att arrangera intervjuerna. Stort tack! Det har varit roligt och intressant att få förmånen att träffa er alla!

2 Teoretiskt perspektiv och tidigare forskning

Den teoretiska ramen utgörs i denna rapport av genusteori. Genusteori används som *analysram*, det vill säga intervjupersonernas utsagor tolkas utifrån konstruktioner av genus. Genusperspektiv används på flera sätt vid analysen, och kan sägas strukturera densamma. Detta kan illustreras genom ett antal frågor som styr tolkning och analys, och som kan betraktas som preciserade frågor kopplade till det övergripande syftet, att studera fördelar och nackdelar med vård vid könsblandade respektive könsseparerade avdelningar. Dessa frågor är:

- På vilket sätt har föreställningar om genus betydelse för personalens arbete med ungdomarna?
- På vilket sätt konstrueras genus i det vardagliga arbetet vid avdelningarna?
- Vilken betydelse har detta för den vård som bedrivs vid avdelningarna?

Den avslutande frågan kopplar ihop undersökningens resultat med praktiken och är delvis framåtblickande, eftersom svaren på den sista frågan har konkret betydelse för hur man kan utveckla vården vid blandade avdelningar respektive avdelningar med enbart flickor eller enbart pojkar.

Inledningsvis behövs en kortfattad beskrivning av vad jag avser med genus. Den forskare som på allvar lyfte in genusbegreppet inom svensk forskning var historikern Yvonne Hirdman. Hon definierar genus som "... den allt mer komplicerade kunskapen vi har om 'manligt' och 'kvinnligt', vår allt större förståelse av hur manligt och kvinnligt 'görs'" (Hirdman 1988, s. 51). West och Zimmerman (1987) menar att genus är det sociala agerandet för att uppnå identifikation som kvinna eller man och att detta utförs offentligt. Genus beskrivs som en ständigt pågående process av att "göra skillnad" och de menar med genus "... ett utförande, en uppnådd egenskap genom situationellt agerande" (1987, s. 126, min översättning).²

Genus är alltså, utifrån detta synsätt, något man *gör*. Det är relationellt och handlar framför allt om att göra skillnad mellan flickor / kvinnor och pojkar / män. West och Fenstermaker (1995) framhåller att även social klass och etnicitet är bärande komponenter i den sociala processen av att "göra skillnad". Detta innebär exempelvis att personer från olika sociala klasser konstruerar

² I original "... an accomplishment, an achieved property of situated conduct".

olika typer av femininiteter och maskuliniteter³ (se även Messerschmidt 1993 & 2004). Numera förs diskussioner kring genus allt mer utifrån begreppet intersektionalitet (de los Reyes, Molina & Mulinari 2002). Med detta avses just skärningspunkterna mellan kön/ genus, social klass och etnicitet (även andra dimensioner kan inkluderas). En person *gör* ständigt klass, etnicitet och genus. Alla dimensioner är närvarande på samma gång och beroende av varandra. Fokus i denna undersökning har dock varit på föreställningar om "manligt" och "kvinnligt" och dess betydelse för vardagen vid avdelningarna. Jag menar dock att både etnicitet och klass är viktiga för föreställningar om "manligt" och "kvinnligt". Intervjuerna har dock inte kretsat kring frågor om klass eller etnicitet, även om etnicitet ibland har lyfts fram av intervjudeltagarna.⁴

Genusskapandet sker inom system av relationer samtidigt som agerandet sker i en situationsbunden kontext. Grundbultarna för systemet är *isärhållande* av vad som betraktas som maskulint/ manligt och feminint/ kvinnligt (West & Zimmerman 1987; West & Fenstermaker 1995; Hirdman 2001; Connell 1999; Segal 1997; Johansson 2000) samt *underordning* av det feminina (Hirdman 2001; Connell 1999; Segal 1997). Hirdman (1988: 51) använder sig även av begreppet genussystem som hon menar är "... en ordningsstruktur av kön". Denna struktur både riktar in, styr och begränsar vårt beteende och våra handlingar utifrån föreställningar om "manligt" och "kvinnligt", samtidigt som vi själva reproducerar strukturen genom vårt agerande. Men strukturen förändras också genom vårt agerande exempelvis när vi handlar mot de föreställningar och förväntningar som finns om hur kvinnor och män förväntas bete sig. Även om strukturerna är svårföränderliga är det ur ett längre tidsperspektiv uppenbart att de förändras. Vad flickor/ kvinnor och pojkar/ män förväntas kunna och borde göra är uppenbart annorlunda idag jämfört med exempelvis för femtio år sedan. Men den strukturerande åtskillnaden mellan kvinnor och män är i allra högsta grad närvarande även i dagens Sverige. Elvin-Nowak och Thomson (2003, s. 25) uttrycker sig så här om den process som gör oss till "män" respektive "kvinnor":

(m)an kan säga att alla människor ingår i en lång femininiseringsprocess respektive en maskuliniseringsprocess, skapad inom ramarna för mänskliga relationer, avsedd att passa här och nu i det samhälle och den tid där livet ska levas

Mattsson (2005, s. 12–13) anser att det finns en särskild spänning mellan socialt arbete inom behandlingsfältet och genusperspektiv kopplat till frågan om förändring. Hon menar att socialt behandlingsarbete bland annat handlar om att förändra människor så att de bättre passar in i samhället, vilket innebär en

³ Till skillnad från ex könsrollsteori som snarare poängterar två komplementära roller (se ex Messerschmidt 1993 för en kritik av könsrollsteori).

⁴ Vilket exempelvis kommer att framgå i det avsnitt som handlar om varför personalen anser att det bör vara både kvinnor och män i personalstyrkan.

strävan efter normalisering. Ett genusperspektiv för däremot ofta med sig en strävan efter att synliggöra och ifrågasätta normen, de för givet tagna idéerna om vad som är "manligt" respektive "kvinnligt". Jag håller med Mattsson om att behandlingsarbete åtminstone delvis handlar om strävan efter att "normalisera" de personer som ska "behandlas", och att detta kan skapa en spänning i förhållande till att arbeta utifrån ett medvetet genusperspektiv.

Andra begrepp, nära relaterade till föreställningar om "manligt" och "kvinnligt", som kommer att användas i rapporten är heterosexuell matris respektive heteronormativitet och det kan därför vara på sin plats att inledningsvis klargöra även vad dessa begrepp innebär. Sexualitet ingår som en del av de föreställningar som genus konstrueras kring. I normativ femininitet och maskulinitet ingår att vara heterosexuell (Connell 1999; Messerschmidt 1993; Mattsson 2005). Med heterosexuell matris och heteronormativitet avses att utgå ifrån heterosexualitet som norm, alltså ett antagande (medvetet eller undermedvetet) om att människor är heterosexuella. Det innebär dock inte detsamma som att man är *emot* homosexualitet. Visserligen finns det ett värderande inslag i att något betraktas som norm, men det är inte detsamma som att man nödvändigtvis är *emot* eller tycker illa om det som inte uppfattas som norm. Att något betraktas som norm innebär dock konsekvenser kopplade till makt oavsett om detta är avsikten eller inte.

Avslutningsvis bör rapporten även sättas i sitt sammanhang med avseende på det jämställdhetsintegreringsarbete som förekommer inom Statens institutionsstyrelse. I detta utvecklingsarbete har jag deltagit i egenskap av sakkunnig, något jag återkommer till under metodavsnittet. Initiativet till och planeringen av undersökningen skedde dock innan jag fick detta uppdrag, och intervjuerna genomfördes under starten av detta arbete, innan vad det i praktiken skulle innebära och innehålla var tydligt för mig själv eller inom myndigheten. Medan analysarbetet av intervjuer "låg vilande" på grund av tidsbrist skedde dock framtagande av och beslut från ledningsgruppen om "Policy för en jämställd vård och behandling". Det genomfördes också en extern kartläggning (Laanemets & Kristiansen 2008) och en intern kartläggning (Allmän SiS-rapport 2008:6). Tillsammans med jämställdhetsintegreringssamordnare Åsa Frodlund och den arbetsgrupp bestående av fem institutionschefer som kopplades till uppdraget har jag varit involverad i alla delar av den interna kartläggningen. Jag har också, i samarbete med ovan nämnda, tagit initiativ till och deltagit i planering av den externa kartläggningen. Det innebär att när analysen av intervjuerna genomfördes på allvar var detta arbete redan gjort och det fanns en policy inom myndigheten för dessa frågor. Även om denna policy inte fanns vid tillfället för intervjuerna har jag valt att i vissa delar ändå relatera resultaten till denna. Detta ska inte ses som en form av granskning av om personalen uttrycker sig "rätt eller fel" utan att jag i vissa avseenden sett tydliga kopplingar till den, som kan förtydliga de aspekter

som intervjuerna ger på just hur man ska arbeta jämställt i ett behandlingsarbete. Just ur ett verksamhetsperspektiv menar jag att det är viktigt att koppla intervjudeltagarnas resonemang till den numera befintliga policyn. Policyn utgår från följande tre huvudpunkter för att beskriva vad som avses med en jämställd vård och behandling:

- att de flickor och pojkar, kvinnor och män, som vistas vid SiS institutioner får en vård och behandling som utgår från deras individuella behov och förutsättningar,
- att personalen synliggör och motverkar könsstereotypa normer i den vård och behandling som SiS bedriver,
- att de flickor och pojkar, kvinnor och män, som vistas vid SiS institutioner är bättre rustade för att leva ett jämställt liv efter institutionsvistelsen än när de skrevs in.

Kort kan det uttryckas som att de ungdomar som vistas vid SiS institutioner ska få den vård de behöver utifrån sina individuella behov och inte utifrån föreställningar om kön.

Tidigare forskning

Under detta avsnitt kommer några relaterade studier att presenteras. Främst syftar avsnittet till att göra läsaren bekant med själva studierna och deras huvudsakliga resultat. Mer detaljerade resonemang i dem kommer däremot att tas upp i samband med analysen, där de är relevanta för min egen undersökning. De studier som kortfattat beskrivs nedan är Anderssons (1998) undersökning av ett §12-hem för flickor, Hilde och Claezons (2005) undersökning av två avdelningar vid institutioner för behandling av ungdomar (en för flickor och en för pojkar) samt Laanemets och Kristiansens (2008) undersökning om kön och behandling inom tvångsvården. Jag tar även med Mattssons (2005) studie av två behandlingshem för vuxna missbrukare. Visserligen omfattar studien en annan målgrupp, men eftersom det finns påtagliga likheter mellan resultatet i denna studie och Mattssons studie kommer jag ändå att använda mig av den.

Andersson (1998) har genomfört en studie av ett särskilt ungdomshem som under mitten av 1990-talet övergick från att vara en blandad institution till en institution för enbart flickor. Hon menar att övergången bland annat innebar att uppmärksamheten riktades in på det som förstods som det "specifikt kvinnliga", det vill säga det som uppfattades som skillnader gentemot pojkar. Personalens beskrivningar av flickorna och pojkarna var ofta könsstereotypa. Andersson sammanfattar de förändringar hon, genom intervjuer med personalen, urskiljer vid övergången till en renodlad flickinstitution till fem områden/teman, "lugn och ordning", "sexfri zon", "manliga och kvinnliga personalroller förändras", "flickors problem och beteenden" samt

”behandlingsformer och aktiviteter”. Att det blev mer lugn och ordning sedan de övergick till att behandla enbart flickor på institutionen är något som personalen lyfter fram. Andersson menar dock att detta måste ses mot bakgrund av att personalen hade högt ställda förväntningar på att det skulle bli just så redan före förändringen. Sedan det blivit enbart flickor vid institutionerna menar personalen även att sexuella förhållanden mellan eleverna upphört och detta upplevs som positivt. Samtidigt har inte flickornas ”sexuella beteende” försvunnit utan finns kvar i form av ett sexuellt ”spel” gentemot den manliga personalen.

Personalen menar att övergången alltså innebar en större fokusering på flickors intresseområden och det som betraktas som typiskt kvinnligt, liksom att flickorna fått mer plats och utrymme. Även personalens roller förändrades, där kvinnorna fick en mer framskjuten plats medan männens roller blev mer osäkra. Detta beror enligt Andersson delvis på den traditionella arbetsfördelning som tidigare fanns på institutionen, där männen tog sig an de uppgifter som riktade in sig på aktiviteter för pojkar och vice versa (se även Hilde och Claezon 2005). Förändringen medförde också att kvinnorna i personalen fick mer makt än tidigare menar de intervjuade. Även behandlingsformen påverkades av övergången, trots att själva behandlingsmodellen var densamma som innan. Kort uttryckt blev det mer samtal, mer struktur och mer administration i och med övergången. Det finns påtagliga meningsskiljaktigheter inom personalen kring värdet av dessa förändringar.

Hilde och Claezon (2005) har genomfört en undersökning av två avdelningar vid ungdomsinstitutioner, en pojkaavdelning och en flickaavdelning, utifrån ett könsperspektiv. Materialet består av intervjuer med personal och deras syfte är att ”... studera hur kvinnliga och manliga behandlare vid institutioner för ungdomsvård beskriver sitt arbete med flickor respektive pojkar” (s. 12). Avdelningarna var tidigare blandade och även om studien inte fokuserar på denna fråga tar personalen emellanåt upp detta i intervjuerna. Genomgående tycks personalen tycka att det är bättre med könssegregerade avdelningar. Hilde och Claezon visar att delar av personalen har mycket könssegregerade och stereotypa föreställningar om flickor och pojkar, vilket också får betydelse för vilken behandling och vilka aktiviteter som bedrivs vid de olika avdelningarna. Exempelvis var den starkt traditionella synen på flickors sexualitet som problematisk, med skuldbeläggande och att flickor gjordes ansvariga för pojkars sexuella agerande som konsekvens, närvarande hos personalen som intervjuats.⁵ Någon egentlig jämförelse med hur det var tidigare görs inte i studien, och det var inte heller syftet med undersökningen.

⁵ Se dock Överlien 2003 för en något annorlunda bild, där personalen istället försökte göra flickorna till asexuella barn, även om de trots allt tänkte på dem som personer som gör sexuella närmanden. Flickors sexualitet uppfattas dock som problematisk av personalen även i denna studie.

Laanemets och Kristiansen (2008) genomförde under 2007 en studie av SiS vård och behandling utifrån ett genusperspektiv. Undersökningen var ett uppdrag från SiS FoU-enhet och ett led i att kartlägga verksamheten inför den handlingsplan om en jämställd vård och behandling som skulle upprättas inom ramen för SiS jämställdhetsintegreringsuppdrag. Materialet i undersökningen består av kortare deltagande observationer vid sju avdelningar inom ungdomsvården samt tre avdelningar inom missbruksvården (vuxna), intervjuer med personal vid dessa avdelningar samt en enkät till personal inom SiS. Relevant för denna undersökning är den del där avdelningar inom ungdomsvården studerades.

Sammanfattningsvis visar resultatet i denna del, liksom tidigare studier, att olika stereotypa föreställningar om flickor och pojkar var närvarande i vården som bedrevs på avdelningarna och i hur denna organiserades. Bland annat beskrevs pojkarna som mer ansvariga för sina handlingar medan flickorna oftare sågs som sårbara och i behov av skydd. Pojkar uppfattades som raka medan flickor intrigerade och manipulerade, ett tema som återkommer i samtliga studier av ungdomar som beskrivs här (Andersson 1998; Hilte & Claezon 2005). Andra skillnader var att pojkarna betraktades, och behandlades, som ett kollektiv i större utsträckning än flickorna. Eftersom vården ska bedrivas utifrån individuella behov kan detta sägas vara problematiskt. Det fanns också en tendens till att pojkar inte tilläts vara små och ledsna i samma utsträckning som flickorna. Man bör då minnas att de ungdomar som placeras vid SiS institutioner kan vara allt från 12 till 21 år. Även i Laanemets och Kristiansens studie visade sig personalens förhållningssätt gentemot ungdomarnas sexualitet skilja sig åt mellan flickor och pojkar. Flickornas sexualitet problematiserades, vilket inte skedde med pojkarna. Förhållandet till kontroll skilde sig åt mellan flick- och pojkavdelningarna. Pojkarna kontrollerades för att de inte skulle skada personalen medan flickorna kontrollerades för att de inte skulle skada sig själva. Laanemets och Kristiansen lyfter, till skillnad från övriga refererade studier, tydligt fram hur även innehållet i pojkarnas vård påverkas av föreställningar om kön/genus. Inte alltid till deras fördel som det verkar. Det är inte särskilt förvånande att föreställningar om genus får betydelse även för pojkar, men ofta har fokus inom forskningen varit på hur flickor berörs och hur de missgynnas av föreställningar om genus och en ojämlig behandling (se även Ericsson och Jon 2006 för en diskussion om betydelse för såväl flickor som pojkar).

Mattsson (2005) har i sitt avhandlingsarbete i socialt arbete genomfört en studie av två behandlingshem för vuxna missbrukare. Den ena var en tvångsvårdsinstitution för kvinnor (alltså en av SiS institutioner) och den andra en institution med frivillig behandling för både kvinnor och män. I praktiken bedrevs dock endast behandling av män under den tid undersökningen pågick i och med att ingen kvinna var intagen. Materialet består av sammantaget 19

intervjuer med personalen och en månads deltagande observationer vid var och en av institutionerna (s. 53).

Mattsson (2005) visar i sin studie hur kön görs inom behandlingen av kvinnorna och männen på en mängd olika sätt. Kvinnorna anses främst vara i behov av lugn och ro medan männen istället behöver sysselsättning och har en tillvaro som snarast påminner om arbete vid institutionen. På båda institutionerna görs kön genom att man betraktar kvinnor och män som olika och komplementära. Utgångspunkten är likhet inom och olikhet mellan könen. Detta får också betydelse för den behandling som bedrivs och personalens uppgifter styrs delvis av vilket kön de tillhör. På institutionen som behandlar kvinnor förväntas kvinnorna i personalen relatera till och förstå kvinnorna. Männen däremot antas inte kunna sätta sig in i kvinnornas erfarenheter. Dessutom får kvinnorna andra uppgifter än männen eftersom de ska ta hand om arbetsuppgifter förenade med integritetsfrågor kopplade till kvinnokroppen, såsom att övervaka urinprov, handla menstruationsskydd m.m. Utifrån resonemang om att inte kränka kvinnorna, som beskrevs som att de i allmänhet hade mycket negativa erfarenheter av män, gavs männen i personalen mer tillbakadragna uppgifter och de skulle vara försiktiga med att komma för nära kvinnorna. Det innebar att männen ibland, på grund av rädsla för att kränka kvinnorna, inte kunde agera såsom de egentligen menade var adekvat beteende för dem, exempelvis som att trösta en kvinna om hon var ledsen. Även på institutionen som behandlade män gavs kvinnorna och männen olika roller i behandlingen. Här var det männen som förväntades ha samhörighet med de manliga klienterna och särskilda mansgrupper med manlig personal hölls. I dessa kunde de missbrukande männen få vara sig själva och ge uttryck för objektifiering och sexualisering av kvinnor, något de ansågs vara tvungna att förtrycka i kvinnors närvaro. Det var stort fokus på den heterosexuella familjen i behandlingen, vilket gav män och kvinnor i personalen olika arbetsuppgifter liksom olika makt. Männen i personalen tog och tilldelades auktoritet, medan kvinnorna istället skulle representera den varma och känslösa modern.

Liksom personalen tilldelades olika roller på grund av föreställningar om, och fokus på, olikheter mellan män och kvinnor behandlades klinterna mycket olika utifrån samma föreställningar. Kvinnorna fostrades till att ta hand om sin kropp genom spa-kvällar, kostråd, bantningstips, fokus på skönhet med mera. Kvinnorna mättes mot och skulle formas till en heterosexuell medelklassfemininitet med kvinnorna i personalen som norm. Mattsson (2005, s. 184) menar att "i behandlingsarbetet med kvinnorna förskjuter personalen målet med behandlingen från att handla om kvinnornas missbruksproblematik till att handla om deras kön. Behandlingsarbetet i kvinnogruppen handlar bara om att komma till rätta med kvinnornas bristande femininitet". Köket och matlagning var också centrala delar i behandlingen på kvinnoinstitutionen,

där kvinnorna ansågs vara i behov av att lära sig matlagning, städning och andra sysslor kopplade till hemmet. Männerna däremot ansågs inte vara i behov av att lära sig sådana sysslor, utan betraktades som att de redan kunde det och skulle bara delta i sådana sysslor utifrån att det behövde bli gjort på institutionen. Männerna konstruerades dessutom som burdusa och översexuella. Detta gjordes genom att "medvetandegöra kvinnorna på institutionen om att de är objekt för männen, genom att aktivt synliggöra män som lever upp till bilden av den översexuella mannen och genom att motarbeta män som är på andra sätt" (Mattsson 2005, s. 145).

Vid båda institutionerna fanns tydliga idéer om jämställdhet och att det var en viktig fråga i behandlingen, men jämställdhet hade olika innebörder på de olika institutionerna. Vid institutionen för kvinnor innebar jämställdhet lika fördelning av hemarbetet medan det på institutionen med män handlade om att alla lika värde. Samtidigt som man ville visa upp en jämställd fördelning av hemarbetet på kvinnoinstitutionen genomförde kvinnorna i personalen mer av detta arbete och tog även större ansvar för att det genomfördes. Mattsson visar även hur män i personalen gavs mer makt och betraktades som mer värdefulla än kvinnor på institutionen med män. Båda institutionerna ägnade sig alltså i praktiken åt sådant beteende som var motsatsen till det som de betraktade som jämställt, trots att de strävade efter att inte göra så.

Mattsson visar även hur beteende hos såväl personal som klienter som bekräftade personalens stereotypa föreställningar om kvinnor och män synliggjordes, medan beteenden som innebar brott mot dessa istället osynliggjordes. På så sätt upprätthåller personalen idéerna om kvinnor och män som olika, även när de i det faktiska beteendet agerar lika. Mattsson argumenterar även för att det behandlingsarbete som utförs där kön ges betydelse, istället för att kunna fungera som en frigörande del av behandlingen, förstärker, bekräftar och låser in klienterna i stereotypa föreställningar kopplat till deras kön.

Det är vanligt att studier inom området åtminstone delvis fokuserar på hur flickor och pojkars problem beskrivs. Exempel på detta är Andersson (1998), Schlytter (1999), Hilde och Claezon (2005), Ericson och Jon (2006) samt Laanemets och Kristiansen (2008). Denna undersökning fokuserar däremot inte på hur flickors och pojkars problem beskrivs. Varken i intervjuerna eller i resultatdelen har denna fråga uppmärksamats (i resultatdelen mest beroende på att detta sällan har frågats efter i intervjuerna förstås). Det innebär dock inte att olika syn på flickors och pojkars problem både kan skymta fram i intervjuerna och ha betydelse för hur de intervjuade beskriver sitt arbete i andra sammanhang. Det kommer även att finnas en del resultat som anknyter till detta, exempelvis hur sexualitet beskrivs hos flickor och pojkar, men då är det kopplat till exempelvis relationer mellan ungdomarna på avdelningen och har alltså inte sin utgångspunkt i personalens beskrivningar av ungdomarnas problem.

3 Material och genomförande

Inom ramen för undersökningen har 39 kvalitativa intervjuer med behandlingspersonal genomförts, 20 män och 19 kvinnor har intervjuats. Materialet är relativt omfattande: det består av 45 timmars inspelade och utskrivna intervjuer. Nedan redogörs för urval, genomförande, analysstrategi och etiska avvägningar. Inledningsvis vill jag dock säga några ord om min syn på kunskapsproduktionen i intervjuerna och min egen roll som forskare.

Kunskapsproduktion och forskarroll

Undersökningen är en kvalitativ intervjuundersökning där kunskapsproduktionen sker interaktivt mellan intervjudeltagare och forskare⁶ under intervjuens gång (Holstein & Gubrium 1995; Karlsson & Pettersson 2006). Det innebär bland annat att kunskapen produceras genom att intervjudeltagaren svarar på de frågor och teman jag kommer med, men att själva situationen i sig också genererar kunskap. Att sitta koncentrerat under en längre stund och reflektera över de frågor undersökningen handlar om genererar kunskap i sig. Kunskap ses inte som något som "hämtas" och finns färdigpaketerat och klart utan som en sammanlänkning av intervjudeltagarnas erfarenheter med mina egna erfarenheter som forskare (exempelvis genom val av teoretiska perspektiv, teman och frågeställningar). Det finns flera exempel på denna process i materialet, där intervjudeltagarnas erfarenheter kommer fram under själva intervjuinteraktionen genom just det faktum att de koncentrerat sitter och resonerar utifrån studiens frågeställningar. Det innebär inte att de är "påhittade" och inte är grundade i deras erfarenheter från sitt praktiska arbete. Istället handlar det om att den kunskapen "kommer fram" i intervju-situationen. Exempel kan vara när en intervjudeltagare säger "jag bara kom och tänka på det nu, man kunde ha frågat och ställt den frågan även till killar" och liknande uttalanden. Det visar att kunskapen inte är helt "färdig" innan intervjusituationen utan även genereras under densamma.

Undersökningen utgår från ett hermeneutiskt (tolkande) perspektiv. Till skillnad från exempelvis statistiska analyser saknas fastställda kriterier och regler för analysen av den typ av data som undersökningen bygger på. Lundgren Sørli (2005, s. 37) menar att i en hermeneutisk kontext blir målet att "produsere en så god som mulig tolkning av det fenomen som er studert".

⁶ Forskaren är förstås också en intervjudeltagare enligt detta synsätt. Men för tydlighetens skull benämns ändå intervjuaren som forskare.

Hon urskiljer fem premisser för vad hon menar kännetecknar en strävan efter den bästa möjliga tolkningen (s. 38):

For det første handler det om å opptre på en etisk og sannferdig måte som ivaretar det studerte aktører sier. For det andre handler det om at en som forsker i sin framstilling skal være tydelig når en klargjør sine tolkningsgrunner. For det tredje handler det om å tydelig klargjøre hvilke kontekster en gjør tolkninger ut fra. For det fjerde handler det om at det skal framgå hva som er intervjudeltakernes (eller andre aktørers) perspektiv og hva som er forskerens tolkning. For det femte handler det om at en skal kunne argumentere for at de premisser en velger å tolke fenomener ut fra, er de som kan sees som best egnet for å utvikle kunnskap.

Den första premissen handlar förstås om "ärlighet", men kan för läsaren synliggöras genom att det empiriska materialet redogörs för noga och genom citat och inte bara beskrivningar. Jag har därför använt mig av citat i stor utsträckning för att belägga mina påståenden. Utifrån detta synsätt är det även viktigt att redogöra för motstridiga bilder hos såväl en enskild intervjudeltagare som mellan olika intervjudeltagare. Att samma intervjudeltagare kan inta olika positioner och i olika delar av en intervju på sätt och vis säga emot sig själv är varken ovanligt eller konstigt. Holstein och Gubrium (1995) menar att detta är en del av mänsklig interaktion och handlar bland annat om att man kan inta olika ståndpunkter beroende på utifrån vilken position man uttalar sig och för att verkligheten är komplex. Detta ska inte tolkas som att man "ljuger". De menar även att det sällan är fruktsamt att försöka bestämma vad som är den "korrekta" bilden. Istället bör forskarens mål vara att söka efter olika typer/ former av kunskap. Detta gäller både vid analysen och vid själva genomförandet av intervjun (Holstein & Gubrium 1995, s. 37). Mot bakgrund av dessa resonemang har jag strävat efter att redovisa olika ståndpunkter inom ramen för de teman jag urskiljt snarare än att bara leta efter vad "de flesta" tycker och nöja mig med att redovisa detta. Detta kan ge redovisningen en mer "otydlig" form än vid analyser där man främst letar efter det gemensamma eller dominerande. Jag menar dock att den kunskap som kommer ur detta förhållningssätt ger större insikter i det studerade fenomenet. Jag har också under intervjun försökt fånga intervjudeltagarens olika åsikter genom mina följdfrågor. Exempelvis om en person huvudsakligen pratat om något som positivt har jag aktivt frågat om de ser några nackdelar också eller vice versa. Jag har också aktivt strävat efter att de ska se fenomenet (blandade eller enkönade avdelningar) utifrån både personalens, flickors och pojkars perspektiv. Oftast har dock intervjudeltagarna självmant intagit olika positioner som de uttalar sig från under intervjuns gång.

Det andra kriteriet handlar om att tydligt redovisa sina ståndpunkter för tolkningar, något jag gör dels genom att visa vilken teoretisk bakgrund (genusteori) jag utgår ifrån, dels genom att i analysen koppla mina argument till denna teoretiska bakgrund.

Det tredje kriteriet, att visa vilken kontext tolkningarna görs utifrån, försöker jag tydliggöra i den fortsatta genomgången i detta metodavsnitt genom redogörelse för forskarroll, urval, intervjuernas upplägg, analysstrategi osv.

Det fjärde kriteriet handlar om att det ska framgå vad som är intervjudeltagarnas perspektiv och vad som är forskarens tolkningar. I det sammanhanget blir det också viktigt att tydliggöra vilken roll forskaren har. Lundgren Sørli (2005, s. 39–42) använder sig av tre olika modeller för forskarrollen. Hon börjar dock med att skilja på analysnivå och materialnivå, där hon med analysnivå avser forskarens tolkningar kopplade till kunskapsproduktionen och med materialnivå avser intervjudeltagarnas beskrivningar. De tre forskarroller hon beskriver är den avståndstagande, förmedlaren och vad hon kallar för dubbel hermeneutik. Den avståndstagande forskarrollen innebär att forskaren ska se bort från materialnivån, i form av de sociala aktörernas beskrivningar och sina egna aktiviteter, när han eller hon genomför analyserna. Detta för att dessa beskrivningar ofta är felaktiga och de använder begrepp på ett ovetenskapligt sätt. Jag menar att det i denna studie inte är fruktsamt att inta den avståndstagande forskarrollen.

Den andra rollen kallar Lundgren Sørli för att vara "mikrofonstativ". Här är materialnivån, med aktörernas (intervjudeltagarnas i detta fall) berättelser helt i fokus och forskarens roll handlar om att vidarebefordra dessa röster. Inte heller denna roll, att helt avstå från analysnivån till förmån för materialnivå, ser jag som min forskarroll. Istället har jag intagit den tredje rollen som Lundgren Sørli beskriver, som tar sin utgångspunkt i de sociala aktörernas beskrivningar och tolkningar av "världen", men där forskarens uppgift också är att "drive vetenskap" (s. 41). Det vill säga forskaren ska gå utöver de sociala aktörernas egen uppfattning genom att lyfta fram samband, strukturer, förhålla sig till teoretiska perspektiv och så vidare. Detta är alltså det synsätt som ligger närmast det förhållningssätt jag har till min egen forskarroll i denna studie. Min uppgift ser jag som att, mot bakgrund av vad intervjudeltagarna har berättat för mig, sätta deras berättelser både i relation till varandra men också i ett teoretiskt och samhällsvetenskapligt sammanhang (se även Mattsson 2005, s. 68 som resonerar på liknande sätt om sin forskarroll). Detta innebär att jag bland annat ser det som min uppgift att *problematisera* vad intervjudeltagarna säger. Att problematisera ska dock inte likställas med att kritisera intervjudeltagarna för det som de säger. Dessa har ("på fri hand") berättat om sin verksamhet under kanske en dryg timme, medan jag har haft möjlighet att tänka på vad de säger under avsevärt längre tid, och har på så sätt större möjlighet att förhålla mig eftertänksamt och kritisk till det sagda. Om den slutliga texten ändå uppfattas som kritiserande av någon av de intervjuade beklagar jag detta, men vidhåller ändå att min uppgift inte är att bara vidarebefordra vad den personal jag intervjuat berättar, utan att anlägga ett analytiskt perspektiv på de berättelser jag fått ta del av.

Forskarrollen hänger också samman med att jag har en, för forskaren, ovanlig roll genom att också ha varit en del av den organisation som studeras. Under hela studien har jag varit forskningsledare vid Statens institutionsstyrelse (dock inte längre när rapporten skrivs). Även det faktum att jag haft i uppdrag att vara med i arbetet med jämställdhetsintegrering inom myndigheten menar jag har haft betydelse för min forskarroll. Detta uppdrag hade jag ännu inte fått när studien planerades. När intervjuerna genomfördes hade jag fått uppdraget, men någon uppfattning om vad det egentligen innebar hade jag ännu inte. Däremot hade arbetet med jämställdhetsintegreringen för min egen del både genomförts och avslutats när denna rapport skrevs och det mesta av detta arbete hade genomförts när den huvudsakliga analysen skedde, även om tematisering m.m. skedde innan detta. Jag ser det som att arbetet som forskningsledare vid myndigheten har gjort att min analys fått en tydligare inriktning mot verksamhetsutveckling än vad den hade fått i annat fall. Det betyder egentligen inte att mina teoretiska *ingångar* blir mindre framträdande, utan att slutsatser och analys har mer fokus på vilken betydelse detta får för det praktiska arbetet (vilket också var utgångspunkten för studien redan när den planerades). Även mitt deltagande i jämställdhetsintegreringsarbetet har haft betydelse, men mest för själva rapportskrivandet. Främst handlar det om att materialet relaterats till myndighetens policy inom området. Den har alltså fått en tydligare verksamhetsinriktning även av detta. Kanske kan den också uppfattas som mer "normerande" än vad en forskningsrapport i allmänhet är, och som denna skulle ha varit om jag inte haft detta uppdrag. Samtidigt är dessa relateranden inte särskilt vanligt förekommande i rapporten.

Fjärde förutsättningen handlar enligt Lundgren Sørli även om att för läsaren tydligt *skilja* mellan materialnivån och analysnivån. Jag har valt att lägga materialredovisning och analys/tolkning tillsammans i ett gemensamt analyskapitel. Detta är inget ovanligt vid kvalitativa studier. Jag tror att det klart framgår vad som är materialnivå och vad som är analysnivå av den löpande texten, men generellt kan sägas att citat och beskrivningar/redovisningar av vad intervjudeltagarna sagt tillhör materialnivån medan övrig löpande text huvudsakligen tillhör analysnivån, dvs mina tolkningar av det sagda.

Slutligen den femte förutsättningen, att kunna argumentera för att de premisser (teoretiskt perspektiv, val av teman m.m.) jag väljer att tolka fenomenet genom (betydelse av avdelningstyp med avseende på könssammansättning för den dagliga verksamheten vid avdelningen) ger den bästa kunskapsproduktionen utifrån materialet. Det finns alltid alternativa sätt att tolka ett material på. Att jag tar min utgångspunkt i ett genusperspektiv finner jag inte särskilt svårt att argumentera för med tanke på studiens syfte. Detta har tydlig koppling till genusfrågor. Men att just mina tematiseringar, och att materialet bryts ned i de dimensioner jag har valt, är det bästa sättet att analysera materialet är svårt att visa. Det jag kan göra, och som också görs i resten av

metodkapitlet och analysen, är att vara tydlig med mina val och varför de är gjorda. De teman som analyseras har växt fram genom en ingående läsning och genomlysning av intervjuerna, och jag hoppas att den noggranna analysen med många citat som grund ska övertyga läsaren om att de tolkningar jag gör är både relevanta och givande ur kunskapssynpunkt.

Urval av avdelningar och intervjudeltagare

Urvalet av avdelningar har gjorts strategiskt både med tanke på studiens syfte och att materialet måste kunna redovisas avidentifierat. Mot bakgrund av att det är nödvändigt att kunna avidentifiera materialet måste det finnas med flera avdelningar av såväl blandade som med enbart flickor respektive enbart pojkar. Eftersom studien handlar om skillnader mellan blandade och enkönade avdelningar, samt vilken betydelse olika könssammansättningar har för de unga, personalen och den dagliga verksamheten vid avdelningarna, har det varit viktigt att få med både avdelningar som är blandade och som inte är blandade med avseende på kön hos de unga. Särskilt intressanta är avdelningar som tidigare varit blandade men numera är enkönade, åtminstone om personal som arbetat både med blandade och enkönade avdelningar fortfarande arbetar på avdelningen. Mot denna bakgrund har tio avdelningar vid sammantaget fyra olika särskilda ungdomshem valts ut. Urvalet har skett i samråd med dåvarande FoU-direktören, efter att information om avdelningarnas könssammansättning över tid inhämtats.

Fem av de utvalda avdelningarna har både flickor och pojkar, två endast pojkar och tre endast flickor. Alla flickavdelningarna har tidigare varit blandade, men för en av dem skedde ändringen för fem till sex år sedan. Flera av intervjudeltagarna vid denna avdelning hade dock arbetat där redan innan avdelningen gjordes om. För de andra två låg förändringen närmare i tiden. Det ingår såväl öppna som låsta avdelningar i materialet. För att undvika alltför lätt identifiering av avdelningarna redovisas dock inte för var och en av dem om de är öppna eller låsta. I tabell 1 redovisas mer ingående avdelningarnas inriktning och historik med avseende på könssammansättning.

Tabell 1. Beskrivning av de avdelningar där intervjuer med behandlingspersonal har genomförts

Avdelning	Typ av avdelning	Könssammansättning
Avd 1	Behandlingsavdelning	Både flickor och pojkar
Avd 2	Behandlingsavdelning	Både flickor och pojkar
Avd 3	Behandlingsavdelning	Enbart pojkar
Avd 4	Behandlingsavdelning	Enbart pojkar
Avd 5	Behandlingsavdelning	Enbart flickor. Tidigare blandat
Avd 6	Akut/utredning	Blandat
Avd 7	Akut/utredning	Blandat
Avd 8	Akut/utredning	Blandat
Avd 9	Akut/utredning	Enbart flickor. Tidigare blandat
Avd 10	Akut/utredning	Enbart flickor. Tidigare blandat

Urvalsprocessen av behandlingspersonal som intervjuats har gått till på lite olika sätt vid avdelningarna. Gemensamt är att processen inletts med att jag förankrat hos institutionschefen att jag får genomföra intervjuer med personal vid institutionen med fokus på frågan om blandade och enkönade avdelningar. Samtliga institutionschefer har omedelbart sagt ja till att institutionen deltar i undersökningen. Därefter har processen sett något olika ut. Det som är gemensamt är att jag inte själv hört av mig till personalen med förfrågan om att delta, utan detta har gjorts av personal vid ungdomshemmet (exempelvis institutionschef eller avdelningsföreståndare). Det innebär att jag inte har haft kontroll över urvalsförfarandet, vilket medför vissa nackdelar. Jag återkommer till detta längre fram. En fördel med detta förfarande är dock att tillgången till personalen har underlättats och att rekryteringen av intervjupersoner avsevärt har förenklats för mig.

Den kontroll jag har haft över urvalet är att jag preciserat för institutionschefen och, i vissa fall, avdelningsföreståndaren vilken kategori av personal jag är intresserad av att intervjua. De "instruktioner" om urvalet jag gett är att jag önskar intervjua personal som arbetar på avdelningen direkt med ungdomarna, vilket i praktiken innebär behandlingsassistenter.⁷ Jag har också önskat personal som har längre erfarenhet av att arbeta på avdelningen. Dessutom har jag framhållit att jag är särskilt intresserad av att intervjua personal som har erfarenhet av att arbeta i olika former, det vill säga såväl blandat som könsdifferentierat. Vid varje avdelning har jag bett om att få intervjua fyra personer, två kvinnor och två män. Detta resulterade i att sammantaget 40 personer från tio olika avdelningar vid fyra särskilda ungdomshem valdes ut för att intervjuas. Intervjuer har genomförts med 39 personer.⁸ I något enstaka fall har den tänkta intervjupersonen bytts ut på grund av sjukdom, möten eller liknande. I ett fall har fem personer intervjuats från en avdelning och tre från en annan, men båda dessa är flickavdelningar från samma institution och fördelningen män och kvinnor bland intervjudeltagarna bibehölls när man lägger samman avdelningarna. På det stora hela har rekryteringen av intervjudeltagare enligt min bedömning fungerat smidigt. Hur de som rekryterat personerna anser att det fungerat vet jag inte, men ingen har nämnt något problem för mig.

Hur de personer som slutligen intervjuats har tillfrågats om att delta i undersökningen i det enskilda fallet har jag ingen systematisk kunskap om. I vissa fall har jag hört mig för om hur det gått till generellt (med den som genomfört rekryteringen), eller fått det beskrivet för mig. Det har gått olika

⁷ Inom SiS förekommer olika former av benämningar på den arbetsgrupp som har som sin huvudsakliga arbetsuppgift att delta i det vardagliga arbetet med ungdomarna vid avdelningen. Jag använder här begreppet behandlingsassistent som samlingsbegrepp.

⁸ En person missade intervjun på grund av ett möte som drog ut på tiden. Eftersom det inte fanns någon möjlighet att boka en ny tid har intervjupersonen fått utgå.

till vid de olika avdelningarna. Ibland har personalen tillfrågats mer allmänt om några vill delta, ibland har utvalda personer tillfrågats av avdelnings- eller institutionschefen. Det innebär att urvalet ser lite olika ut från olika avdelningar, det vill säga att det är mer eller mindre strategiskt. Min uppfattning är att det huvudsakligen handlar om att personer som faller inom ramarna för mina önskemål om urval specifikt har tillfrågats om att delta. De personer som intervjuats har generellt sett lång erfarenhet av ungdomsvård och har ofta arbetat på både blandade och enkönade avdelningar. De flesta har omkring tio års erfarenhet men det finns även flera personer med över trettio års erfarenhet liksom personer med kortare erfarenhet. Den med kortast arbetserfarenhet vid särskilda ungdomshem hade arbetat drygt ett år på avdelningen. Intervjudeltagarnas generellt sett långa erfarenhet innebär att det troligen är en något äldre grupp som intervjuats än vad som i genomsnitt arbetar vid de särskilda ungdomshemmen, men flera av dem med omkring tio års erfarenhet var relativt unga.

Från början var min avsikt att enbart intervjua behandlingsassistenter, men i vissa fall har exempelvis avdelningsföreståndaren intervjuats. I stort sett alla dessa personer har dock erfarenhet av att ha arbetat med den vardagliga vården av ungdomarna vid avdelningen. Eftersom syftet med att intervjua just behandlingsassistenter har varit att komma själva "vardagen" vid avdelningen så nära som möjligt, inte att få just behandlingsassistenters perspektiv, innebär denna "glidning" gentemot andra personalkategorier inte något problem så länge de har erfarenhet av just avdelningens vardag. Samtliga personer som inte är behandlingsassistenter har sådan erfarenhet, även om det varierat i hur stor utsträckning.⁹

Vid denna form av kvalitativa undersökningar, där forskaren är beroende av att komma in i en miljö för att göra antingen intervjuer eller ett fältarbete, brukar så kallade "gatekeepers", eller "portöppnare", vara betydelsefulla. Med en "gatekeeper" avses en person som kontrollerar tillgången till ett visst fält (Berg 2001, s. 17). I mitt fall är såväl institutionscheferna, som hade kunnat säga nej till att jag fick genomföra undersökningen, som de som rekryterade intervjudeltagarna "gatekeepers". Gatekeepers kan vid vissa undersökningar innebära stora problem för undersökningens genomförande (ibland till och med omöjliggöra den), men behöver inte göra det. Berg (2001, s 145) menar att en "gatekeeper" kan göra en forskares liv enkelt eller väldigt svårt. Det innebär att den lite negativa klang som begreppet "gatekeeper" kan associeras med inte är rättvisande. En "gatekeeper" kan alltså även vara en tillgång för forskaren, kanske till och med nödvändig för undersökningens genomförande. Samtliga personer som fungerat som "gatekeepers" i min undersökning har

⁹ Några av dem har till och med betydligt mer erfarenhet av vardagen vid avdelningen än vissa av de behandlingsassistenter som intervjuats, vilket visar att det inte är meningsfullt att låsa fast sig vid vissa personalkategorier för syftet med intervjuerna.

gjort mitt "liv" som forskare synnerligen lätt. De har varit hjälpsamma och jag har inte upplevt det som att jag motarbetats eller stängts ute i något avseende. Hur mycket detta är kopplat till att jag då intervjuerna genomfördes arbetade som forskningsledare på SiS huvudkontor går inte att svara på. Min gissning är dock att detta snarare underlättat än försvårat för mig vad gäller tillgången till intervjudeltagare.¹⁰

Att de personer som fungerat som gatekeepers varit till hjälp och stöd ändrar inte det förhållandet att de har *påverkat* urvalet. Hur är svårt att avgöra eftersom jag inte har insyn i hur själva rekryteringen av intervjudeltagare de facto har gått till. Ett problem med att vara beroende av andra personer vid urvalet av intervjudeltagare är att dessa kan välja ut intervjudeltagare som de tror kommer att tala "fördelaktigt" om den egna avdelningen eller svara "politiskt korrekt" på frågor om behandling av flickor och pojkar.¹¹ Det har inte framkommit något som tyder på att man har gjort på detta sätt, men jag kan naturligtvis inte veta om så är fallet. Studien har inte som syfte att granska eller jämföra hur "bra" eller "dåligt" någon avdelning arbetar jämfört med någon annan avdelning, men det går inte att utesluta att personal vid institutionerna uppfattar det på detta sätt ändå (eller oroar sig för det trots att de inte uppfattat syftet så). Inte heller i detta avseende har något framkommit som tyder på att så är fallet, varken hos dem som rekryterat personal eller hos själva intervjudeltagarna. Det närmaste sådana tankegångar en person kommit är en institutionschef som, efter att utan tvekan sagt ja till att institutionen deltar i studien, med ett leende tillade "fast man kan ju oro sig lite för resultatet". Denna institutionschef var dock inte involverad i urvalet av intervjupersoner.

Min uppfattning är att även om man riskerar en viss "slagsida" mot intervjudeltagare som har en positiv inställning till avdelningen och eventuellt en mer "politiskt korrekt" attityd till frågan om flickor och pojkar, överväger fördelarna med att använda sig av personal vid rekryteringen av intervjudeltagare. Eftersom jag gjort ett strategiskt urval och ville hitta intervjudeltagare med viss erfarenhet (ex arbetat på både blandade och enkönade avdelningar) har jag kunnat dra nytta av deras kunskaper om personalen. Om jag istället själv hade rekryterat intervjupersoner hade denna kunskap inte kunnat tas

¹⁰ Detta kanske framstår som självklart, men det är givetvis också möjligt att personal vid de särskilda ungdomshemmen inte hade varit intresserade av att en representant från huvudkontoret studerar ("granskar"?) institutionens arbete.

¹¹ Det går inte att bortse ifrån att det rent allmänt i det svenska samhället finns en allt mer tydlig tendens till att det är "politiskt korrekt" att inta en positiv attityd till en jämställd behandling av flickor och pojkar och att ett genusperspektiv (som min undersökning utgår ifrån) allt oftare riskerar att uppfattas som ett "korrekt" perspektiv. Den allmänna inställningen kan dock dels skilja sig från olika delar av samhället, dels behöver den inte nödvändigtvis omfatta enskilda personer. Det finns förstås även fortfarande massivt motstånd på vissa håll mot exempelvis ett genusperspektiv.

till vara eftersom jag helt enkelt inte besitter den. Urvalsförfarandet innebär dock att de slutsatser som kan dras från intervjuundersökningen begränsas i den meningen att de inte kan sägas representera *hela* personalen vid de olika avdelningar som ingår. Det har inte heller varit syftet med undersökningen. Snarare är syftet att ge bilder och beskrivningar från personal vid särskilda ungdomshem om hur det är att arbeta vid avdelningar med enbart flickor, enbart pojkar eller både flickor och pojkar. En konsekvens av urvalet är dock att det är möjligt att de med mest "traditionell" syn på genus och jämställdhet i behandlingsarbetet inte finns med i urvalet. Om någon sortering eventuellt har skett så är det troligen de som är mer positiva till frågorna som har kommit med i urvalet.

Intervjuernas genomförande

Intervjuerna har lagts upp som tematiserade samtalsintervjuer (Burgess 1984). Det innebär att den intervjuade relativt fritt diskuterar utifrån teman bestämda av forskaren. Upplägget ger stort utrymme för intervjuaren att följa upp och diskutera (för forskaren) oväntade teman som dyker upp vid intervjuerna. Detta innebär att även om forskaren styr intervjuerna genom att välja teman i förväg så är själva intervjun följsam i förhållande till den intervjuades egna erfarenheter. Mitt syfte med att använda mig av denna intervjuform var att jag velat få kunskap om de intervjuades erfarenheter och föreställningar. Metoden innebär även att trots att intervjun är relativt "fri" i sin utformning går det att jämföra svaren mellan olika intervjuer inom de olika teman som tas upp. Detta är viktigt eftersom ett syfte är att kunna jämföra om personalen vid de olika avdelningstyperna resonerar lika eller olika kring vissa frågor.

Innan intervjuerna konstruerade jag en intervjuguide genom att formulera de teman som intervjuerna skulle handla om. Dessa teman formulerades utifrån syftet med studien, tidigare litteratur om särskilda ungdomshem och de teoretiska utgångspunkterna. De teman som intervjuerna har handlat om är följande:

- Aktiviteter – Hur en vanlig dag ser ut, vad ungdomarna gör m.m.
- Konflikter – Vilken typ av konflikter uppstår vid avdelningen? Hur hanteras dessa? osv.
- Personal – Vilka uppgifter har personalen på avdelningen? Hur ser fördelningen mellan kvinnor och män ut? osv.
- Anpassning – Har avdelningen eller arbetet anpassats till att den är blandad eller enkönad i något/några avseenden?

Utöver detta har jag ställt en del bakgrundsfrågor som hur länge intervjudeltagarna har arbetat vid avdelningen, andra arbetserfarenheter osv. I intervju-

erna har jag även frågat mer direkt om hur de tycker det är att ha blandat/enbart pojkar/enbart flickor och för dem som har erfarenhet av olika former (vilket de flesta har haft) har jag även bitt dem jämföra och beskriva för- och nackdelar med dessa. Dessa frågor har vävts in där det har varit relevant inom temana men även ställts som separata frågor.

Före intervjuen har intervjudeltagaren informerats om vem jag är och att syftet med undersökningen är att diskutera blandade och enkönade avdelningar, och att fokus ligger vid fördelar och nackdelar med olika avdelningstyper. Vid enstaka tillfällen har intervjudeltagare frågat, innan eller efter intervjun, vad jag själv tycker i frågan. Jag har då förklarat att min inställning är att jag tror att det finns både för- och nackdelar med olika avdelningstyper och att syftet inte är att avgöra om något är rätt eller fel.

När jag själv känt att jag inte har mer att fråga om har jag hört mig för om den jag intervjuar tycker att det finns mer att tillägga eller om det finns viktiga frågor som vi inte har varit inne på. Många gånger har personen svarat att de tyckt att vi har varit inne på det mesta. Ibland har de lagt till något eller upprepat något vi tidigare varit inne på för att förtydliga att dessa aspekter varit särskilt viktiga. Ett fåtal personer har sagt att vi säkert har missat massor men att han eller hon inte kommer på vad det skulle vara just nu. Ytterligare ett litet antal har i detta sammanhang tagit upp frågor som egentligen inte har med temat för undersökningen att göra men som de, som jag tolkar det, antingen tycker är viktiga frågor för arbetet vid avdelningen i stort eller har tyckt att jag borde veta (någon gång har jag fått intryck av att det senare kan kopplas till att jag arbetat på SiS huvudkontor). På det stora hela tolkar jag avslutningarna av intervjuerna som att intervjuerna har upplevts som uttömmande och att personen har fått möjlighet att säga det han eller hon velat (vilket också är just det som flera spontant har svarat på frågan).

Intervjuerna har huvudsakligen skett i enskilt rum som jag har fått disponera på institutionen och dit intervjupersonerna har kommit. Ibland har jag istället gått till avdelningen (det gäller framför allt när det varit stressigt på någon avdelning och det därför varit svårt att genomföra en intervju) och så har vi hittat ett rum att sitta i där. Vid ett fåtal intervjuer har det inte från början varit möjligt att sitta ostört eftersom den jag skulle intervjuas varit tvungen att sitta som "telefonvakt" på avdelningen. Så småningom har vi dock kunnat flytta oss till en mer ostörd miljö.

Intervjuerna har tagit mellan drygt en halvtimme och en timme och 45 minuter. De flesta ligger på mellan en och en och en halv timme. Sammantaget är det 45 timmar inspelat intervjumaterial som ingår i undersökningen. Intervjuerna är utskrivna ordagrant. I bearbetningen till denna rapport har jag dock delvis redigerat de citat jag använder för att undvika allt för mycket talspråk. Detta för att de ska bli mer läsvänliga och lättare att begripa. Innebörden har dock inte förändrats. Jag har även strukit en del mm-anden från

mig själv. Eftersom jag inte gör någon lingvistisk analys har inte detta någon betydelse för undersökningens resultat.

Analysen

Materialet är kodat i dataprogrammet NVivo, som är ett datastöd för att sortera och kategorisera stora kvalitativa datamängder. Det har både sina fördelar och nackdelar att ha ett så omfattande material. En nackdel är att en mycket detaljerad analys bara låter sig göras i delar av materialet, både av tidsskäl och av skäl som hör samman med överskådlighet. Det är även lätt att man som forskare "drunknar" i det rika materialet och på så sätt får problem med att skilja "agnarna från vetet". Viktiga aspekter kan då gå förlorade i mängden av data. Jag har försökt motverka detta genom att lyssna igenom hela materialet från början till slut innan kodningen av det i NVivo, samt att börja kodningen brett med många kategorier. Allt eftersom kodningen fortskridit har ett antal av kategorierna strukits eftersom de antingen gick in i andra kategorier eller visade sig ganska ointressanta. Det ska dock sägas att vissa teman/områden som, om materialet hade varit mindre hade kunnat analyseras närmare, nu har uteslutits ur analysen. Ett exempel på ett sådant tema är hur man *talat om* flickor respektive pojkar på enkönade och blandade avdelningar. Gör man mer eller mindre skillnad? Ser man mer eller mindre positivt respektive negativt på flickor eller pojkar? Vad använder man för värderande ord om flickor och pojkar? En sådan mer ingående analys är förstås intressant ur ett genusperspektiv, men är inte möjlig att genomföra inom ramen för denna undersökning. Fokus blir istället på mer övergripande teman och inte uttrycksätt, ordval osv.

Ett alternativ hade varit att genomföra kortare mer fokuserade intervjuer. Nackdelen med det är dock att vid sådana mer strukturerade intervjuer går många intressanta resonemang och tankegångar som personalen har förlorade, eftersom en mer strikt intervjuform inte genererar den typen av resonering i samma utsträckning. En fördel med det stora antalet intervjuer är dock att det ger ett material med en god bas för att jämföra mellan personal som arbetar på olika typer av avdelningar. Materialet blir också rikt på information och olika perspektiv på de frågor som undersöks.

Kategorisering i teman och analys av dessa

Teman har vuxit fram under såväl intervjuandets gång som under genomlysningen av samtliga intervjuer. Därefter har intervjuerna gått igenom systematiskt utifrån de teman som vuxit fram. Några av de teman som sattes upp i början av kodningen har sedan, som redan framgått, i ett senare skede (efter att fyra, fem intervjuer kodats), tagits bort. Den information som kodades inom dessa områden har, i de fall de tagits bort för att de var överlappande, självfallet kodats om till den överlappande kategori som funnits kvar. Nedan

redogörs kortfattat för de teman som använts genomgående i hela analysen samt tankar bakom tematiseringen. Det ska dock sägas att det inte alltid är helt glasklart vilken kategori ett intervjuavsnitt bör hamna inom, och ibland kodas samma uttalande till mer än en kategori.

Intervjupersonernas utsagor under ett tema har sedan kategoriserats i så kallade trädnoder i NVivo uppdelat på blandad avdelning, endast flickor eller endast pojkar. När vart och ett av temana sedan analyseras efter att kodningen är klar blir materialet enkelt strukturerat för jämförande analyser av hur personal från flick-, pojk- respektive blandade avdelningar resonerar. Samtliga tema har alltså gått igenom på så sätt att uttalanden från blandade avdelningar respektive flick- eller pojkavdelningar lästs igenom samlade och separat från varandra. Inledningsvis har alltså jämförelsen mellan blandade och enkönade avdelningar och eventuella skillnader mellan avdelningstyperna varit vägledande vid analysen. Men för vissa teman har inte jämförelsen i slutändan varit det mest fruktbara förhållningssättet till vad intervjudeltagarna sagt. Temat kan istället ha genererat mer allmänna resonemang, som är kopplade till kön, behandling och avdelningstyp, utan att det väsentliga är om det är en person från blandad eller enkönad avdelning som fört resonemanget, eller om det finns skillnader mellan de olika typerna av avdelningar. Dessutom bör man minnas att eftersom många av de intervjuade har erfarenhet av både blandat och enkönat är det inte alltid så att de uttalar sig utifrån positionen "blandad avdelning", "endast flickor" eller "endast pojkar" (se Hollstein & Gubrium 1995). Istället handlar det om deras samlade erfarenhet av olika former av behandlingsverksamhet, där vilken avdelningstyp de uttalar sig om skiftar under intervjuens gång.

Teman

Fördelar blandat, fördelar enkönat, nackdelar blandat och nackdelar enkönat: Dessa fyra kategorier samlar intervjudeltagarnas explicita ställningstaganden kring enkönade respektive blandade avdelningar. Som framgår av beskrivningen av intervjudeltagarna har många av dessa erfarenhet från både blandade och enkönade avdelningar, ibland alla tre avdelningsformerna. Den samlade erfarenheten hos intervjudeltagarna kan alltså sägas vara omfattande inom detta område. Kategorierna är delvis överlappande, ett uttalande om något som är negativt med en blandad avdelning innebär inte sällan även ett uttalande om något positivt med att ha en enkönad avdelning.¹² Motiv till att ett uttalande hänförts till den ena eller andra kategorin grundas på om intervjudeltagaren varit inriktad på att prata om blandad eller enkönad avdelning som huvudutgångspunkt. Dessa teman ska alltså i mångt och mycket

¹² Dock inte alltid. Uttalandena kan också enbart förhålla sig till det ena eller det andra och eventuella positiva/negativa motsatser är implicita.

ses som komplementära och sammanlänkade och de analyseras därför även ihop i den slutliga redovisningen. Under analysens gång har de dock inledningsvis hållits isär i de fyra olika kategorierna.

Relationer mellan ungdomar: Under detta tema förekommer uttalanden om hur intervjudeltagarna ser på relationer mellan ungdomarna, främst kärleksrelationer och/eller sexuella relationer, men ibland berörs även vänskapsrelationer på ett liknande sätt och då har dessa uttalanden också kategoriserats hit. Inte sällan är just detta något som tas upp under temat om fördelar och nackdelar med olika typer av avdelningar. Eftersom det för analysen är av intresse att få en samlad bild av hur personalen talar om relationer mellan ungdomarna kodas uttalandena till båda kategorierna i detta fall, men längre diskussioner kring just relationer kodas enbart hit eftersom det för temat om fördelar och nackdelar inte är lika intressant med dessa längre resonemang.

Utnyttjanden mellan ungdomar: Hit kodas uttalanden från intervjudeltagarna om sexuella utnyttjanden mellan ungdomarna. Intervjudeltagarna har explicit tillfrågats om detta ifall de inte tagit upp det själva eftersom det är en av de angivna orsakerna till varför könsblandade avdelningar inte är bra. Analysen av temat handlar exempelvis om var man förlägger ansvar för utnyttjanden, vilket bland annat är relaterat till syn på flickors och pojkars sexualitet. Syn på sexualitet är ett uppmärksammat område inom genusteori och tidigare forskning om institutionsvård av unga visar att det är ett aktuellt och viktigt tema även för synen på dessa flickor och pojkar (Andersson 1998; Ericson & Jon 2006; Schlytter 1999).

Relationsmönster: Hit hör uttalanden som beskriver hur ungdomarna på avdelningen umgås med varandra. Det handlar om mer generella uttalanden och inte eventuella berättelser om enstaka personers relationer. Ibland är detta tema kopplat till konflikter men inte alltid. Det finns en "kodningshierarki" där relationsmönster som beskriver konflikter kodas till temat konflikter och inte till temat relationsmönster. Detsamma gäller om det handlar om relationer mellan ungdomarna. Anledningen till detta är att jag vill samla alla uttalanden om konflikter och relationer tillsammans och att detta tema anses viktigare för frågeställningarna i denna undersökning. Kvar under detta tema finns alltså beskrivningar om relationsmönster som inte explicit handlar om konflikter (men implicit kan förstås relationsmönstren innebära konfliktartade relationer).

Konflikter och hantering av konflikter: Ett viktigt tema i intervjuerna var att diskutera vilken typ av konflikter som uppstår på avdelningen, både mellan ungdomar och personal och mellan ungdomarna. I samtliga intervjuer ställdes även frågor om hur personalen hanterade dessa konflikter. Utgångspunkten för både temat och att dessa frågor ställdes är att det kan antas,

utifrån den genusteoretiska bakgrunden och tidigare forskning om kön och institutionsvård av unga (Andersson 1998; Hilde & Claez 2005; Laanemets & Kristiansen 2008), att flickor och pojkars konfliktmönster både kan vara, och uppfattas vara, olika. Likaså hur detta bemöts och hanteras kan antas skilja sig åt utifrån föreställningar om genus.

Personalsammansättning: En fråga som berördes i samtliga intervjuer var personalsammansättningen med hänsyn till kvinnor och män samt hur intervjudeltagaren såg på denna fördelning. Även uttalanden om vad kvinnor och män gör i personalen ingår under temat.

Anmälningar: Hit hör uttalanden om risken för att som personal anmälas av de unga för övergrepp eller andra typer av brott. Detta tema är det enda tema som helt motiverats direkt utifrån intervjumaterialet, utan koppling till de teman jag själv bestämt i förväg att ta upp i intervjuerna. Det berördes alltså självmant av vissa intervjudeltagare, och har kopplingar till vad personalen gör i sitt dagliga arbete.

Några ord om etiska problem med undersökningen

Intervjuundersökningen har genomförts med informerat samtycke. Trots detta genererar den en del etiska problem. Flera av dessa hänger samman med att jag har varit anställd som forskningsledare vid SiS huvudkontor och att undersökningen genomförts inom ramen för denna tjänst. Mer allmänna etiska problem vid kvalitativa intervjuundersökningar tas dock inte upp. Undersökningen har granskats av Socialstyrelsens etiska råd där viss forskning utanför universitetet kunde presenteras och etiskt granskas innan de etiska prövningsnämnderna infördes.

Eftersom förfrågan om deltagande kommer från i första hand avdelningsföreståndare, alltså intervjupersonens närmsta chef, och därefter från mig som arbetade vid SiS huvudkontor när intervjuerna genomfördes, är intervjudeltagarna delvis i beroendeställning till dem som ber om deras deltagande, vilket kan ställa till problem för samtycket. I klartext: dessa relationer kan göra det svårt (svårare) för den tillfrågade att tacka nej till deltagande. Likaså aktualiseras frågan om risk för överföring av information till övriga delar av myndigheten tydligare än jämfört med studier med externa forskare. Positionen som forskningsledare innebar både att jag hade andra uppgifter inom myndigheten, och att jag organisationsmässigt stod nära SiS ledningsgrupp. En viktig forskningsetisk fråga är att den information som samlas in i forskningssyfte inte får användas för direkta åtgärder mot personer. Denna fråga bör enligt min åsikt i just denna undersökning vidgas till att även omfatta åtgärder riktade mot enskilda avdelningar/institutioner. Det har dessutom inte varit möjligt att dölja vilka institutioner och avdelningar som ingår i studien för kollegor

inom SiS, eftersom det inte går att "hemlighålla" var en forskningsledare gör sina intervjuer och vistas. Detta har gjort att identifieringsrisken varit större än vid forskningsprojekt med externa forskare. Slutligen kan datamaterialets kvalitet påverkas av forskarens position inom myndigheten.

Dessa frågor har hanterats på olika sätt i studien. För flera av dem är förstås "lösningen" helt enkelt att som forskare vara extra försiktig med vilken information som delges andra för att ta hänsyn till den ökade risken för överföring av information och att resultaten kan få direkt betydelse för de avdelningar som ingår. För att hantera att beroenderelationer påverkat samtycket har jag varit särskilt vaksam på om intervjudeltagaren visat någon form av tvekan inför deltagandet. Om så verkat vara fallet har jag frågat särskilt om personen vill delta och understrukit att deltagande är frivilligt. Sådan tvekan har endast uttryckts vid ett tillfälle. Detta var en intervjudeltagare som uppfattade sig vara tillsagd av institutionschefen att delta i undersökningen. Personen informerades om att det var helt frivilligt samt att vederbörande kunde få fundera på om han/hon ville delta så kunde en eventuell intervju genomföras i ett senare skede. Personen hade dock inga problem alls med att delta efter att det klargjorts att det var frivilligt att välja. Intervjun som följde tillhör en av de längre och var mycket informationsrik så någon kvarstående tvekan uppfattade jag det inte som att personen hade.

Vad gäller identifieringsrisken har sedvanlig metod för avidentifiering genom att utesluta viss information om intervjudeltagarna genomförts. Exempelvis anges intervjudeltagarna endast med nummer, typ av avdelning och kön. Enskilda intervjudeltagare kan inte heller kopplas till de olika numren på avdelningarna som presenterats ovan, och därför kan inte avdelningstyp (behandling eller akut/utredning) utläsas av intervjuцитaten (om inte det som sägs identifierar detta). Min bedömning är att detta är tillräcklig avidentifiering för att bara den enskilda intervjudeltagaren ska kunna känna igen sina egna utsagor, men inte andras (eller andra inom myndigheten).

4 Analys

Var och en av intervjudeltagarna har ett unikt nummer som anges efter citatet. Det anges även kön på personen samt typ av avdelning (blandad, flick- eller pojkavdelning) efter varje citat. I Appendix finns ytterligare läsanvisningar till citaten. Analysen rör sig på nivån av det *berättade* och att man *talar om* arbetet vid institutionen. Det bör hållas i minnet att materialet inte innehåller uppgifter om vad man de facto gör annat än just utifrån berättelser om vad man gör.

Kapitlets disposition är följande: Det inleds med en redogörelse och analys av vad intervjudeltagarna anser är fördelarna och nackdelarna med de olika avdelningstyperna. Detta kan sägas vara utgångspunkten för själva studien. Intervjuerna har dock genererat en hel del insikter i vilken betydelse avdelningstypen kan ha för andra områden än bara de konkreta svaren på vad man anser att det finns för för- och nackdelar med olika avdelningstyper. Det första av dessa områden som behandlas är relationsmönster mellan ungdomarna, därefter redovisas och analyseras ett närliggande tema, konflikter på avdelningen och hur dessa hanteras. Slutligen behandlas ett antal teman som hör samman med personalsammansättningen vid avdelningen och arbetsfördelningen vid avdelningarna. Dessa teman kan vid första anblicken tyckas ligga utanför studiens område, men Mattsson (2005, s. 215; se även Laanemets & Kristiansen 2008) konstaterar i sin studie att arbetsfördelningen vid institutionen bidrar till hur "kön görs". Även i denna studie är det tydligt att intervjudeltagarna betraktar vad kvinnor och män gör vid avdelningen som en viktig fråga kopplat till kön, jämställdhet och behandling. Ungdomarnas könssammansättning har i sin tur betydelse för hur man resonerar kring personalens sammansättning och vilka uppgifter kvinnor och män i personalen har. Det är därför intressant att studera hur personalen resonerar om vad de gör även utifrån hur avdelningarna är sammansatta med avseende på ungdomarnas kön.

Personalens uppfattningar om fördelar och nackdelar

Generellt framförs påtagligt liknande åsikter av de olika personalgrupperna om vilka fördelar och nackdelar det finns med olika könssammansättningar. Detta gäller i synnerhet för argumenten kring att ha blandade avdelningar. Om man med huvudteman i argumentationen avser sådana områden som intervjudeltagarna generellt sett uppehållit sig mest vid under diskussionerna om för- och nackdelar med blandade och enkönade avdelningar utkristal-

liseras tre huvudområden som argumenten rör sig inom. Inom två av dessa områden argumenteras huvudsakligen för blandade avdelningar och inom ett för enkönade avdelningar.¹³

Det är så samhället ser ut

Ett vanligt förekommande argument för blandade avdelningar är att det är så samhället ser ut och att det är viktigt att institutionsvistelsen, efter omständigheterna, blir så lik samhället utanför institutionen som möjligt. Några exempel på hur det kommer till uttryck hos intervjudeltagarna ges nedan.

Men kan man bara bringa in det minsta normalitet. Och en sådan sak som att ha dubbla kön. Jag menar det är normalt. [...] Att samhället består av två kön och då är det två kön där man bor också. Och jag tycker att det är en viktig, en viktig aspekt. För ju mer sådana normalitetsfaktorer som man kan dra in, desto bättre är det ju, för att hålla det här allra mest skruvade lite mer ... (7 kvinna, blandad)

Fördelar tycker jag är att det är så naturligt. Som det är ute i samhället eller på skolan så. Att det ska, det blir inte så konstlat ... (37 kvinna, blandad)

Det är ju bra ur utredningssynpunkt för att vi får se, jag får se min kontaktperson både utifrån hur han umgås med pojkar och med flickor och med manlig personal och med kvinnlig personal. (39 kvinna, blandad)

Jag ser ju svårigheterna [med blandad avdelning], det är ju inte alls det. Jag är mycket medveten om det [problemen], men jag tycker att det är, ska man leva ett liv, och tränas för att leva ett liv, så är det inte ett enkönat liv. Det är ytterst få människor som lever ett enkönat liv. (11 man, pojkar)

Det anses finnas fördelar både vid behandling och utredning med blandade avdelningar utifrån temat att det är så det ser ut i samhället, men med lite olika vinklingar på det. Vad gäller behandlingsavdelningar är det framför allt att inte göra institutionsvistelsen mer konstlad än vad den ofrånkomligen ändå blir. Att det är viktigt att göra institutionsvistelsen så lik samhället utanför som möjligt är också något som stöds av forskning om institutionsbehandling (Andreassen 2003), även om inte just blandad eller enkönad avdelning har tagits upp specifikt i den diskussionen. Detta gäller givetvis även för utredningsplaceringar, men eftersom dessa oftast är kortare är fokus mer på betydelsen för själva utredningen av att ha blandade avdelningar. Vid utredningar inom SiS ingår bland annat beteendeobservationer, då personalen ska observera hur ungdomen beter sig i olika sammanhang och mot olika personer. Att då bara kunna observera hur en ungdom interagerar med ungdomar av samma kön, kan förstås begränsa möjligheten att bilda sig en så allsidig uppfattning som möjligt om ungdomens beteenden mot andra.

¹³ De flesta argumenten som framförs av intervjudeltagarna faller inom dessa tre områden.

Det finns dock ett intressant och tänkvärt uttalande från en intervjudeltagare som kan sägas problematisera idén om att blandade avdelningar innebär att det blir mer likt samhället i övrigt:

ID: Det blir mycket, det blir mycket tillsägelser och regler också kring sådana saker som man tycker är rätt så naturligt ute. I den riktiga världen. Att där får man lov att krama om varandra, och så vidare, och så vidare. Men inom behandling så är det ju att man ska liksom jobba med sig själv, det blir en problematik om man då får en relation, för då går man ju upp i den relationen istället för att fundera kring sin egen situation. Men, men det kan bli för enkelt och för kategoriskt att säga att nej, du får inte vara, vi rör inte varandra. Håll inte varandra i handen! Då lägger man krutet på sådana här grejer istället, istället för att diskutera med individen själv. Förstår du vad jag menar?

Tove: Ja, jag tror att jag förstår vad du menar.

ID: Att alla dom här reglerna, att det kan ju vara, dom här reglerna har vi ju till för att det inte ska hända någonting, men då är det någonstans vi som skapar det här genom att sätta ihop dom och sedan har vi jättestarka regler att dom inte får lov att röra varandra. (23 kvinna, blandat)

Regler och deras betydelse för institutionsvardagen och relationerna mellan ungdomar och personal har diskuterats på annat håll (ex Hill 2005; Hermodsson & Hansson 2005) och jag har inte för avsikt att ge mig in på detta område här. Kort kan dock sägas att regler är en förutsättning för att samvaron vid avdelningen ska fungera men kan också ge upphov till konflikter och problem. En viktig faktor för ungdomarna är att reglerna uppfattas som både rättvisa och begripliga samt att personalen tillämpar dem konsekvent. En stor mängd olika regler försvårar en sådan användning av regler. Ett uttalande från en annan intervjudeltagare kan tjäna som exempel på hur detaljerade regler kan uppstå för att undvika risken för relationer mellan ungdomar, i detta fall mellan flickor och pojkar.

Men så att vi försöker ha öppna diskussioner med dom och hålla koll på dom. Och sen har vi en regel om att dom får inte vara på varandras rum och dom får ju inte stå i dörren och prata med varandra och dom får inte viska och så. (37 kvinna, blandat)

Ett annat sätt att se på frågan att placera flickor och pojkar tillsammans i ett sammanhang, som utgår ifrån en heterosexuell matris (se Hilde och Claezon 2005), skapar en mängd regler för ungdomarna. Detta gör i sin tur institutionsplaceringen ännu mer konstlad, eftersom sådana strikta regler kring umgänget med det motsatta könet inte i allmänhet är en del av samhället utanför institutionen. Detta skulle dels motverka en relation med det motsatta könet som svarar mot hur det går till utanför institutionen, dels öka på institutionsplaceringens speciella omständigheter genom ytterligare regler. Med det senare avses förstås inte att ungdomar utanför institutioner inte har regler att följa, men

en institutionell miljö i sig ger upphov till särskilda regler som ungdomarna förväntas följa för att vardagen vid institutionen ska fungera.

En annan aspekt kopplat till temat att det är så det är i samhället i övrigt, är att blandade avdelningar ger möjligheter till att "lära sig" att umgås med det motsatta könet. Det är den verkligheten de ska ut till efter institutionsvistelsen. Nedan följer några exempel från intervjuerna:

... och så kommer man i skola eller gymnasiet och då är det blandat och då har man ju ingen, då kan man inte fixa det kanske, för man är inte van att umgås med det motsatta könet. Det blir lite konstgjord tillvaro om man inte träffas kan jag tycka. För då har man liksom inte lärt sig att anpassa och hur det, hur det fungerar. (18 kvinna, blandat)

Men att dom här flickorna, som kanske har vart i prostitution och ja, ser sig som offer för pojkar. Där kan det ju också vara både bra och dåligt i och för sig, men där kan jag tycka att det kan vara bra att dom får umgås med pojkar. Och att vi är här och övervakar hela tiden. Och att dom kan få ett normalt samspel, så normalt det kan bli här på en institution men i alla fall, med pojkar.

[...]

Ja, det finns ju dom som är vana vid att kalla flickor för väldigt, såsom hora och allt vad det är dom säger. Och då får vi vara där och markera direkt. Och det kan ju vara viktigt för dom att lära sig att dom inte ska säga så. [...] Sen att dom kan umgås med flickor, det är flera som inte kan göra det på ett normalt sätt, alltså som bara ser flickorna som väldigt flickiga eller att det kanske bara är som flickvän eller. Men att dom kan faktiskt åka och spela bowling tillsammans och bada. (37 kvinna, blandat)

Som framgår av citaten ovan handlar det både om att ungdomarna mer allmänt kan öva på (och få klart för sig) hur man umgås med personer av motsatt kön och mer specifika frågor kopplade till ungdomar som har olika typer av, som personalen uppfattar det, problem med att umgås med personer av motsatt kön. Det finns dock en skillnad mellan vad det handlar om för flickor som har "problem" i sitt umgänge med pojkar, och pojkar som har "problem" med sitt umgänge med flickor. För flickors del handlar det om att om dessa på olika sätt blivit utnyttjade av pojkar och har negativa erfarenheter kan det vara viktigt att lära sig att kunna umgås med pojkar (det finns fler citat av detta slag, men det är inte en så vanligt framförd åsikt). Det är trots allt så att de efter institutionsvistelsen kommer att träffa på pojkar. Att då kunna öva att umgås med pojkar under kontrollerade former kan vara värdefullt anser en del intervjudeltagare. Detta skulle kunna associera till vad tidigare forskning pekat på om att flickor görs ansvariga för pojkars sexualitet och förväntas bete sig på ett sådant sätt att de undviker att hamna i situationer där de kan "locka" pojkar till att begå övergrepp (Jeffner 1998; Lander 2003b; Hilte & Claezon 2005). Jag har dock inte uppfattat att det är vad intervjudeltagarna tagit upp som denna aspekt avser. Istället förstår jag

det som att de resonerar i termer av att flickorna behöver kunna se att det går att umgås med pojkar *utan* att de utnyttjar en för att ge en annan bild av pojkar än den bild flickorna har fått med sig från tidigare erfarenheter. Det finns dock också prov på att flickor görs ansvariga för pojkars sexualitet, något som kommer att visa sig längre fram i resultatredovisningen.

För pojkarnas del handlar det istället om att lära sig att respektera flickor och att behandla dem på ett anständigt sätt. Inte minst pojkars nedlåtande språkbruk gentemot flickor tas upp som problematiskt. I en miljö där både pojkar och flickor vistas kommer denna attityd fram i ljuset och de kan då konfronteras med detta. Det finns dock ett exempel på en intervjudeltagare som menar att denna nedlåtande attityd till flickor kan få en motsatt effekt om personalen inte medvetet arbetar med pojkarnas attityd.

ID: ... det finns säkert någon fördel med att ha blandade kön på avdelningen, men nackdelarna överväger ju helt klart, både för killar och tjejer tror jag.

Tove: Och vad tror du överväger för killarna?

ID: Äh, jag tänker att, att det kunde fungerat om man hade haft en medveten strategi, en mer jämlik personalgrupp. Så dom [pojkar] hade kunnat lära sig jättemycket, om både människovärde och sin egen kvinnosyn, om man hade haft ett mer utarbetat system för den personalgruppen. Men det var liksom inte, det var inte så behandlingen var upplagd [när det var blandat].

[...]

Hade man markerat för dom [pojkar] tydligare, här behandlar man alla med respekt, oavsett kön, alla sådana här diskussioner, då hade dom kunnat lära sig jättemycket också. Men så länge det inte var så, så tycker jag nog ändå att man mer befäster, eller i alla fall låter bli att behandla, just det här. Om man nu ska kalla det mer kvinnoförnedrande. Eller rätten att utnyttja tjejer. (3 kvinna, flickor)

Men att lära sig att umgås med det motsatta könet handlar också om att kunna motverka och ifrågasätta stereotypa föreställningar hos både pojkar och flickor enligt personalen, vilket citatet nedan är exempel på:

När dom är blandade, för att då, då speglas, dom speglar ju varandra betydligt bättre än om vi ska ha en tjejavdelning för tjejer där och så säger [flickorna på avdelningen] "killarna dom är, det, det, det, det, det". Men ni träffar aldrig dom killarna. Ni ser aldrig, ni testar aldrig, om det, om det stämmer liksom, om killarna är så här men generellt så kanske killar är så där. Men träffar du någon individ, du kanske blir paff. Men oj då! Det stämde inte det som vi satt och pratade om. Att någonstans så kan jag känna att det kan vara bra. (14 man, flickor)

Denna åsikt tangerar frågan om att enkönade miljöer tenderar att bli just stereotypa med avseende på synen på det motsatta könet (Johansson 2000; Hirdman 2001). En annan aspekt av enkönade miljöer och stereotyper är kopplad till hur även idéer om det egna könet, hur man bör och förväntas vara, kan förstärkas i enkönade miljöer. Den frågan är en av flera under nästa

avsnitt, som berör hur personalen menar att stämningen på avdelningen påverkas av om avdelningen är blandad eller enkönad.

Stämningen på avdelningen

En vanlig åsikt är att stämningen blir lugnare när det finns både flickor och pojkar på avdelningen. Argumenten som lyfts fram är att pojkar minskar flickors tjafsande medan flickor lugnar ned pojkars utagerande. De "sköter sig" helt enkelt bättre när de är i varandras sällskap:

För pojkarna går inte in i det spelet liksom [att tjafsa och intrigera] på samma sätt. Dom bara är så här, "men skit i det då, det är väl ingenting" och så kommer dom [flickorna] av sig då. (18 kvinna, blandat)

Ja, jag tycker ju det är bra så också att det har en liten lugnande inverkan. Fem killar till exempel på en avdelning, någon gång har vi ju haft fyra killar. Alltså det, det är lite bullrigare, killar tar mer plats och dom är lite så. Tjejerna har en lite lugnande verkan på killarna också, det dämpar dom, ja jag tycker det är bra att kombinera det på det sättet. (35 kvinna, blandat)

Är det blandat så är det ju, i det sociala spelet så blir det ju lite mer dämpande, dom dämpar varandra när det är blandavdelning. Killars språk och det blir lite dämpande, eller det minnet jag har av det. Det blir mer dämpat, av tjejers utspel också, blir mer dämpat. (2 man, flickor)

Jo, då för tjejerna har en sådan effekt på killarna att dom lugnar ner sig, blir inte lika tuppiga på det sättet och tjejerna lugnar också ner sig, dom blir inte lika skvallriga om man säger. Jag kände så. Alltså dom förstärker varandras positiva sidor på nåt sätt. (29 man, flickor)

Någonstans fick tjejerna göra sig till för killarna på något sätt, och det blir, det läggs en, en annan stämning på avdelningen då. Jag vet inte varför det blir så. Det är ganska uppenbart när det bor två kön att det, det händer någonting på avdelningen. Det är inte så att det spirar kärlek på avdelningen och så, men två kön där det är förväntningar på hur olika kön ska bete sig. Det finns ingrott i oss hur vi ska vara som personer eller så rent generellt och dom, den mekaniken gör nåt positivt av faktiskt på en avdelning där folk är inlåsta. (31 man, flickor)

På ett sätt kan citaten ovan, vilket den sista intervjudeltagaren också säger rent ut, tolkas som att flickorna och pojkarna inte kan "vara sig själva" när de bor tillsammans. De gör sig till för varandra, och några andra av intervjudeltagarna lyfter till och med fram att pojkarna sköter sin hygien bättre om de bor ihop med flickor (jämför Mattsson (2005) där männen ansågs sköta hygien bättre om även kvinnor var intagna på institutionen). Andersson (1998) har också lyft upp detta att göra sig till, men enbart utifrån att det är flickor som visar upp ett "spel" för pojkar. Samtidigt är många av intervjudeltagarna eniga i att stämningen blir trevligare och lugnare på en blandad

avdelning så det är inte säkert att detta "spelande" behöver uppfattas som negativt. Som framgår menar en del istället att flickor och pojkar helt enkelt lyfter fram det positiva hos varandra. Det kan också vara ett utslag av att enkönade miljöer tenderar att bli mer stereotypa och extrema, något jag återkommer till. Det finns dock något enstaka undantag från bilden av att det är lugnare på blandade avdelningar, där personal istället menar att det blivit lugnare sedan det bara är flickor på avdelningen. Att det blir lugnare när det bara är flickor var något som personalen framhöll i Anderssons (1998) studie av en institution som övergick från att ha både pojkar och flickor till att bara ha flickor. Den personal som intervjuats i denna studie är alltså oftast av en annan åsikt än personalen i Anderssons studie, även om alla intervjuade i denna studie inte kan uttala sig om en övergång från blandad till enkönad. Andersson lyfter även fram att en (bidragande) orsak till att personalen ansåg att det blev lugnare med enbart flickor kan ha varit att förväntningarna innan övergången var stora på att det skulle bli just lugnare.

Men det ska också framhållas att det finns avvikande meningar om att göra sig till för varandra verkligen är bra, framför allt för flickorna, oavsett om klimatet på avdelningen blir bättre eller inte. Nedan följer exempel på detta.

... det blev mer liksom avslappnat, att det blev mer, man, alltså dom [flickorna] behövde inte göra sig till. Eller, på nåt sätt, känna sig, ja, vad ska man säga, (paus), ja, just det här, det är så klassiskt när det kommer någon ny kille. Då liksom, oh, då springer alla flickorna in och mejkar sig och fixar sig och liksom, det är ju den här grejen och så ska dom visa sig, och så blir det. Och det behöver man liksom inte, man kan komma ifrån den biten när det bara är tjejer. Och jag tror att det är likadant med killarna, men jag har inte jobbat så mycket med killarna. (23 kvinna, blandat)

Hade du frågat mig under tiden vi hade haft killar och tjejer, så hade ju inte jag svarat samma sak som jag svarar idag. För då, när man var i det så tyckte man att, man hanterade det hela rätt bra, så. Jag tyckte att tjejer och killar som vi hade då, umgicks rätt bra. På ett rätt syskonlikt sätt. Men alltså rätt snart efter att killarna började flytta ut, och eleverna kom hit på ADAD, uppföljnings-ADAD och så ett år efter,¹⁴ så började man ju fatta hur stor del i vardagen, just att dom hade varit på en tvåkönad avdelning, hur stor del i vardagen det hade fått för dom. Framför allt då för tjejerna. [...] Att man skulle raka benen och man badade liksom, sådana här saker. Massa praktiska grejer som symboliskt står för rätt mycket så att man är liksom, man måste vara fin inför killarna. Det är väl det sista tjejerna ska behöva tänka på när dom bor här, så kan jag tycka. Så jag får alltid lite så här styng av dåligt samvete på något sätt. Av att vi inte fattade detta förrän dom ett år senare kunde berätta för oss. (3 kvinna, flickor)

¹⁴ ADAD är benämningen på en intervju som genomförs med de ungdomar som placeras vid SiS särskilda ungdomshem. Intervjuer görs vid inskrivning och utskrivning och i vissa fall även ett år efter att den unge skrivits ut från behandlingshemmet.

Dessa uttalanden är mer lika dem som personalen i Anderssons (1998) studie lyfte fram. Det framstår alltså som att det kan finnas både fördelar och nackdelar med att flickor och pojkar "gör sig till" för varandra i en könsblandad miljö. Å ena sidan är man relativt överens om att stämningen på avdelningen blir trevligare. Å andra sidan kan detta vara på bekostnad av inte minst flickornas möjligheter till att få eget utrymme och en mer avslappnad tillvaro. Liknande resonemang, om att flickor skulle ha en lugnande effekt, har framförts i andra sammanhang, exempelvis inom skolans område.

En annan fördel med blandade avdelningar som lyfts fram av en del av de intervjuade är att vardagslivet och de aktiviteter som görs blir mer varierade på en blandad avdelning.

Jag tror att, det är väldigt bra, för våra ungdomar i alla fall, att uppleva att det finns, och se att det finns, killar som kanske kan locka till lite grejer som, att göra saker som tjejerna kanske hade vägrat, eller inte vågat göra, om det bara hade varit tjejer, eller tvärtom. (9 man, blandat)

Tove: Om du jämför att ha blandat med att ha bara pojkar, då, för du har ju haft både och, vad tycker du det finns för likheter och skillnader?

ID: Alltså, (paus), skillnaden är ju större på det viset att det är mer, det är nog mer, lite mer liv i avdelningen liksom inte så att det är våldsamt, men det händer mycket mer saker. Det är nästan lite mer trivsamt med blandat kan jag tycka. [...] när vi bara hade killar, det är ju ungefär samma sak som gäller liksom hela tiden. (19 man, blandat)

Dessa citat visar hur flickor och pojkar uppfattas som att de berikar varandras tillvaro om de bor ihop på en avdelning. Utgångspunkten för detta är att flickor och pojkar är olika varandra och bidrar med skilda typer av önskemål om aktiviteter och olika sätt att vara. Men även om det är möjligt att tillvaron på en blandad avdelning är mer varierad så behöver inte tolkningen vara att det (enbart) beror på att flickor och pojkar faktiskt är olika och har olika önskemål. En möjlighet är att personalens förväntningar på att pojkar och flickor vill göra olika saker och är olika, gör att personalen anstränger sig mer för att variera vad som händer på avdelningen om det är blandat. Det kan också hänga samman med att enkönade miljöer förstärker stereotypa beteenden hos individer (se ex Johansson 2000; Hirdman 2001). Om så är fallet handlar det snarare om vad en enkönad miljö leder till, än att flickors och pojkars olikheter skapar variation på blandade avdelningar. Det finns uttalanden från personalen som kan tolkas som att det är en enkönad miljö i sig som skapar problem, och inte att det är olikheter mellan flickor och pojkar som leder till en mer varierad miljö på blandade avdelningar:

På rena kvinnoavdelningar blir det en fruktansvärd attityd. (7 kvinna, blandat)

Det [på en pojkavdelning] var rätt mycket alfahanestruktur om man säger så tyvärr. (2 man, flickor)

ID: Och det blir liksom så fånigt alltihopa då, men ändå så, så kan jag tycka att, det finns, kalla det spel för galleriet, som blir mycket i enkönat. Alltså, man vet att hantera och man, går för långt många gånger. [...] Att det blir, det blir manligare, manligt eller det blir liksom så där äh, ja, jag hittar inget bra ord för det men överdrivet på något vänster. Att det är väldigt, väldigt, väldigt manligt istället för att man kan ... För det är ju inget fel som jag sa tidigare, det tycker jag i att vara manlig. Alltså det finns ju positiva värden som man kan plocka fram, men dom låter sig inte göras i en sådan grupp. Äh, det gör dom ju, men det är svårare.

Tove: Det är svårare?

ID: När man bara har den ena gruppen [pojkar eller flickor]. För nyanserna eller möjligheterna till val blir mindre. Man vet hur det ska vara, så blir man det, så är man det. (11 man, pojkar)

Processerna utesluter dock inte varandra. Det kan vara så att avdelningsmiljön *både* påverkas av att flickor och pojkar har olika intressen *och* att en enkönad miljö förstärker stereotypa beteenden. Det finns även uttalanden som kan tolkas som att en omvänd process mot den på enkönade avdelningar kan pågå vid de blandade avdelningarna. Vissa uttalanden av intervjudeltagarna tyder på att en blandad avdelning kan bidra till att luckra upp föreställda olikheter mellan flickor och pojkar.

Är det en ren killavdelning och mer mansdominerat så blir det mer, en tuffare attityd så, att det kanske inte är lika högt i tak så. På att det känns så lite så, att kunna sätta sig ner och gråta och vara ledsen eller någonting, utan det drar man sig undan och gör i tysthet på rummet. Visst händer det på killavdelningar, men här, på en blandavdelning så ser killarna hur tjejerna agerar, att dom gråter kanske lättare än vad killarna gör. Och då kan dom också ta till sig det, att det är ok att göra det. [...] Min erfarenhet utav det i alla fall var att det var en lite rårare, grabbigare stämning, även om vi hade kvinnlig personal, så blev det, lite grabbigare, tuffare attityd, jämfört med här [blandad avdelning] där det blir lite mjukare. Både i tonen och i behandlingen också. Och att det är mer förståelse. Det är inte den här klassiska grabbinstitutionen att, orsak verkan och sen brottningsmatch och sen in på isoleringen. Här kan vi mer, det är mer samtalsinriktat här. (8 man, blandat)

Citatet lyfter fram hur en blandad miljö anses möjliggöra för ungdomar att våga släppa på de föreställningar de har om hur man bör bete sig som pojke eller flicka. Utifrån den utgångspunkten skulle den mer varierade miljön på blandade avdelningar snarare vara ett resultat av att en blandning av flickor och pojkar minskar föreställda skillnader och skillnader som uppstår på grund av hur man uppfattar att man bör bete sig, än att det skulle bero på egentliga olikheter mellan flickor och pojkar. Men inte heller i detta avseende utesluter de olika tolkningarna varandra, utan båda kan äga sin giltighet i sammanhanget.

Slutligen kan nämnas att blandade avdelningar ofta lyfts fram av personalen som roligare att arbeta på för dem själva. Många ger uttryck för att de trivdes

bäst med att arbeta med en blandad ungdomsgrupp ur rent egenintresse, vilket var kopplat till stämningen på avdelningen.

Jag vet inte, jag tyckte att det var skön, eller det blir en rolig grupp att jobba med, när man hade både flickor och pojkar. Då, det var ju mina egna, egna tankar omkring det och mina egna behov omkring det. (2 man, flickor)

Jag tycker det är en, jag tyckte det var en trevlig avdelning när det var fem killar och två tjejer. Jag tyckte det, jag tyckte det var en trevlig arbetsplats. (31 man, flickor)

Jag som personal jobbar gärna med både och. Egentligen tycker jag att det är kul att få in någon kille då och då. Vi har haft, när vi har haft en övernattningsgrupp har vi haft pojkar. Och då kan vi liksom titta på varandra och åh, vad kul. Men vi är ju inte här för att liksom, man ska ju inte utsätta flickorna för pojkar om det inte är bra, för att vi tycker att det är roligt. Det är ju inte därför vi är här. Så att visst är det bättre för flickorna att det är enkönat. Och jag har alltid propagerat för innan att jag vill jobba med både och, men jag kan ju se idag att flickorna har det bättre om dom [avdelningarna] är enkönade. (30 kvinna, flickor)

Även i detta finns det likheter med vad Andersson (1998) fann i sin studie. En del av personalen uttryckte där att de tyckte att det var roligare att arbeta på den könsblandade avdelningen än vad det blev att arbeta på avdelningen efter att det blivit enbart flickor som vårdades där. Men i Anderssons studie var det främst män som uttryckte detta, medan det i mina intervjuer framförs av både kvinnor och män.

Relationer mellan ungdomarna

Det tredje temat som är vanligt att man tar upp, kanske det allra vanligaste, är frågan om (kärleks/sex)relationer mellan flickor och pojkar på de blandade avdelningarna. En orsak som nämns handlar om att enkönade avdelningar är att föredra för att man på så sätt skyddar flickor från att utnyttjas av pojkar. Även om vissa intervjudeltagare nämner att även flickor kan utnyttjas av pojkar, något jag återkommer till längre fram, så är det ur en skyddsaspekt uppenbart att det är flickornas utsatthet för pojkar som står i fokus för personalen. Nedanstående citat fungerar väl som en sammanfattande bild av dessa åsikter:

Men jag tycker, alltså, att sätta dom här tjejerna, som har varit utsatta i sin familj eller någonting så med dom här killarna, som kanske har gjort sådana saker, som inte är så bra, tycker jag inte, inte är så speciellt bra egentligen. Jag tycker det är mest att utmana ödet tycker jag därför att något, det händer någonting förr eller senare. (21 man, blandat)

Ett annat vanligt tema hos de intervjuade är att en blandad avdelning kräver oerhört mycket fokus från personalens sida på vad ungdomarna håller på

med, bland annat just för att förhindra utnyttjanden, men kanske ännu mer tid går åt till att se till att ungdomarna inte inleder frivilliga relationer med varandra. Utifrån vad personalen berättar tycks det förekomma ett ständigt jagande och kontrollerande av ungdomarna på blandade avdelningar för att hålla koll på dem för att förhindra heterosexuella relationer. En fokusering som av vissa intervjudeltagare lyfts fram som delvis problematisk eftersom risken finns för att man på enkönade avdelningar "glömmer bort" att utnyttjanden och relationer kan ske även i enkönade miljöer. Att döma av de intervjuer jag genomfört är detta påpekande befogat eftersom få av intervjupersonerna tycks fundera närmare över annat än heterosexuella relationer, men detta kan förstås vara en effekt av syftet med undersökningen, att frågan om fördelar och nackdelar med enkönade och blandade avdelningar delvis omedvetet leder intervjudeltagaren in på idéer om att det är just heterosexuella relationer som är av intresse. Slutligen är ett annat tema som återkommer hos intervjudeltagarna att när flickor och pojkar bor ihop gör deras intresse för varandra att de tappar fokus på den egna behandlingen (jämför Mattsson 2005, s. 168–170).

På sätt och vis kan man säga att flera av intervjudeltagarna ger uttryck för att både ungdomarna och personalen till viss del tappar fokus på själva behandlingen när flickor och pojkar bor på samma avdelning. Ungdomarna genom att de fokuserar på den som de för tillfället är förälskad i eller intresserad av och personalen i form av att man blir så fokuserad på att hålla flickor och pojkar isär. Det finns dock motbilder mot detta från blandade avdelningar där man menar att just spänningsfältet mellan flickor och pojkar ger oerhört mycket att arbeta med behandlingsmässigt. Jag kommer nu att diskutera noggrannare hur personalen resonerar om relationer mellan ungdomarna, men går däremot inte in på frågan om betydelse för behandlingsfokus, eftersom en mer detaljerad bild inte bjuder på särskilt mycket mer av intresse än det jag redan nämnt.

Heterosexuell matris

Personalen utgår huvudsakligen från en heterosexuell förförståelse när de diskuterar relationer mellan ungdomarna. Detta är inget nytt (Laanemets & Kristiansen 2008; Hilte & Claezon 2005; Mattsson 2005) och föga förvånande mot bakgrund av hur samhället i övrigt ser ut. Dessutom bör det hållas i minnet att själva forskningsfrågan, att studera enkönade och blandade avdelningar, i sig riskerar att leda in tankarna på heterosexuella relationsmönster, även om det inte är syftet med undersökningen. En del av de ovan nämnda studierna har diskuterat denna fråga relativt utförligt. Jag ämnar därför inte ägna utrymme här till att noggrannare belägga detta med citat, det är inte heller en del av syftet av undersökningen att studera vilka sexuella preferenser personalen vanligen tillskriver ungdomarna. Men innan jag övergår till

att redovisa personalens resonemang om heterosexuella relationer mellan ungdomarna vill jag nämna två saker som berör frågan om att utgå från en heterosexuell matris.

För det första är det ovanligt att intervjudeltagarna kommer in på samkönade relationer på enkönade avdelningar utan att jag specifikt har frågat om det, även om undantag finns. Däremot tycks denna fråga vara mer närvarande på blandade avdelningar. Detta är intressant eftersom det enligt mig egentligen vore mer logiskt att enkönade avdelningar lyfte upp frågan om relationer inom könen. En möjlig tolkning av detta är att eftersom frågan om relationer överhuvudtaget är mer närvarande på de blandade avdelningarna öppnas också upp för en mer reflekterad syn på frågan. På de enkönade avdelningarna kan en risk finnas för att man menar att denna fråga är "löst" genom att flickor och pojkar är separerade och att det på så sätt finns en tendens till att det blir en icke-fråga på en enkönad avdelning.

Det finns också intressanta diskussioner kring vilka gränser som tillåts för att röra vid varandra. Det är uppenbart att vissa intervjudeltagare ser det på ett annat sätt när flickor rör vid varandra ganska intimt, jämfört med hur man talar om hur pojkar och flickor tillåts röra (eller snarare inte röra) vid varandra. När frågan om homosexuella (kärleks)relationer lyfts fram på de enkönade avdelningarna handlar det oftast om lesbiska relationer, eller att man har fått in någon flicka som är uttalat lesbisk och att man då måste passa så att inget händer med de andra flickorna. Homosexuella pojkar tycks i än större utsträckning vara en icke-fråga för intervjudeltagarna. Det går inte utifrån urvalet att dra några slutsatser om hur representativt detta är på avdelningar inom SiS som helhet, men det kan konstateras att det är i linje med vad andra studier visat (Laanemets & Kristiansen 2008).

Det andra som jag vill lyfta fram är att en del av intervjudeltagarna menar att lika problematiskt som att ungdomarna inleder heterosexuella kärleksförhållanden kan det vara att de blir allt för tajta som vänner. Det är just närheten mellan ungdomarna, inte om närheten består i sex, kärlek eller vänskap, som ställer till problem, vilket följande citat illustrerar:

Och det är inte bara relationer, utan blir dom för mycket kompisar här inne, så att dom börjar öppna sig och berätta hemligheter, så är det likadant där. Vi försöker säga till dom: "Lägg hemligheterna på oss istället eller om ditt liv eller vad det nu handlar om. För tänk när du blir ovän med honom eller henne, för att dom vet allt om dig". (9 man, blandat)

Tycker det är en taskig start för dom egentligen. Att dom ska komma ut, ut från vår avdelning, två gamla missbrukare och träffas och så fortsätta ett liv därute. Det låter ju väldigt fint och romantiskt, men ska man vara riktig ärlig, faller en, faller bägge. Så är min erfarenhet i alla fall. Och det har ju hänt att folk har fattat tycke hos oss och träffats senare ute. Det kan jag säga, har inte gått så bra dom gångerna, så att det är negativt, med en sådan avdelning. Men det finns ju dom

som blir kompisar. Två killar blir kompisar på vår avdelning och så träffas dom senare, och drar igång varandra så va. Så kontakter knyts ju alltid på sådana här avdelningar. Det gör det ju. Det knyts alltid sådana kontakter. Och då är det frågan, ska dom bo tillsammans överhuvudtaget? Då hamnar man ju där så att säga. (31 man, flickor)

Citatet från den sista intervjudeltagaren leder frågan vidare till den mer övergripande frågan om att placera ihop ungdomar med mycket problematiska erfarenheter och beteenden tillsammans på en institution, och att detta ingalunda bara handlar om att placera ihop flickor och pojkar. Men det råder lite olika åsikter i denna fråga. En del forskning lyfter fram detta som en mycket viktig fråga för att behandling inte ska förvärra problemen hos ungdomarna (Dodge, Dishion & Lansford 2006), men det finns också exempel på forskare som menar att man ska uppmuntra relationer mellan ungdomarna (flickor i detta fall) för att nå bättre resultat (Trulsson 2008).

Med detta sagt om att personalen tar sin utgångspunkt i en heterosexuell matris övergår jag till att redovisa personalens diskussioner om relationer mellan flickor och pojkar.

Flickor bjuder ut sig och pojkar tar för sig?

Jag inleder denna del av resultatredovisningen med ett ganska långt citat. Anledningen till det är att intervjupersonen i denna sekvens av intervjuer kommer in på flera av de saker som andra personer också diskuterar och citatet är också ett bra exempel på hur komplex och många gånger "rörig" bilden av relationer, utnyttjanden och ansvar för utnyttjanden framstår i intervjuerna med personalen. Jag har i citatet noterat med fetstil de olika passager som jag kommer att diskutera längre fram

Tove: Mm. Något annat som man brukar prata om när man pratar om blandade avdelningar är ju inte bara relationer utan även övergrepp också bland ungdomarna.

ID: Ja.

Tove: Är det något som du såg hända eller?

ID: Alltså vi hade så pass starka tjejer så det var inte så om dom inte själva ville. Utan det var ju tvärtom i så fall, tjejerna som gjorde på andra hållet.

Tove: Ok.

ID: Inga direkta övergrepp men väldigt påstridiga. Men däremot har vi haft killar ju som har vart på andra killar.

Tove: Ja.

ID: Mm.

Tove: Ok, när det var blandad avdelning eller bara pojkaavdelning eller?

ID: Nu får jag tänka efter, äh, det ena var när det bara var pojkar, men det var en annan avdelning. Äh, men, alltså, jag har, vi har inga klara bevis, utan det är ju mer att man har fått höra att det har varit killar inne på andra killars avdelning, på andra killars rum.

Tove: Mm.

ID: Men jag kan inte minnas att vi hade ... **Alltså dom tjejerna vi har haft, där har det tvärtom varit, alltså, i så fall tjejerna som har haft inte låtit killarna vara ifred.**

Tove: Ok, hur har dom betett sig då?

ID: Ja, bjudit ut sig.

Tove: Mm.

ID: **Bjudit ut sig och velat ha sex och så där.**

Tove: Ok.

ID: **Tagit första steget.**

Tove: Mm.

ID: Äh.

Tove: Och killarna har väl då inte velat menar du?

ID: Jo, dom har väl velat, men dom, alltså, tjejerna har varit den drivande i dom, i förhållandena. För det mesta.

Tove: Mm, ok.

ID: Men det är väl, vad vi har, när vi har pratat, det är väl lite så dom har levt ute. För att få det dom har velat ha. Droger och sprit och så. Dom ångrar ju mycket tjejerna. Det vet vi ju liksom. Alltså dom har haft så många relationer, sexuella kontakter, och jag behöver inte gå längre tillbaka än min ungdom, så var det i vårt gäng. Vissa tjejer var ju så. **Att, ja, dom har någonting som killarna vill ha och då bjuder dom på det, så bjuder killarna på annat.** Dom är ju destruktiva tjejerna. Ofta. Så är det, det här har jag ju inga belägg för, men det är sånt som man har sett.

Tove: Mm. Och vari består, så att jag förstår rätt, liksom utnyttjandet så att säga? När tjejerna är drivande men, men du uppfattar det som att killarna ändå vill?

ID: Ja, någonstans vill dom ju det ju. Och då ligger ju utnyttjandet i ja, för killarna har ju ofta alltså, nu vet jag inte vad jag ska säga. Alltså det är lättillgängligt för killarna. Hade killarna varit ute, så då har dom lite mer att välja på. Alltså jag vet inte hur jag ska säga, det är jättesvårt. **Tjejerna låter sig utnyttjas.** Det är ett sätt dom har haft på gatan. Alltså inte gatan så nu va, men bland sina kompisgäng och så. **Dom har ju snurrat runt med alla. Försökt att få bekräftelse för att dom är någonting och för att dom duger till någonting.** Och dom här tjejerna då som har varit sexuellt utnyttjade. Dom är ju extrema på att få killar. Så nu vet jag inte riktigt hur, **killarna är inte sena att säga ja heller, naturligtvis inte.** Men ofta är det tjejerna som tar första kontakten. Jag har haft tjejer som har liksom gått in på killar som har kommit första natten. Tjejer som har gått in på dom på natten. Ja, alltså, jag tycker ändå det, ja, alltså. Tjejerna, utsätter sig för grejer som inte vi kan styra över på avdelningen. **Jag tycker nästan att det är ett dubbelt utnyttjande. Dom utnyttjar varandra på något vis. Varandras bräckligheter och sårbarheter.** (20 kvinna, blandat)

För att tydliggöra de olika delarna kommer jag att diskutera var och en av de passager som markerats med fet stil i tur och ordning.

- 1) Det finns en underförstådd utgångspunkt att det med "utnyttjande" avses att pojkar utnyttjar flickor.

Något som är tydligt i flera intervjuer är att man besvarar frågan om utnyttjanden utifrån en föreställning om att det är pojkar som utnyttjar flickor, och att man mot bakgrund av detta menar att det är en förenklad bild. Denna förståelse hänger troligen samman både med en mer generell föreställning om att det är så utnyttjanden går till och att fokus för denna undersökning i sig leder tankarna till dessa förväntningar. Jag ska inte diskutera detta närmare utan vill bara lyfta fram att uttalanden om att det är flickor, lika gärna som pojkar, som utnyttjar någon delvis måste tolkas och förstås utifrån att intervjupersonerna förhåller sig till denna förståelse. Jag tror alltså inte att det nödvändigtvis ska tolkas som att dessa intervjudeltagare i första hand tycker att det är flickor som utnyttjar pojkar.

2) Pojkar som utsätter pojkar.

Denna del av citatet, där intervjudeltagaren nämner att de haft pojkar som utnyttjat andra pojkar, visar på ett intressant förhållande jämfört med hur de mer generella diskussionerna kring utnyttjanden och relationer ser ut. Där diskuteras oftast frågan utifrån en heterosexuell matris även om undantag finns. Men i de mer konkreta diskussionerna om utnyttjanden som faktiskt skett på avdelningarna nämns flera exempel på pojkar som utsatt andra pojkar. Det är i och för sig inte särskilt vanligt förekommande, men exempel finns från samtliga institutioner, och man ska minnas att inte heller konkreta exempel på flickor som blivit utnyttjade är särskilt vanliga. Detta ska förstås inte tolkas i termer av vilket som är vanligast, sådana slutsatser ger inte materialet utrymme för, utan min poäng är att det uppenbarligen är så att det finns konkreta exempel på pojkar som utsätter andra pojkar för sexuella övergrepp/utnyttjanden, och att trots detta är det ett tämligen frånvarande tema hos de intervjuade personerna på pojkavdelningarna.

3) Flickorna pådrivande / initiativtagare = utnyttjar killar?

Ett intressant inslag i intervjuerna är att det finns en tendens hos en del intervjudeltagare att tala om flickor som uppfattas som pådrivande eller initiativtagare som att de (nästan) utnyttjar pojkarna / pojken. Intervjudeltagaren ovan kommer in på detta genom att tjejer beskrivs som att de varit pådrivande och inte låtit killarna vara ifred och "bjudit ut sig" om de har "tagit första steget". Andra exempel på denna inställning är följande citat:

ID: Ibland att det har hänt saker som kanske inte har varit så, inte övergrepp så, men då har det ju varit tjejen så som har sagt "kom med här gosse lilla" och, så [har] det var på det hållet.

Tove: Ok, så det är snarare tjejer i så fall som har ...

ID: Mm, ja. Det är tjejerna, det är tjejerna som vi har haft som har tagit initiativ. Det är jag nästan övertygad om, varenda gång.

(19 man, blandat)

ID: Ja, dom [ungdomarna] blir ytterligare utsatta ju [om de bor ihop]. Och då är det ju, kanske oftast tjejerna mer utsatta än killarna. I det läget.

Tove: Ok. Fast det kunde vara tvärtom?

ID: Visst kunde det vara det.

Tove: Ja.

ID: Tjejerna kunde ju leka med killarna med. Och det, hade vi några situationer, dom hade planer hur dom skulle rymma ihop och dom hade samlat pengar ihop. Å, ja.

Tove: Ok ... Men då var det någon gemensam ...?

ID: Då var det en gemensam, alltså bland en tjej och en kille då som hade planer för det här. (5 man, flickor)

Som framgår av citaten, särskilt det inledande längre citatet och det andra av citaten ovan, benämns först flickor som tar initiativ som att de utnyttjar pojkarna. På konkret fråga om pojkarna inte vill visar det sig dock att de nog varit med på noterna enligt personalen. Jag menar att detta återspeglar en skillnad i syn, och förväntningar, på flickors och pojkars sexualitet i form av att det förväntas att pojkar är mer aktiva. När flickan är den mer aktiva blir det inte bara så att hon är mer aktiv, utan det blir också något "konstigt" i förhållande till pojken. Detta leder till att vissa intervjudeltagare kan tangera påståenden (och ibland uttrycka helt klart) att en aktiv och initiativtagande flicka utnyttjar pojken. Men som fortsättningen på det långa inledande citatet visar kan bilden vara mer komplex än så, vilket leder oss över till nästa tema kopplat till frågan om relationer och utnyttjanden mellan ungdomarna.

4) Tjejerna utnyttjar pojkars önskan om sex för att få annat i utbyte.

Intervjudeltagaren menar att flickor har något som pojkar vill ha (sex), och så får flickorna något annat av pojkarna i gengäld. Visserligen handlar inte denna del av citatet, som jag tolkar intervjudeltagaren, om att tjejen utnyttjar pojken utan kanske snarare att hon använder sin egen kropp för att få saker. Något som nästa tema ännu tydligare visar. Men det finns andra citat som mer explicit visar hur personal menar att flickan faktiskt utnyttjar pojkens "villighet" för att uppnå andra syften, vilket exemplet nedan visar.

ID: Hon fixade inte att sitta still så länge. Men någonting måste man ju göra. Och liksom och vara helt själv och vara liksom och vad är bättre då än att locka liksom med. "Kom nu så kan vi prata om annat och planera vad vi ska göra när vi får tillfälle" och så. Och locka någon bort ifrån den här filmen. Och han var ju intresserad och han tyckte ju att det var, men hon hade ju egentligen, hon använde sig utav sex för att hon hade ett annat syfte egentligen. För hon ville ju, hon ville ju inte vara själv. Hon tyckte det var tråkigt. Och något måste ju hända. Så sådana situationer uppstår ju. (7 kvinna, blandat)

5) Tjejerna låter sig utnyttjas.

Intervjudeltagaren i det inledande citatet säger också att flickorna "låter sig utnyttjas". Detta uttrycksätt förekommer även hos andra intervjudeltagare. Sättet att uttrycka sig på är intressant eftersom det både inrymmer ett offerskap och ett aktörskap. Till skillnad från föregående exempel, där flickor utnyttjar killar för att få något annat, beskrivs de alltså inte bara som aktörer enligt det senare sättet att uttrycka sig. Å ena sidan blir flickorna alltså utnyttjade, å andra sidan är de själva aktörer i detta utnyttjande genom att inte bara gå med på det utan även agera på så sätt att det sker. Det innebär att flickorna även ges ansvar för att de utnyttjas. Detta kan kopplas samman med andra uttalanden i intervjuerna där flickorna görs ansvariga för att de blir utnyttjade, vilket jag återkommer till i diskussionen nedan. Det har också påtagliga likheter med hur länsrätten ibland diskuterar i domar om omhändertagande av flickor enligt LVU. Schlytter (1999) har visat att resonemangen där emellanåt blir i form av att en flicka som utnyttjas själv görs ansvarig för detta. Det finns alltså likheter med hur man resonerar i andra sammanhang kring flickor med omfattande problem.

6) Tjejerna vill ha sex för att få bekräftelse.

Den inledande intervjudeltagaren menar även att en del flickor har sex med pojkar i syfte att få bekräftelse på att de är något. Det är alltså ett uttryck för dåligt självförtroende. Detta sätt att beskriva sexuella relationer mellan flickor och pojkar återkommer även hos andra intervjudeltagare. Det är dock inte alltid det behöver leda till sexuella handlingar utan att vara "åtrådd" av pojkar, oavsett om det sedan leder till sexuella handlingar eller inte, anses också vara en form av bekräftelse för en del flickor. Nedanstående citat visar än en gång hur tydligt flickor lyfts fram som aktörer i samspelet med pojkar vid avdelningarna.

Och det hänger ju också på vad det är för elever man har. Det gör det ju. Så jag menar, den här tjejen som vi har nu, hon är ju så oerhört självständig alltså hon skulle ju aldrig, alltså hon skulle ju inte. [...] Hon **behöver** det inte liksom. Som vissa tjejer som vi har haft, som bara söker liksom bekräftelse av något slag. Bara någon har sex med mig så är jag nog rätt ok va. (19 man, blandat)

Ovanstående resonemang anknyter till punkt fem på så sätt att vissa flickor anses låta sig utnyttjas, eller kanske snarare låta sig användas sexuellt, för att uppnå bekräftelse. Flickors aktörskap blir också tydligt genom det att det är beroende av vilken flicka som vistas vid avdelningen om sexuella relationer på denna grund sker eller inte. Vilka pojkar som vistas där framhålls däremot inte som betydelsefullt. På så sätt görs pojkar till en passiv enhetlig grupp som bara är mottagare av det sex som de kan få tillgång till.

De intervjudeltagare i Mattssons (2005, 171–172) studie som arbetade på den institution som tog emot både män och kvinnor förde liknande resonemang.

De menade att det var en viss typ av kvinnor som kunde vistas tillsammans med männen, manhaftiga kvinnor och sådana som inte var för unga. Vilka män som vistades på institutionen tillmättes däremot ingen betydelse för om det skulle fungera eller inte.

7) Killarna tar för sig av vad som "bjuds".

Den inledande intervjudeltagaren menar även att "killarna är inte sena att säga ja heller, naturligtvis inte". Detta uttalande är inte oväntat i sammanhanget, även om det finns lite olika varianter på det. Det är också ganska många som talar i termer av att pojkarna utnyttjar flickorna, alltså inte bara tar för sig av vad som "bjuds". Som jag tidigare nämnt kan även flera av uttalandena om att flickor utnyttjar pojkar tolkas mot bakgrund av en förförståelse hos intervjudeltagaren om att pojkar utnyttjar flickor. Det är mer fokus på att pojkarna utnyttjar flickor hos personal som arbetar med enbart flickor, men som har tidigare erfarenhet av att arbeta med både pojkar och flickor, än vad det är hos personal på blandade avdelningar. Hur detta ska tolkas är dock svårt att avgöra.

8) Flickor och pojkar utnyttjar varandra.

Hela resonemanget hos den inledande intervjudeltagaren landar så småningom i slutsatsen att hon menar att flickor och pojkar utnyttjar varandra. Även detta finns det flera intervjudeltagare som lyfter fram.

Och här när man bor så pass tätt in på varandra så är det ju väldigt lätt ja, att känslorna, dom har inte riktigt koll på vad det handlar om heller men, att man kan utnyttja varandra. Tjejerna kan utnyttja tidigare utnyttjade tjejer, eller killarna kan [gå] på tidigare utnyttjade tjejer. Eller tvärtom, dom mer framåt tjejerna dom kan ju gå på killar som är blyga och svaga, om man säger så då. (9 man, blandat)

Tove: Men det här med relationer, eller var det framförallt att dom utnyttjade varann?

ID: Mm. [Det] tycker jag.

Tove: Inte, inte liksom så mycket frivilligt egentligen, eller alltså [på] relationsbasis?

ID: Hm, nej, det är ett riktigt spel.

Tove: Ok och var det både flickor och pojkar då ...

ID: Ja.

Tove: som ...

ID: Visst är det de. Det är inte alltid pojkarna som är värst.

Tove: Nä.

ID: Flickorna kan också.

Tove: Mm, och på vilket sätt gör dom då?

ID: Dom kan ju vara fruktansvärda, i sitt sätt att vara, i sitt sätt, språk, hur man klär sig, ja på alla sätt egentligen. Så att dom är, dom är, flickorna är inte, inte

mindre utmanande än vad pojkarna tar för sig. Flickorna bjuder ofta in och sen har det gått för långt och då kan dom inte stoppa det. (12 kvinna, pojkar)

Det första citatet ovanför handlar om att det finns olika maktbalans mellan ungdomarna där de mer utsatta blir utnyttjade av andra ungdomar och att detta sker såväl inom som mellan könen och av såväl flickor som pojkar. Det andra citatet är ett tydligt exempel på inställningen att flickor "bjuder ut sig" (även om dessa ord inte används) och pojkar "tar för sig" och att detta leder till komplexa samspel mellan ungdomarna där det inte alltid är lätt, som jag tolkar intervjudeltagaren, att avgöra vem som utnyttjar vem, eller ens om det är fråga om utnyttjande.

Det inledande långa citatet med dess olika teman visar hur komplicerat det kan vara att placera ihop flickor och pojkar mot bakgrund av de erfarenheter de har utifrån en genusstruktur där flickor har erfarenheter av att utnyttjas och att använda sin kropp för att få annat i utbyte, och pojkar av att man ska ta för sig. Laanemets och Kristiansen (2008) menar att pojkars sexualitet bliroreflekterad och problematiseras inte, något mina intervjuer också talar för. När man exempelvis beskriver det som att flickor "låter sig utnyttjas" gör man dem till aktören medan pojkar bara tar för sig av vad som bjuds. Ett ytterligare exempel på hur flickor blir huvudfokus och huvudaktörer är följande citat, som handlar om ifall det går att ha blandade avdelningar eller inte.

För tjejer som inte blir utnyttjade, eller som inte låter sig utnyttjas, eller utnyttjar killarna, och kan få den här syskonliknande relationen, så tycker jag nog, så funkar det rätt bra med en blandad grupp. (18 kvinna, blandat)

Liksom tidigare framgår det av uttalandet att det är beroende på flickan om det fungerar eller inte, hur pojkarna betar sig eller vilken typ av pojkar som finns placerade på avdelningen tycks inte ha betydelse. Detta har lyfts upp som principiell fråga, att man gör flickor ansvariga för både sin egen och pojkars sexualitet, något som är väl beskrivet i andra sammanhang (Schlytter 1999; Lander 2003b). Men om man sätter det i sitt sammanhang här, behandling av unga pojkar och flickor med omfattande problem, får det en mer praktisk betydelse menar jag. Om det finns en tendens att ansvaret för sexuella utnyttjanden knyts till att flickor "bjuder ut sig" och pojkar "tar för sig", och ansvaret på så sätt förläggs till flickorna, finns en risk för att pojkarnas inställning och förhållningssätt inte hanteras. Detta kan vara problematiskt i ett sammanhang där behandling ska bedrivas. Resonemanget förutsätter förstås att man menar att det finns ett problem med att pojkar "tar för sig" av vad som "bjuds" från utsatta och problemtygda flickor. Om man ser det som en naturlig del av pojkars sexualitet att ta för sig blir det förstås bara ett naturligt beteende från deras sida, inget man behöver "behandla". Men om man istället menar att pojkar själva är ansvariga för sin sexualitet och hur de använder den blir det en brist i behandlingen av pojkar att inte diskutera

sådana frågor. Nedan följer ett citat där intervjudeltagaren argumenterar för det positiva med att ha en könsblandad avdelning mot bakgrund av att det kan ge utrymme för mycket bra diskussioner kring just denna typ av frågor (dock inte rena utnyttjanden, men det fungerar som exempel ändå):

Tjejerna har ju haft en viss del, att dom har spelat på sin sexualitet lite grann. Lite, ja, så här makt, eller komma på bättre situation här på avdelningen, och utnyttja killarna på det sättet då. Där vi öppnade upp ett möte genom att säga "vet du vad det här skapar i Pelle som sitter här när du går runt och visar upp så mycket utav dig själv som du inte ska göra?". Och där har du ett sådant möte där killar och tjejer, det mötet, ett sådant möte kan du inte få på samma sätt om du går med killarna nere på stan till exempel, och så är det ett antal tjejer som går i urringat, kort kjol, och då blir det något helt annat. När det väl kommer upp på avdelningen sedan. Här kan man ju möta upp, att tjejerna ska tänka på hur dom för sig och killarna likadant då. Dom ska inte heller gå och bröstna upp sig och gå med bar överkropp exempelvis på killavdelningen. Vad det skapar hos tjejerna. Så där, där har du det där direkta som du kan ta på då i mötet med dom. Och just att, när det blir mer på ett personligt plan, det blir lite annorlunda. (8 man, blandat)

Intervjudeltagaren påpekar, sent i diskussionen, att även pojkar kan "sätta igång saker" hos flickorna, men utgångspunkten tycks vara vad flickor sätter igång hos pojkar. Argumentet handlar om att på blandade avdelningar ges möjligheter att diskutera dessa frågor på ett annat sätt än på enkönade avdelningar. Men om man vänder på intervjudeltagarens fokus, och istället för att rikta in sig på "den lättklädda" (oavsett kön) och istället lyfter fram *betraktaren* händer något med situationen. Vad jag menar är att en annan utgångspunkt i liknande situationer kan vara att diskutera hur killar eller tjejer reagerar på "lättklädda" personer och vad deras förhållningssätt och reaktioner står för. Det kan då föra över till diskussioner om personlig integritet med mera. Och vid denna omvända utgångspunkt kan det användas på såväl blandade som enkönade avdelningar, om man exempelvis träffar på "lättklädda" personer vid vistelse utanför institutionen. Det finns också exempel som tyder på att man diskuterar frågan just utifrån betraktaren, med både pojke och flicka som "betraktare":

Alltså killarna får inte se tjejen som något sexobjekt, och tvärtom. Och tjejerna får inte bli kära i killarna och så va. (38 man, blandat)

Ibland kan det framstå som att det enda sättet att lösa frågan om att inte göra flickorna ansvariga för att de utnyttjas och för att inte "problematisera" deras sexualitet vore att tabubelägga diskussioner med dem om sitt agerande gentemot pojkar. Annars kan man som personal alltid riskera att en utomstående (forskare) kommer och påpekar att man skuldbelägger flickorna i detta sammanhang. Mot bakgrund av vad personalen berättar om hur flickor använder sina kroppar för att få såväl bekräftelse som andra saker (droger m.m.)

är dock frågan om det, ur behandlingssynpunkt är en klok lösning. Om/ att flickor använder sin kropp för att få saker, såväl materiella som immateriella, är något som borde vara angeläget att hantera i en behandlingssituation, inte minst om det är en fortsättning och reaktion på tidigare utnyttjanden (sexuella och andra), vilket nedanstående citat lyfter fram:

Och det kan ju vara en tjej till exempel som har varit sexuellt utnyttjad i flera år på många sätt. Och för henne så är det ett mönster som inte bryts då, när hon väl kommer in på [avdelningens namn]. Och då skulle ju det fortsätta bara. Vi är ju här, dom är ju här för att kunna bryta dom mönstren med våran hjälp. Och då blir ju, det blir ju inte så, om det får fortgå med en annan då. [...] För att skydda dom bägge två [både flickan och pojken som utnyttjar henne]. (8 man, blandat)

Förutsatt att personalen har rätt i att en del flickor använder sina kroppar på detta sätt, vilket det inte finns någon större anledning att betvivla, inte minst utifrån såväl tidigare forskning som den genusstruktur som förekommer i samhället i övrigt, handlar det snarare om *hur* man talar om det med dem än att man inte ska ta upp frågan alls. Jag har inte explicit frågat hur personalen talar om dessa frågor, och kan alltså egentligen inte uttala mig närmare om detta (vilket dessutom säkert skiljer sig mellan olika avdelningar och personal). Men mot bakgrund av hur en del av de intervjuade i denna undersökning talar om hur flickor bjuder ut sig och pojkar tar för sig finns det ändå anledning till eftertanke. Detta stöds även av tidigare forskning om särskilda ungdomshem (Laanemets & Kristiansen 2008; Hilde & Claezon 2005) och annan forskning som berör flickors och pojkars sexualitet (Schlytter 1999; Lander 2003b). En viktig poäng är dessutom att pojkars beteende lyfts upp och diskuteras. Även om det exempel jag tagit upp ovan kommer från en blandad avdelning, skulle jag vilja lyfta frågan om hur dessa diskussioner förs på rena pojkavdelningar. Inget i materialet tyder på att detta, dvs hur man förhåller sig till flickor som uppfattas som "lättklädda" osv., är ett ämne som diskuteras vid dessa avdelningar. Snarare finns det citat som tyder på det motsatta, att man *inte* problematiserar detta utan, genom att *inte* diskutera det när tillfälle ges, bekräftar pojkars förhållningssätt gentemot flickor. Det kan vara en ren tillfällighet utifrån det fokus som varit i dessa intervjuer, men det stämmer även med resultat från annan forskning (Laanemets & Kristiansen 2008; Hilde & Claesson 2005). Sedan måste man förstås även hålla i minnet att också pojkar kan använda sin kropp på detta sätt, och att det inte får skymmas av generella föreställningar om kön.

Utöver ovan resonemang kan man också ställa sig frågan hur pojkar som alltid "tar för sig" av vad som bjuds faktiskt mår? Dels mot bakgrund av deras egen sexualitet och integritet: Om flickor som inte säger nej kan betraktas som gränslösa i förhållande till sin egen kropp, kan förstås även detta tänkesätt appliceras på pojkar, även om de stigmatiserande konsekvenser detta kan innebära för flickor mer sällan drabbar pojkar som betar sig så. Dels utifrån

vad detta gör med pojkarnas syn på flickor och därigenom deras möjligheter till att etablera förtroendefulla och respektfulla relationer till flickor, både sexuella sådana och rent vänskapliga förhållanden. Vilket förstås motsvarar den oro som ibland uttrycks för flickor som utnyttjas (låter sig utnyttjas?) möjlighet att etablera förtroendefulla relationer till män. Något som emellanåt lyfts fram som ett skäl för att även män bör arbeta med utsatta flickor. Om man inte ser detta som ett relativt problemfritt utslag av pojkars "natur", kan det vara nog så relevant att fokusera på pojkar som anses "ta för sig". Att det kan vara svårare för pojkar att säga nej till sex, och vad det kan innebära för dem själva, lyftes även fram i samband med en utbildningssatsning som RFSU ordnade på ett privat behandlingshem för ungdomar (RFSU 2008, s. 12).

Man ska också minnas att de uttryck vi väljer att använda inte är oberoende av våra föreställningar om flickors och pojkars sexualitet. Hade det inte betraktats som mer problematiskt att flickor har upprepade lösa sexuella förbindelser med pojkar än tvärtom hade vi precis lika gärna kunnat beskriva det som att flickorna, i de fall dessa är initiativtagare eller vill ha sex för att få bekräftelse, "tog för sig" och pojkarna "ställde upp".

Relationsmönster mellan ungdomarna

I och med att de tre huvudtemana kopplade till för- och nackdelar med olika avdelningstyper redovisats och analyserats kommer jag nu in på de områden där avdelningstyp kan ha betydelse för vardagen på avdelningen, men där personalen inte i första hand resonerar om dem som för- eller nackdelar med en viss typ av avdelning. En fråga kopplad till hur det är på avdelningen är hur ungdomarnas relationsmönster beskrivs. Finns det några skillnader mellan hur flickor och pojkar beskrivs och finns det några skillnader mellan blandade och enkönade avdelningar i detta avseende?

Flickor intrigerar och pojkar är raka

Ett vanligt tema, som också dykt upp i tidigare studier (Andersson 1998; Hilde & Claezon 2005; Laanemets & Kristiansen 2008), är att flickor beskrivs som manipulerande och falska medan pojkar beskrivs som rakare i sitt sätt att kommunicera. Nedan följer ett exempel.

ID: ... där [med flickor] får man inte veta det förrän efteråt, att den har sagt det, till den och den och den. Och så ljuger dom ihop någon story och sen så, så förstår vi ingenting och så slängs det i dörrar och så gråts det och så skriks det och sen så får man reda på det i efterhand att den hade sagt någonting om den som den hade sagt om den och den, ja långa, långa komplicerade.

Tove: Sådana långa kedjor ...

ID: Ja ...

Tove: liksom av ...

ID: Ja, som jag inte har varit med om när det gäller killar. Det är mer rakt. Är man sur på någon så kan dom säga det rakt ut, inte gå bakom ryggen och prata om med en annan person om det. (18 kvinna, blandat)

Hilte och Claezon (2005, s. 38) menar att flickors manipulerande och intrigerande kan tolkas som att de håller på att lära sig att hantera intima emotionella relationer, något som pojkarna inte på samma sätt övar upp. Andersson (1998, s. 84–91) för ett intressant resonemang kring frågan om flickors manipulativa beteende utifrån makt och motstånd. Av personalen som Andersson intervjuat beskrivs flickornas beteende som kalkylerande och instrumentellt, men de flickor hon intervjuade beskriver det istället som omedelbara reaktioner på situationer som de ställs inför. Hon frågar sig om kritiken (från personalens sida) mot flickornas "spel" kan ses mot bakgrund av att de är hänvisade till mer subtila former av motstånd mot ordningen på avdelningen. En ordning som är inrättad efter pojkar och deras mer fysiska konflikter som norm. Att flickorna både i sitt tidigare liv och genom att lära av varandra på institutionen utvecklar dessa motståndsformer. En motståndsform som sedan värderas mot en manlig norm.

Mot bakgrund av de intervjuer jag genomfört menar jag att Anderssons koppling mellan makt och hur flickorna beskrivs är fruktbar och tänker därför fortsätta att resonera utifrån det temat. Det finns nämligen enstaka exempel på att intervjudeltagare menar att småsaker kan få stora proportioner även på pojkavdelningar. Nedanstående citat är ett exempel.

Tove: Dom här smågrejerna som dom då börjar med, som sen blir jättestora, vad kan det vara för något?

ID: Ja, men det kan börja med att man tycker någon är, ja, att någon är lite udda, lite märklig, lite annorlunda, lite så. Så börjar man att småretas lite. Å, ja, eller det kan vara så enkelt faktiskt och sen så accelererar det och till sist så är den här ena pojken oerhört utsatt och liksom näst intill mobbad. (26 kvinna, pojkar)

Det framstår även utifrån intervjudeltagarna som att man upplever det som lättare att förstå och "läsa" interaktioner mellan killar medan flickors relationsmönster blir mer otydligt för personalen. Det lyfts även fram av några av intervjudeltagarna (liksom de gör i Anderssons studie) att det är särskilt svårt för män i personalen att förstå och tyda flickornas relationsmönster. Detta kan stödja tankgångarna om att flickornas relaterande och konfliktmönster värderas/tolkas utifrån en manlig norm, vilket nedanstående citat tydligt visar.

ID: Två mot en är rätt vanligt bland tjejer.

Tove: Mm. Du ser det inte hos killar eller?

ID: Nej. Jag tror, tror inte vi har det. Jag har inte sett det riktigt hos killar. Alltså blir dom utstötta i killgruppen så är det av helt andra orsaker tycker jag. Det är inte

på det, den nivån. Utan då är det för att dom inte sköter hygien till exempel. Då kan man bli rätt lätt utstött. Att dom är grisiga helt enkelt. Det är en orsak till att bli utstött i ett killgäng tror jag. Att jag har märkt genom åren.

[...]

ID: Jag vet inte vad tjejerna bråkar om alla gånger. Det är känslor, mycket känslor. Det är jättesvårt att ta på. Jag har ju jättesvårt att ta på det. Jag har jättesvårt att beskriva varför dom här tjejerna ibland bråkar. Jag känner att här är något som inte stämmer härinne [på avdelningen]. Jag vet inte vad det är, jag kan inte ta på det. De är så otydliga. Eller, och det är svårt att gå fram till någon och säga nu slutar du upp med det du gör. För vad är det du gör egentligen? Jag **vet** att du gör något, men jag vet inte riktigt **vad** du gör. "Sluta med det där". Alltså det är jättesvårt att ta upp, men jag vet att hon håller på och gör något mot henne här. Men jag kan inte säga vad. Det är mycket sånt. Killar är mycket tydligare.

Tove: Ok.

ID: Dom är klumpigare.

Tove: Klumpigare, alltså ...

ID: Ja, dom är mycket, mycket klumpigare. Om vi säger vid innebandy exempel att han är ute efter honom, det syns ju jättetydligt. Han tycker inte om honom och det märker man direkt för han springer och tacklar honom hela tiden.

Tove: Ok. Jaha du menar klumpiga i bemärkelsen ...

ID: Att dom ...

Tove: ... dom kan inte dölja ...

ID: Nej.

Tove: ... vad det är dom, ok.

ID: Nej, dom kan inte dölja det på det sättet.

Tove: ok, mm.

ID: Så är det ju, skönt för oss [personalen]. (31 man, flickor)

Denna intervjudeltagare beskriver tydligt hur svårt han menar att det kan vara för manlig personal att förstå sig på flickornas sätt att relatera.¹⁵ Flickornas relaterande till varandra känns otydligt och svårbegripligt för intervjudeltagaren ovan, även om han är helt på det klara med att *något* är på gång. Pojkar däremot är, enligt intervjudeltagaren, näst intill övertydliga i sitt sätt att relatera till personer de har konflikter med. Intervjudeltagaren lyfter fram att det blir enklare för personalen att hantera, vilket kan jämföras med en av de intervjuade (kvinna) i Hilte och Claezons (2005, s. 12) undersökning. Hon menar att pojkarna var mer våldsamma i sina konflikter, men att "det var inga problem", medan flickornas konflikter kunde pågå hur länge som helst. Liknande inställning, att pojkars fysiska våld är lättare att hantera än flickors intriger, förekommer även i mitt material. Detta med förmågan att förstå sig på klienterna var något som nämndes även av behandlingspersonalen i Mattssons (2005) studie av två behandlingshem för missbrukare. Kvinnorna ansågs automatiskt kunna förstå varandra i egenskap av kvinnor medan det

¹⁵ I en annan passage av intervjun framhåller han att kvinnor har mycket lättare att se igenom flickornas manipulationer och spel.

för männens del ansågs vara svårare att förstå sig på de missbrukande kvinnorna.

Som båda citaten från mitt material ovan visar finns det alltså exempel på att "småsaker" kan få stor betydelse även i relationer mellan pojkar. Frågan är också vem som definierar vad som är att betrakta som småsaker. Det framstår för mig som fullt möjligt att det att någon blir utstött för att han inte sköter sin hygien ordentligt också skulle ha kunnat beskrivas som att man blir utsatt på grund av "småsaker", beroende på hur känslig man är för om en person tvättar sig noga eller inte. Definitionen av vad som är att betrakta som småsaker är relaterat till makt både med avseende på vem som har möjlighet att definiera detta (personalen, inte minst manlig personal som tycker att flickors konflikter är svårtbegripliga) och att den grupp vars konflikter betraktas som orsakade av småsaker inte tas på samma allvar. Det kan alltså skönjas värderingar i hur flickors och pojkars relationsmönster beskrivs, något jag återkommer till i avsnittet om hur personalen resonerar kring konflikter på avdelningen.

Det finns dock inga tydliga skillnader mellan de olika avdelningstyperna i det ovan beskrivna, utan intervjudeltagarna beskriver flickor och pojkar som väldigt olika i sitt sätt att bilda kompisgrupper och relatera till varandra över lag. Däremot finns det skillnader mellan de olika typerna av avdelningar i en annan aspekt av hur ungdomarnas relationsmönster beskrivs, nämligen i fråga om att bygga hierarkier. Detta handlar nästa tema om.

Hierarkier mellan pojkar som del i konstruktionen av maskulinitet?

På blandade avdelningar finns flera beskrivningar om hur pojkar bygger hierarkier mellan varandra på avdelningen, något som inte resoneras kring vad gäller flickor. Nedanstående citat är exempel på detta.

ID: Och jag skulle inte vilja jobba bara med killar, för det blir, är det bara killar blir det en sådan, äh, vad det kallas, bland killarna jobbar dom för att få status i gruppen. Förstår du?

Tove: Mm.

ID: Och är det bara killar, sex killar här inne som försöker att hävda sig och få status och dominera över resten av gruppen då skulle det bli problematiskt. (21 man, blandat)

Pojkarna är mer tuppfäktnig liksom när en kille kommer in på avdelningen. Då man har någon som är ledare, för det ska alltid utkristalliseras en ledare i det här. Så blir det lite tuppfäktnig i början mellan, men flickorna är ju lite mer i kanske, inte så tydliga i sitt att, att mäta varandra. Utan det är mer, man ska inte säga fullt, men det är lite mer intriger. (33 man, blandat)

ID: För att det är lite hierarki mellan killarna. Det är gärna någon som vill bestämma också, lite grann den här maktkampen finns ju mellan killarna. Så är det ju. Så att, nej, det tycker jag också är bra, att man har det på det sättet [blandat flickor och pojkar].

Tove: Mm och den maktkampen blir lite mindre när det är tjejer med? Eller? Eller är det för att dom är färre eller?

ID: Ja, mer att dom är färre. Det blir ju inte så många att konkurrera med. (35 kvinna, blandat)

Resonemangen kan jämföras med hur Messerschmidt (1993) resonerar kring hur män och pojkar skapar maskulinitet i relation till andra män och pojkar. Det är andra pojkar som man ska konkurrera med och som man bygger upp hierarkier mellan. Honkatukias, Nyqvists och Pösös (2007) intervjuer med ungdomar i Finland, som var placerade på institutioner som liknar de särskilda ungdomshemmen, visar även att pojkarna i den studien själva diskuterade mycket i termer av att mäta sig med andra pojkar, att inte vara feg och att använda våld för att upprätthålla status.

Om vi övergår till att se hur personalen på flickavdelningarna resonerar kring eventuellt byggande av hierarkier mellan ungdomarna, visar det sig att man vid dessa avdelningar faktiskt emellanåt lyfter fram att flickor skapar makthierarkier sinsemellan. Nedanstående citat visar hur detta kan ta sig uttryck i intervjuerna:

Det har väl inte skett några övergrepp så i rent fysisk bemärkelse, men alltså, det har varit en maktstruktur, en ordning, att en elev har bestämt och sen har dom andra varit, hon har haft ett litet rike som hon har styrt över och så där. Och det, lite som killar kan ha, om man säger, på ett killigt sätt. Så det har ju inte försvunnit helt, men det är betydligt, betydligt mindre.

[...]

Jag menar vi har våra specifika problem. Vi brottas alltid med vem som är kompis med vem, vem som är drottning på avdelningen. (3 kvinna, flickor)

Det är klart att det var konflikter och det, alltid någon av tjejerna som vill bestämma mer och är mer ledare. (4 man, flickor)

Detta kan vara ett tecken på att flickors hierarkier blir mer synliga i enkönade miljöer. Det kan också tyda på att pojkar är mer upptagna av att bygga hierarkier sinsemellan, eller i varje fall att personalen uppfattar det så. En annan möjlighet är att pojkarnas hierarkier är tydligare än flickornas, i linje med vad som ovan resonades om relationsmönstren i övrigt. När då fokus blir enbart på flickor tonar deras hierarkier fram tydligare. Nu ska dock inte skillnaderna mellan blandade och flickavdelningar överdrivas. Skillnader av detta slag finns men det är samtidigt inte så vanligt bland intervjudeltagarna från flickavdelningar heller att de lyfter fram att det skapas hierarkier mellan flickorna. Det finns även ett exempel på en intervjudeltagare vid en flickavdelning som resonerar om att pojkar bygger hierarkier. Denna person har dock erfarenhet av både blandat, enbart flickor och enbart pojkar, och pojkars hierarkier lyfts fram, som vid de blandade avdelningarna, i en kontext av att fokusera på skillnader mellan flickor och pojkar:

Det var rätt mycket alfahanestruktur om man säger så tyvärr. På dom äldre pojkar så kanske det, jag vet inte, jag har inte jobbat där på år och dar, men jag kan tänka mig att det finns mycket av det kvar. Att det är att man måste spänna musklerna och visa mycket där istället för att binda ihop relationer och gå den vägen.

[...]

Tjejer är ju mer, klungiga eller vad man ska säga. Ena dagen så kan tre elever leka jättebra, nästa dag så är dom osams som fasen, tredje dagen sen så har det återgått till en bra relation. (1 man, flickor)

Mot bakgrund av hur resonemangen förs vid blandade och flickavdelningar blir de tankegångar som förs av intervjudeltagare från pojkavdelningarna kring hierarkier intressant, och dessa förstärker bilden som skissats upp ovan av att det finns skillnader i hur personalen uppfattar flickor och pojkar i detta avseende. På pojkavdelningarna resoneras en hel del om just hierarkier mellan pojkarna, och det är nästan uteslutande detta som man lyfter fram när man talar om relationsmönster mellan pojkarna. Nedan är några exempel, som också tydligare visar *hur* dessa hierarkier byggs upp mellan pojkarna. Något som inte är lika tydligt i intervjuerna på de blandade avdelningarna.

ID: Eller han var inte med, han hade inte kommit in i gruppen så att han var tillräckligt jämbördig på skalan om man säger så.

Tove: Nej, vad då?

ID: För dom har ju också, våra ungdomar har ju också sina klassificeringar.

Tove: Jaha. Ok.

ID: Och inbördes då, dom har ju en slags rangordning då.

Tove: Ok. Hur går den rangordningen till?

ID: Ja, man måste visa vem man är. Sådana här som, det kommer alltid nya ungdomar och de berättar alla möjliga historier för dom andra. Vad dom har varit med om. Och då är det ju upp till bevis.

[...]

Tove: Så det handlar egentligen om att kunna bevisa att man har gjort mycket kriminellt?

ID: Ja.

Tove: Är det, det som är hierarkin på något sätt?

ID: Ja. (10 man, pojkar)

ID: Det är ju i början, när det väl kommer en ny elev som ska liksom testa och man ska imponera på den här nya och tala om hur mycket brott han har gjort och, det är ju sånt som man kan ha i början. Och innan liksom han har landat, innan han vet var någonstans han ligger i elevgruppen då.

[...]

Tove: Men vad menas med att hitta sin, vad sa du ... plats?

ID: Plats i gruppen?

Tove: Ja.

ID: Äh, ja, alltså dom här försöker ju att imponera på varandra. Och vi försöker

förklara för ungarna när dom kommer att, vi vet varför du är här och det vet du också, men du behöver inte berätta för dom andra varför du är här. Men det gör dom ju, men visst det gör dom ju, för det första dom här gamla eleverna säger då är, jaha, varför kommer du hit för? Och det här, och han har gjort det och det rånet och gud vad häftigt. Då liksom, då liksom stiger ju han lite då. (13 kvinna, pojkar)

Tove: Vad menas med att hitta sin plats?

ID: Att du har en roll i din grupp, alltså när du är ny så ska du ju lära känna alihop och du ska veta vad det är för spelregler som gäller på det här stället. Vem är ledare. Det är ju en hierarki här ute.

Tove: Det är det?

ID: Det är det ju.

Tove: Mellan ungdomar?

ID: Ja. Visst är det, det. Och lite vad ska man säga, dom mäter ju, det gör dom, dom mäter mellan varandra vad man har gjort, varför man är här. För i deras ögon så sitter man inne. Man är inte omhändertagen för att man har problem, man sitter inne. Och då, det är också då hierarki för vad du har gjort eller för vad du är här för.

Tove: Ok. Hur ser hierarkin ut?

ID: Äh, har du till exempel mycket misshandel på dig så slår ju det högre än att du har en mamma hemma som dricker. (12 kvinna, pojkar)

Tove: Sitter man och skryter om missbruket också?

ID: Nej, det är bara om man använder kokain. Det är lite finare.

[...]

Äh, nej, missbruk, det är nog ingen merit så. Det finns ingen meritlista för det riktigt, förutom då just med kokain. Men kriminalitet det är ju liksom där finns det ju status i, små eller olika grader av status. (26 kvinna, pojkar)

De hierarkier som beskrivs av personalen som arbetar på pojkavdelningar handlar alltså om att veta sin plats i gruppen. Denna plats är beroende av om man har begått brott, vilken typ av brott man har begått, hur tuff man "är" osv. Det finns tydliga kopplingar till konstruktion av maskulinitet i dessa beskrivningar, och det finns även liknande beskrivningar av hierarkier från forskning om män i fängelser (Toch 1998), men Lindberg (2005) beskriver också ett kvinnofängelse i dessa termer. Gemensamt för båda miljöerna (Tochs och Lindbergs) är dock att de är könshomogena. Till skillnad från den avdelningstyp där flickor *inte* beskrivs i termer av att de bygger hierarkier i denna undersökning, vilket ju gällde för de blandade avdelningarna.

Det kan anses rimligt att anta, utifrån de skillnader som förekommer i beskrivningarna mellan flickavdelningar, blandade avdelningar och pojkavdelningar, att hierarkibygandet är i vart fall tydligare men troligen också vanligare mellan pojkar än mellan flickor. Men det är svårare att uttala sig om förekomsten av dessa fenomen är vanligare bland pojkar på en enkönad avdelning än på könsblandade. En del utsagor från den personal som har

erfarenheter av olika typer av avdelningar kan tyda på att det anses vanligare bland pojkar som vistas på pojkavdelningar. Dessutom kan den klart större fokuseringen på detta vid pojkavdelningar tolkas så. Tidigare forskning som lyfter fram att uttryck för maskulinitet (eller femininitet) många gånger kan förstärkas i enkönade miljöer talar för att detta inte är en orimlig tolkning (Johansson 2000; Hirdman 2001). Mot bakgrund av detta menar jag att det är rimligt att i varje fall anta att hierarkibyggande är vanligare bland pojkar på pojkavdelningar än på blandade avdelningar. Detta innebär i så fall vissa konsekvenser för den vård som bedrivs vid pojkavdelningar och vad man som personal kan behöva tänka på särskilt vid dessa avdelningar. En av dessa konsekvenser är att den diskussion som förs kring riskerna med att placera ihop ungdomar med antisocial problematik på institutioner (Dodge, Dishion & Lansford 2006) är särskilt aktuell på pojkavdelningar. Osgood och O'Neill Briddell (2006, s. 160) konstaterar dock att det finns mycket lite kunskap om (brottsliga) kamraters inflytande på ungdomar inom rättsväsendet varierar med till exempelvis genus, etnicitet och social klass. I de avslutande rekommendationerna konstateras dock att "... the child who is most susceptible to deviant peer influences is the early adolescent male who has begun delinquent or substance-using behaviour but is not committed to it as a lifestyle and is placed with a group of same-ethnicity, slightly more deviant, peers who are several years older" (Dodge, Dishion & Lansford 2006, s. 372). Om det med "peers" avses pojkar och flickor eller bara det ena framgår inte. För övrigt nämns inte kön eller genusaspekter mer än undantagsvis (och då oftast i form av information om kön på undersökningsslag). Även av Andreassens (2003, s. 142–147, 265–266) genomgång av forskning om institutionsbehandling av ungdomar med antisociala problem kan man dra slutsatsen dels att genus inte är en uppmärksam fråga vid resonemang om negativ påverkan och ungdomskultur vid institutioner, dels att det inte heller finns någon omfattande forskning om könsskillnader i detta avseende.¹⁶ Mot bakgrund av hur hierarkierna byggs upp enligt personalen, utifrån att grövre brott ger högre status,¹⁷ tycks det särskilt viktigt att uppmärksamma dessa frågor när det gäller pojkar som är placerade på grund av kriminalitet. Och detta gäller som bekant en stor del av de pojkar som placeras vid särskilda ungdomshem. Två tredjedelar av pojkarna inskrivna 2005 hade kriminalitet som placeringsorsak, ofta i kombination av andra orsaker (Allmän SiS-rapport 2006:6). Detsamma gäller för år 2006 och 2007 (SiS statistik för år 2006 och 2007)

¹⁶ Med genus avser jag att man uppmärksammar konstruktioner av maskulinitet och/eller femininitet i dessa sammanhang och dess betydelse för påverkan mellan ungdomarna och med kön att man helt enkelt har med kön som en variabel i de empiriska material som används i en undersökning och då kan uttala sig om ifall flickor och pojkar skiljer sig åt eller inte.

¹⁷ Att det anses som högstatus vid denna typ av institutioner, liksom i exempelvis fängelser, att ha begått grova våldsbrott av icke-sexuell natur är förstås ingen särskilt kontroversiell eller överraskande information (se ex Toch 1998).

En annan konsekvens för den behandling som bedrivs är att diskussioner och problematisering av genusfrågor, med fokus på maskulinitetskonstruktioner, borde vara ett viktigt inslag vid pojkavdelningarna. Genusperspektiv är både viktigt och värdefullt vid könsblandade och flickavdelningar, men framstår mot bakgrund av det här framkomna som särskilt angeläget på avdelningar med enbart pojkar. Toch (1998, s. 177) menar till exempel att den "hypermaskulinitet" som förekommer på manliga fängelser bara leder till en situation där alla är förlorare. Han anser att man istället bör vända på frågan och försöka gör precis tvärtom. Alltså att från personalens sida fokusera på det *motsatta* mot dessa extrema former av maskulina uttryck. En av intervjudeltagarna lyfter upp att man borde arbeta medvetet med genusfrågor just i samband med att hon resonerat om hierarkier mellan pojkarna.

Alltså, något speciellt, exempelvis det här materialet som finns som heter "normal" [ett utbildningsmaterial]. Varför inte utbilda två personer i det. Som sen har grupper med killarna och pratar utifrån olika sätt att vara man eller kille på och vara alltså. Så att, diskussionerna förs men jag tycker att det kunde utvecklats. (...) Och göras kanske mer (...) ja, till i en del i tiden på avdelningen, att det inte bara blir vardagsdiskussioner utan att det även blir något, inte seriöst, men jag vet inte hur jag ska säga. Äh, att det är någonting som ingår i paketet liksom. (27 kvinna, pojkar)

Vad intervjudeltagaren är ute efter är alltså att genusfrågor blir en medveten del i behandlingen. Det framgår av intervjuerna att många av de intervjuade, vid alla typer av avdelningar, diskuterar frågor om förhållningssätt och hanterar vad som kan betraktas som frågor om genus i det vardagliga arbetet med ungdomarna, även om det kanske inte benämns i termer av genus av dem själva. Det är förstås viktigt att man förhåller sig till dessa frågor med anknytning till genus vid de tillfällen som de uppstår i det dagliga livet vid institutionen, men det är inte samma sak som att medvetet använda genusperspektiv som ett inslag i behandlingen. Samma intervjudeltagare som lyfte fram att det vore värdefullt med medvetet tänkande kring genus och att använda det som en del i behandlingen, ger dock exempel på att det *motsatta* kan hända när hon beskriver hur den manliga personalen ibland kan vara delaktiga i skapandet av den grabbiga inställningen.

För det mesta är det ju, ja, alltid bland pojkar så att säga, det är alltid bland ungdomarna, det är ju mycket testosteron. Det är det alltid. Och att emellanåt kan det bli så i personalgruppen med. Där det kan bli att, jag vet inte hur jag ska säga, men det kan ja, det är så svårt att ta på, men att det kan bli lite tuffare ibland kan det bli. Äh, där man får säga, att ja, "nu får du lugna ned dig" [till en manlig personal, min tolkning]. Om du tänker på, alltså, om vi tittar på problemet utifrån det här sättet, att dom [den manliga personalen] kan vara så inkörda. Att "ja, det är väl ingenting med det". Det är bara "upp och hoppa igen och så är det nya tag". Alltså, det är lite, lite den mentaliteten. Eller "han ska inte", "det kan han

gott ta" eller, jag vet inte, ja, jag vet inte hur jag ska uttrycka mig, det är också så jättesubtilt. Åh, åh, (paus), att det kan bli lite tuffare, att, åh, "ja, ja, det är väl, det är väl ingenting att gnälla över". Eller ja, jag vet inte hur jag ska förklara det. (paus). Där, där tjej, alltså där kvinnorna [i personalen] får gå in liksom och ta ner männen lite på jorden. (27 kvinna, pojkar)

I detta citat har jag satt citationstecken kring de delar där intervjudeltagaren "härmar" den manliga personalen för att det ska bli lättare att följa med i hennes resonemang. Att det är svårt för intervjudeltagaren att precisera och sätta fingret på exakt hur den manliga personalen (ibland) förstärker pojkarnas "grabbighet" behöver inte tolkas som en osäkerhet kring om det sker eller inte. En hel del av det genuskonstruerande som äger rum i vardagen är omedvetet och pågår utifrån invanda mönster som inte alltid är lätta att tydliggöra rent konkret. Jag tolkar det inte som att hennes tveksamhet handlar om att hon är osäker på om det sker sådana förstärkande processer eller inte, utan just svårigheten att konkretisera detta i en intervjusituation.

Ett citat från en intervjudeltagare från en av pojkavdelningarna kan få avsluta frågan om vad som sker i ungdomsgruppen, för att understryka vikten av att arbeta mycket medvetet med de grupprocesser som skapas, både relaterat till genus och andra frågor.

Dom är ju där inne, och det är deras, ibland kan jag till och med tvivla på behandlingsformen. Jag kan tänka det, men hur kan man, jag vet inte hur man skulle göra istället, men hur kan man komma på tanken att låsa in sju likasinnade tonårspojkar på en liten yta och låta dom umgås med varandra så mycket som dom gör. Jag bara tänker, vad föder det? Vad föder det i längden? (26 kvinna, pojkar)

Konflikter på avdelningarna?

Hur konflikter ser ut

Under intervjuerna har samtliga deltagare blivit tillfrågade om vilken typ av konflikter som förekommer vid avdelningen. Samtliga menar att det förekommer konflikter på avdelningen, men det varierar i hur stor utsträckning. Vissa anser att det är ganska lugnt och att det är ovanligt med konflikter medan andra menar att det är mycket vanligt och att det dagligen uppstår konflikter. En bidragande orsak till skillnaderna mellan olika intervjudeltagare är säkert att man definierar frågan olika, det vill säga vad en konflikt är för något. Det utesluter dock inte att det kan finnas skillnader i konfliktnivåer mellan olika avdelningar, men det förekommer inga mönster i detta avseende som kan kopplas till vilken typ av avdelning, blandad eller enkönad, som intervjudeltagarna kommer ifrån. Det kan också variera mellan olika personal från samma avdelning. Inte heller vad gäller om pojkar eller flickor skulle ha mer konflikter rent allmänt går att urskilja något särskilt mönster kring. Vissa menar att det förekommer mer konflikter med flickor

och andra med pojkar, och det skiljer sig inte mellan olika avdelningstyper. Däremot menar flera av dem som tidigare arbetade på blandade avdelningar och numera bara arbetar med flickor att det var mer konflikter tidigare (se även Andersson 1998).

Vad konflikterna mellan personal och ungdomar handlar om beskrivs också påtagligt lika mellan de olika avdelningstyperna. Det är huvudsakligen regler, krav som ungdomarna får på sig och som de inte gillar, att de inte får göra vad de vill osv. Vad som däremot skiljer avdelningarna åt är beskrivningar av hur flickor och pojkar agerar vid konflikter mellan elever. Detta tar sig uttryck både i form av handlingsmönster som beskrivs, och i värderingar av hur besvärliga flickors och pojkars (olika) konfliktmönster är. På blandade avdelningar fokuseras mer på skillnader mellan flickor och pojkar i konfliktmönster än på de enkönade avdelningarna, även om det finns intervjupersoner som framhåller likhet också på de blandade avdelningarna. Dessutom smyger sig värderingar av flickors och pojkars konfliktmönster in i beskrivningarna på de blandade avdelningarna. Följande citat kan tjäna som exempel på båda dessa förhållanden.

ID: [om flickors konflikter jämfört med pojkars] Det är svårare, jag tycker det är svårare, för den är mer lång, och den sa det och den sa det. Det blir mer lång, (paus) det blir mer långdragna procedurer. Det sitter liksom tycker jag djupare, dom glömmer inte lika lätt. Oförrätter och det kan komma upp efter flera dagar liksom, även om dom har skakat hand och man har sagt att nu är allting bra, så är det inte det egentligen. Jag sa det bara för det ville folk höra ungefär, men jag minsann kommer ihåg vad hon sa där. Det har jag inte glömt. Det sitter längre in.

Tove: Ok, så det är inte det här att man reder ut situationen och sen är man sams? Utan det är, det blommar upp senare igen?

ID: Ja. Jag tycker det. Mer långsinta på något vis. Usch, det är hemskt, men jag kan inte. Tycker det är det jag har sett i alla fall.

Tove: Ja.

ID: Och att man har behov att vara parvis, att man två slår den tredje ungefär konstellationerna kan, kan växla från dag till dag på dom mest oanade sätt. Dom som är ovänner dagen innan kan liksom till synes vara såta vänner dagen efter. Sen förstär man, men det var bara som dom låtsades, alltså väldigt duktiga på att hålla god min och sen, falska om man nu får säga så, falska.

Tove: Mm.

ID: Usch. Ja, jo, men mer falska än killar. (18 kvinna, blandat)

ID: Äh, på [en annan institution] har jag en erfarenhet där vi hade tre tjejer. Och dom var aldrig sams alla tre samtidigt. Det var olika konstellationer. Och om vi kallar dom ett, två, och tre. Så var det ett och två, eller tre och ett. Och då var den andra liksom, då var hon ju hora, ja, och det var allting va, skitsnack. Så där fick man ju gå in och lösa hela tiden. Försöka få dom till att vara tillsammans. Killar är det väl mer, det här att dom mäter sig med varandra. Kraftmätning. Att dom, om dom liksom håller på så här att det går överstyr. Att dom börjar brottas eller

slåss och så är det någon som klämmer till för hårt. Och då kan det bli allvar. (20 kvinna, blandat)

Tove: Ja. Om du tittar på konflikter, ser du huvudsakligen skillnader eller är det likheter mellan flickor och pojkar där? Eller ser det ungefär likadant ut eller?

ID: Nej, alltså, pojkar är mycket rakare. Flickor kan ju gå och småpysa.

[...]

Tove: Men vad menade du mer rak?

ID: Alltså jag tycker ju att pojkar är rakare i sina kommunikationer, vad dom vill och vad dom ska. Både gentemot varandra och vad flickor är. Det tycker jag, jag vet inte om det är, att vi, att man ska diskutera allting tjejer. Att vi är så olika. För då, på just dom bitarna. Att vi har ett behov av att prata om saker, och dom liksom. Ja, dom vräker av sig, sen är det ungefär locket på. Så är ju inte flickor. Alltså där har vi kanske inte ändrat oss så jättemycket. Men jag tycker att tjejer oftast kräver mycket mera uppmärksamhet på ett annat sätt än vad pojkar gör.

Tove: Ok, hur? Utveckla?

ID: (paus). Just nu har vi, det blir lite det annat men, det är ju, jättemycket se mig, hör mig jag behöver, jag vill ha. (32 kvinna, blandat)

Precis som vid beskrivningen av relationsmönster lyfts pojkars rakhet och flickors intrigerande fram av personalen. Detta är kanske inte så konstigt, eftersom konflikter kan sägas vara en underkategori till relationsmönster, men det blir intressant när jämförelser med de enkönade avdelningarna görs. När man istället ser på hur konflikter beskrivs på flickavdelningar blir inslaget av värderande beskrivningar av flickorna som manipulativa och falska vid konflikter mindre påtagligt, även om det förekommer sådana beskrivningar även här. Ett annat inslag i dessa intervjuer är att en del intervjudeltagare, som har tidigare erfarenhet av blandade avdelningar, menar att det har blivit mindre konflikter sedan man gått över till att ha bara flickor. Följande citat är exempel på det.

Tove: Vad är det för typ av konflikter som förekommer, för jag gissar att det förekommer konflikter emellanåt?

ID: Ja, det gör det. Det är ju inte, alltså, som med pojkar, ja, det kan hända att dom gör våldsamma saker också flickor, det är inte det. Att man känner sig ju mycket, mycket mindre fysiskt utsatt idag än vad man gjorde när man jobbade med pojkar alltså. Det är jättestor skillnad. Man känner ingenting sådant. Ändå så kan det ju uppstå situationer det kan ju vara två flickor som börjar slåss till exempel. Det händer ju ibland, även om det inte är så ofta. (1 man, flickor)

Tove: Hur såg det ut med konflikter när det var blandat då, flickor och pojkar?

ID: (paus). Ja, det är klart att det var mycket konflikter. Vi hade ju, vi hade ju killar som drog igång många konflikter i alla lägen för att få synas och höras, och uppmärksamhetsstörningar så. Och det, det spelade det ju ingen roll om man gav sig på en kille eller om man gav sig på en tjej. Så det, det var mycket, det var mer fysiska konflikter. Sen var det ju olika gruppbildning, och parbildning och triader å diader hit och dit. (4 man, flickor)

När vi hade flickor och pojkar blandat ja, pojkar är mer, blir förbannade och går i taket, och hörs mer kanske än vad flickor gör. Jag tänker på, det var mer isoleringar med pojkar, var det nog. (28 kvinna, flickor)

Som framgår av citaten ovan handlar det alltså inte om att man tycker att det blev mer konflikter just av att ha blandat flickor och pojkar, åtminstone inte huvudsakligen, utan att pojkarna stod för mer konflikter. Framför allt handlar det om utagerande fysiska konflikter hos pojkarna. Men det finns undantag, exempelvis menar intervjupersonen nedan att flickorna blivit mer våldsamma när pojkarna försvann.

ID: Men om man ser till dom fyra åren och alla elever, så var det ofta så att killarna stod för utåt, eller fysiskt utagerande och tjejer blev mer verbala.

Tove: Ok.

ID: Så när vi har gått till enbart tjejer, så har ju den delen ökat tycker jag. Den fysiska delen och utagerande.

Tove: Hos flickorna menar du då?

ID: Hos flickorna.

Tove: Eller på avdelningen i stort?

ID: På avdelningen.

Tove: Så det är mer fysiskt utagerande ...

ID: Har man bara, ja, inte om man tar hela gruppen, men om man tar dom flickorna som bodde i blandavdelningen, om man jämför med dom idag. (2 man, flickor)

Om vi slutligen ser till hur konflikter beskrivs på pojkavdelningarna så händer något intressant med avseende på frågan om fysiskt utagerande raka konflikter kontra flickors gnällande, tjatande och långdragna konflikter. Nedan följer några exempel:

Tove: Är det konflikter mellan ungdomarna också?

ID: Ja, det är det ju. Det är inte alltid det är det, men ibland är det ju det. Också. Någon har sagt "du har pratat skit om mig" eller så där.

Tove: Ok.

ID: Då är det någon som har sagt något till någon annan och så går det lite rykten, så här, men med pojkarna är det inte så farligt. Som jag har upplevt det. Då är det värre med flickor. (10 man, pojkar)

ID: Det hör ju ihop med det här längtan hem till exempel, orättvisa kanske som dom tycker eller så kan dom ju eller om dom blir osams sinsemellan. Alla människor går ju inte ihop heller. Det är, jag menar alla är vi ju olika, det ska vi ju vara glada för egentligen, (skratt). Alla kan inte tycka om alla.

Tove: Vad är det för orättvisor som dom brukar reagera på?

ID: Till exempel det är ju orättvist att fast, vi har ju individuella behandlingsplaner och det här då hos oss. Det är ju orättvist att han då får åka hem, varannan helg och jag får ju inte åka. Det är ju ett exempel. Och han får ju göra det. Han får spela fotboll inne i stan i ett vanligt lag och vara med och han får åka och dansa

men jag får inte göra någonting. Det är också, reagerar ju ungarna för, varför får han och inte jag? Vi är ju på samma ställe. (13 kvinna, pojkar)

Inga större, alltså inga, inga bråk på så sätt alltså att dom hamnar riktigt i konflikt med varandra. Utan kan, tycker jag också är mer tjafs att dom kan gnälla på varandra, varför plockar du inte undan tillräckligt snabbt i köket eller ja, vad det nu än kan vara. Eller jag vill se på det programmet på tv. Å, nej, det vill inte jag. Åh, men jag tycker att dom är ganska duktiga på att samsas och liksom att personalen även går in och försöker medla och styra upp att inte det bara är någon utav ungdomarnas vilja som går igenom, utan det är ett kollektiv och det är naturligtvis jättesvårt att, att leva där och samsas i det, konflikter uppstår men jag tycker inte att det är några, några stora, grejer utan jag tycker nästan att det är mer vardagligt tjafs som man hade sett i vilken familj som helst. (27 kvinna, pojkar)

I det första citatet beskrivs alltså först pojkars beteende egentligen i samma termer som flickors, men sedan lägger intervjupersonen till att flickor ju är mycket värre. Det andra citatet kan sägas vara ett exempel på ett ganska förstående förhållningssätt till att pojkar tjafsar med varandra och inte tycker om varandra. Alla kan inte gilla varandra, det är rätt naturligt, kanske något man till och med ska vara glad för? Det sista citatet inleds med att beskriva pojkar som att de tjafsar och tjatar på varandra (som flickor gör), men fortsättningen handlar även här om att förklara detta som något ganska naturligt. Det är svårt att leva tillsammans och samsas på en institution och egentligen är de ganska duktiga på det, efter omständigheterna, menar intervjudeltagaren. Jag tycker att de två senare citaten ger prov på en ganska rimlig inställning till konflikter mellan ungdomarna, att den speciella miljön de befinner sig i, inlåsta tillsammans med ett antal andra pojkar / flickor som de inte själva valt, bäddar för att det är svårt att hålla sams. Det intressanta är att den typen av förklaringar, eller förståelse för svårigheterna att hålla sams, inte lyfts fram för flickor. Dessa beskrivs istället i termer av att det är så flickor "är" och någon situationsbunden tolkning tycks inte vara nödvändig. På så sätt blir flickornas tjafsande, retande, och osämja negativt värdeladdade liksom en del av flickornas egenskaper, medan samma beteende hos pojkar blir urskuldat och beroende av den svåra situationen.

Hur konflikter hanteras

Intervjudeltagarna har också tillfrågats hur de hanterar konflikter när dessa uppstår. Jag kommer inte att fördjupa mig i denna fråga alltför mycket här, eftersom den delvis kan sägas ingå under nästa tema, personalsammansättningen. Det var dock inte avsikten, utan har blivit så på grund av att många kom in på hantering av konflikter när de tillfrågades om personalfördelningen mellan kvinnor och män. Vid det temat har jag dock genom min fråga fört in resonemangen på just fördelningen mellan könen, vilket inte är fallet när jag frågat om hur konflikter hanteras vid avdelningen.

Vid de blandade avdelningarna läggs mycket fokus i intervjuvaren på att man ska prata med ungdom när det uppstår konflikter. Man tar sällan upp avskiljning, sära på, gå till sitt rum¹⁸ eller liknande som alternativ, även om en del menar att i "värsta fall" får man ta till det. Men då verkar det anses vara grundläggande att detta ingripande kombineras med att man pratar med ungdomen. Vid flick- och pojkavdelningarna lyfts även där fram att man ska prata med ungdomen(arna) vid konflikter, men det är inte lika påtagligt tema bland intervjudeltagarna. Både på flick- och pojkavdelningarna lyfter man mer upp att man ska dela på ungdomarna, ta tag i, och avskilja dem när så behövs. Den typen av svar förekommer allra mest på flickavdelningarna. Det är inte så att man inte menar att det är sista utvägen, liksom på de blandade avdelningarna, utan det är snarare så att man oftare tar upp det som ett sätt att hantera konflikter när dessa går riktigt långt.

Det är inte helt enkelt att tolka vad dessa skillnader beror på, om det är en tillfällighet på grund av urvalet av avdelningar eller om det handlar om kön och/eller något annat. Vad som är viktigt är dock att minnas att detta handlar om hur intervjudeltagarna *talat om* konflikter och avskiljning som möjlighet att hantera dem. Det är inte samma sak som att man de facto använder avskiljning oftare mot flickor. Vid en jämförelse av andelen beslut om avskiljning framgår att flickor och pojkar är ungefär lika ofta avskiljda i förhållande till sin andel av de intagna (Allmän SiS-rapport 2008:6, s. 5). Utifrån hur personalen resonerade om avskiljningar i Laanemets och Kristiansens (2008) studie av sju ungdomsavdelningar hade det väntade resultatet varit att man pratade *minst* om detta på flickavdelningar (som lösning på konflikter) och mest på pojkavdelningarna. Hur denna skillnad ska tolkas är dock svårt att avgöra. En anledning kan vara att personalens tal om avskiljningar sker i olika kontexter i de olika studierna (intervjuer respektive deltagande observationer).¹⁹ En annan kan vara att det är olika avdelningar som ingår i studierna och att dessa har olika förhållningssätt till avskiljningar. En noggrannare genomgång av materialet med avskiljningar visar att andelen skiljer sig mellan både flick- och pojkinstitutioner.²⁰ Det går inte att avgöra vad skillnaden beror på, så jag nöjer mig med att konstatera att mitt resultat i detta avseende inte stämmer överens med Laanemets och Kristiansens resultat. Möjligen kan ett uttalande

¹⁸ Att någon måste vara på sitt eget rum kan rent juridiskt betraktas som en avskiljning, åtminstone i vissa fall.

¹⁹ Mot bakgrund av att avskiljningar är ganska ovanliga, och den relativt korta observations-tiden per avdelning, grundar sig troligen inte Laanemets och Kristiansen (2008) i någon större utsträckning på *observationer* av avskiljningar, utan just *tal om* avskiljningar när de drar sina slutsatser. Även om enstaka avskiljningar förstås kan ha skett under deras observationer vid avdelningarna.

²⁰ Den noggrannare genomgången är inte publicerad men datamaterialet har efter att den interna kartläggningen avrapporterats analyserats närmare genom bland annat uppdelning på olika institutioner.

från en intervjuperson stödjade Laanemets och Kristiansens resultat, men det kommer från en blandad avdelning.

Tove: Är det något som vi inte varit inne på som du tycker är, som du vill lyfta fram?

ID: Nej, jag vet inte. Det, (paus) Jag tycker att vi som personal ibland går i fällan att, att vi hela tiden vill beskydda flickorna. Det kan jag känna. Att vi är bättre, men vi är inte tillräckligt bra på det här att, att man ska beskydda flickorna. Att man, om det är en flicka och en pojke som har konflikt att man kanske går hårdare på pojken. Där tycker jag fortfarande att vi inte riktigt är duktiga.

Tove: Man ser olika på flickorna och pojkarna eller?

ID: Ja. Jag tror det. Och att, speciellt vissa av den manliga personalen har lite svårare för att bli arga på en flicka än på en pojke. Att man kanske tillåter lite mer.

Tove: Hur upplever ungdomarna själva det?

ID: Ja, det ser ju dom naturligtvis.

Tove: Mm, ja för dom brukar ju va fokuserade på rättvisa.

ID: Dom, ja men pojkarna tycker ju ofta när dom upplever det. Så tycker dom ju ofta att det här är orättvist. Nu fick hon göra så. Och så där skulle jag aldrig ha fått göra. Då skulle du ha skällt på mig direkt.

Tove: Ja, ja.

ID: Så dom ser det. Men alltså jag tycker ändå, ändå, vi är ju medvetna om det och vi pratar om det men fortfarande är det inte helt ok.

Tove: Nej.

ID: Att vi inte klarar av att behandla dom lika. Riktigt. (37 kvinna, blandat)

En möjlighet är att just det som Laanemets och Kristiansen (2008) lyfter fram, att man vid flickavdelningarna tyckte att det var mycket mer problematiskt att avskilja ungdomar, gör att de pratar mer om det även i dessa intervjuer. Men mitt intryck är inte att så är fallet, eftersom man inte pratar om dem på det sättet.

En intressant skillnad mellan blandade och enkönade avdelningar är hur kön ges betydelse vid konflikthantering. Detta lyfts upp av några intervjudeltagare vid de blandade avdelningarna på följande sätt.

Vi tänker aldrig så att nu skickar vi fram två killar, dom är starkare. [...] För att det blir, det blir ett lugn om det är en man och en kvinna. Det är inte så att man ska skicka fram två män. Så det tänker vi rätt mycket på här. Upplever jag, att vi är lika. Alla är lika och alla bidrar med något. Och i det fallet så bidrar kvinnor med ganska mycket. För det är ju ungar som kanske har fått jättemycket stryk. Det är ju klart att man blir mer rädd. Jag skulle själv bli mer rädd i en sådan situation om jag låste mig för en man eller en som var starkare än mig. [...] Sen kan det vara jättetrygt för dom om dom vet att det här är en man som är stabil och alltså det kan också inge jättetrygghet. (Paus). För att dom vill ju oftast inte skada personalen, så jag menar, är det en som är jättestabil och håller fast en. Dom behöver bli hållna. (6 kvinna, blandat)

ID: Men sen har vi nattjouren här inne till hjälp plus att då kan man ju ringa in där och så kommer dom och hjälper till. Det händer ju ibland att dom får komma och hjälpa till. Och då kommer det bara två biffar härifrån.

Tove: Två biffar? Är dom biffar nattjouren? Alltså då är det verkligen starka ...

ID: Nej, men, men.

Tove: Är det bara män som jobbar på ...?

ID: Nej, nej, men större. Jag tror att ibland kan det var kvinnor också.

Tove: Ja.

ID: Men oftast brukar dom komma en, två stycken. Och det ger ju en lugnande effekt. Alltså, det är ännu. Ja, vi hade en ja, jag måste berätta om en sak som hände på avdelningen. Det var en kille som var sjövild. Och då är det en öppen avdelning. Och han var SoL-placerad [inte placerad med tvång] och han, han var bara så jätteupprörd. Och han vägrade, han vägrade gå och lägga sig, och då blev det liksom bara samma diskussion, tog vi in en kille, alltså härifrån här. Stor kille alltså. Det räckte att han satte sig vid matbordet, så följde han klockan den här killen. Han behövde inte prata med den här killen ens en gång. Han visste att nu var klockan elva, läggdags. Hoppa i säng. Alltså, det är helt makalöst. Men det är någon respekt, känslig. Men visst är det, visst är det knepigt alltså så. Och så tycker man att man kämpar man vrider och vänder på sig. Och försöker få det till att funka. Och så kommer han och sätter sig vid bordet. Går han och lägger sig! Och sen ifall han blir behandlad av det, den här killen eller inte, det är det som är frågan. För att han gör det för att han känner en rädsla, eller vad det handlar om. Det är ju det som kanske kan. Men han gör det! Han väljer att göra det. Och det är ju fantastiskt emellanåt faktiskt. Och du vet så man kämpar och så kommer han, hm, hm. (17 man, blandat)

ID: Ibland kan det vara bra att ta, ta fram någon som inte var med i konflikten, för ibland kan det vara bra att ta fram en, en kvinnlig personal som vi brukar säga. För ofta, dom här pojkarna, för oftast är det risk att det blir någon maktkamp, från pojkens sida, till manlig personal. Så det finns situationer där vi liksom sagt att, nej, en kvinnlig personal som går fram istället och det blir på något vis ofta någon lugnande effekt.

Tove: Ok.

ID: Ja, det är precis som att ungdomen känner sig inte lika, lika hotad. Som om jag som ändå försöker göra mig liten där, men [nämner sin längd och vikt]. Det är inte så lätt att göra sig liten. Även om jag skulle vilja göra det. Jag tror att många ungdomar känner att det är lite hotfullt. (34 man, blandat)

Intervjudeltagarna har alltså delvis olika inställning till hur personalens kön har betydelse. I samtliga fall tycks det vara kopplat främst till pojkar och hur de ska reagera vid en konflikt, men uttalandena (dessa och andra) utelämnar inte att man menar att det även har betydelse för flickors reaktioner. Den första personen menar att det både kan vara en fördel med kvinnors (generellt sett) mindre kroppsstyrka, att starkare kroppar för ungdomarna associeras till tidigare erfarenheter av misshandel och därför skapar större osäkerhet. Lite senare lyfter dock intervjudeltagaren fram att det även kan vara en trygghet för en ungdom att möta en fysiskt stark personal som kan

”hålla i” så att han (i detta fall) inte gör någon annan illa. Den andra intervjudeltagaren lyfter också fram den starka kroppen som en fördel för att lugna ned en situation, samtidigt som han ifrågasätter om lugn på grund av fysisk överlägsenhet hos personalen verkligen är ett bra inslag i behandlingen. Båda dessa citat handlar främst om kroppen, den starka (manliga) kroppen som kan innebära såväl hot som trygghet. Det sista citatet är mer komplext, det tycks inte bara handla om den fysiskt stora kroppen, utan även om maktkamper som sätts igång mellan pojkar och manlig personal, även om den fysiska kroppen uppenbarligen anses vara en del i att sätta igång denna maktkamp. Intressant är även sättet som kvinnors ”fördel” tas upp. Citaten kan tolkas som att deras fördel framhålls från en underordnad position genom att utgångspunkten är att det är en fördel att vara man, men i vissa situationer (i denna kontext vid konflikter) kan det *trots allt* vara en fördel att vara kvinna. Då kan de bidra med ”ganska mycket”.

Messerschmidt (1999) menar att kroppen som del i genuskonstruktionen är underteoretiserad och att man inom genusstudier av brottslighet ofta glömmmer bort den betydelse kroppen kan ha i konstruktionen av maskulinitet. Att ha en ”passande” kropp, som stämmer överens med den eftersträvarsvärda maskuliniteten är en tillgång när pojkar och män ska konstruera maskulinitet, medan en mindre passande kropp, kanske mer feminin eller överviktig, istället kan vara ett hinder i att skapa maskulinitet. Detta är ett intressant resonemang även i detta sammanhang, och kan överföras på så sätt att den fysiskt starka manliga kroppen kan vara både en tillgång och en nackdel i behandlingsarbetet. Jag kommer att återkomma till detta resonemang senare under avsnittet som behandlar personalsammansättningen. Det intressanta just i detta sammanhang är att könets, eller kroppens, betydelse sällan lyfts fram av någon av intervjudeltagarna från de enkönade avdelningarna när de själva berättar om hur de hanterar konflikter på avdelningen. Kön (och kroppen) kan alltså sägas vara osynlig, eller en icke-fråga, när dessa berättar om hur man hanterar konflikter. Detta betyder inte att dessa intervjudeltagare, på en direkt fråga, inte skulle hålla med intervjudeltagarna från de blandade avdelningarna. Resultatet i delen som berör personalsammansättningen talar tvärtom för att de definitivt instämmer i detta avseende. Men det kan tolkas som att det inte är en lika väsentlig fråga för dem. Jag återkommer alltså till betydelsen av mäns (starka) kroppar längre fram.

Personalsammansättningens betydelse för arbetet

Ett tema vid intervjuerna var andelen kvinnor och män i personalen och hur de såg på denna fördelning. Detta har diskuterats med alla intervjuade. En annan fråga som ställts till samtliga intervjudeltagare är vad män och kvinnor i personalen gör, om de gör samma saker eller olika saker. Frågan om kön har alltså explicit lyfts in i intervjuerna vid detta tema. Intervjudelta-

garna har vid dessa diskussioner uppehållit sig vid flera olika aspekter vilka redovisas separat nedan.

Visitationer

Ett av de ämnen som tas upp i samband med personalsammansättningen är visitationer. Det handlar då alltid om att man ska vara samma kön vid visitationer. Framför allt lyfts det fram att kvinnor ska visitera flickor, men på de blandade avdelningarna nämns någon enstaka gång även att män ska visitera pojkar. Vad som dock är intressant är att det är en fråga som uppmärksammas av intervjudeltagare på blandade avdelningar och flickavdelningar men inte på pojkavdelningarna. Frågan är hur detta ska tolkas? Det kan förstås bero på att man på pojkavdelningarna inte har ett könsspecifikt förhållningssätt till visitationer, men det behöver inte vara så. Det är möjligt att man har samma förhållningssätt i praktiken men att man inte talar om det i intervjuerna. En möjlig tolkning är att flickors integritet i dessa sammanhang diskuterats och belysts oftare, medan pojkars kroppsliga integritet inte problematiseras på samma sätt. Det finns helt enkelt en större "vana" vid att fundera i termer av kroppslig integritet kring flickor. Hur det faktiskt går till vid visitationer, om man alltid håller på idén om att kvinnor visiterar flickor och män pojkar, går inte att svara på utifrån ett intervjumaterial. Därför lämnar jag frågan med att bara konstatera att tendensen att detta är en fråga som främst tas upp i relation till flickor ligger i linje med bland annat Laanemets och Kristiansens (2008) studie, där de menar att flickors integritet tycks tas hänsyn till i större utsträckning än pojkars vid de särskilda ungdomshemmen.

Hur bör fördelningen mellan kvinnor och män se ut?

Samtliga intervjudeltagare är på ett övergripande plan överens om att det behövs både kvinnor och män i personalen på en avdelning, men det varierar både i hur man tycker att en lämplig fördelning bör se ut och hur viktigt man tycker att detta är. På de blandade avdelningarna och flickavdelningarna är tendensen att man gärna ser en jämn fördelning även om vissa menar att två tredjedelar män och en tredjedel kvinnor är en bra fördelning. De som har erfarenhet av en övergång från blandat till enbart flickor tycks oftast mena att det var bra med två tredjedelar män när det var blandat men att man hellre vill ha en jämn fördelning när det bara är flickor. En intervjudeltagare menar dock att det är bra med en övervikt kvinnor, men då är det under förutsättning att man bara har flickor på avdelningen. På pojkavdelningarna vill intervjudeltagarna främst ha två tredjedelar män och en tredjedel kvinnor men vissa anser att hälften kvinnor och hälften män är eftersträvänsvärt. Föga förvånande är dessa resonemang kopplade till frågan om fysiska konflikter och säkerheten på avdelningen, som kommer att behandlas under avsnittet om fysisk styrka nedan.

Svaret på frågan om varför man bör vara både kvinnor och män kan grovt sett delas in i några olika kategorier (och en och samma intervjudeltagare kan ta upp mer än en av dessa som skäl). Bland annat nämns att det behövs en representant för både "mamma" och "pappa"²¹ för dessa ungdomar och för att det blir en trevligare stämning på avdelningen om det är könsblandad personal. I dessa sammanhang lyfts också fram att det är nödvändigt med män på avdelningen för att kunna hantera fysiska konflikter, som ett slags tydliggörande av att bara kvinnor skulle inte fungera. Motsvarande uttalanden för kvinnor (att det är nödvändigt med kvinnor, annars skulle det inte fungera) förekommer mycket sällan och enbart på flickavdelningarna, även om alla intervjudeltagare tycks vara överens om att det blir *bättre* med kvinnor på avdelningen. De få gånger som det har lyfts fram att man måste ha kvinnor på avdelningen är det relaterat till frågan om att män inte får göra vissa saker med flickor, så som att visitera dem eller duscha ihop med dem efter fysisk träning.

Behovet av mäns fysiska styrka kan ses som en fortsättning på, och delvis överlappande, diskussionen om detta under avsnittet om konflikter. Att de inte behandlas tillsammans beror på att i samband med hanteringen av konflikter har intervjudeltagarna självmant uppmärksammat kön som betydelsefullt, här har de förhållit sig till min fråga om betydelse av personalens kön. Jag har därför velat hålla isär svaren, även om de behandlar en liknande frågeställning.

Det anses även viktigt att ungdomarna, framför allt flickor, har möjlighet att prata med någon av samma kön om känsliga frågor. Ofta lyfts rent kroppsliga frågor fram, huvudsakligen frågor kopplade till menstruation, men även frågor om kärlek/ relationer och sex nämns som "känsliga frågor" där det kan finnas behov av ett samkönat samtal.²² Sällan om någonsin nämns kroppsliga frågor som pojkar kan behöva tala om (vare sig med kvinnor eller män i personalen). Det kan framstå som självklart när det är just menstruation som lyfts fram för flickor, men det finns förstås kroppsliga frågor som pojkar kan fundera över, inte minst kroppsliga förändringar i puberteten, där det kanske är enklare att prata med en man. Det finns däremot ett fåtal uttalanden där intervjudeltagaren lyfter fram att även pojkar kan behöva tala om kärlek/ relationer och sex med en vuxen man.

Dessa resultat, att det är flickor som står i fokus när kroppen och frågor om sex och samlevnad avhandlas, ligger i linje med den enkät till avdelningsföre-

²¹ Som kommer att framgå av redovisningen finns även två varianter på detta tema, nämligen att både det "manliga" och "kvinnliga" ska finnas representerat samt att ungdomen ska ha identifieringsobjekt av sitt eget kön.

²² I något enstaka fall menar man dock att kön inte spelar någon roll, och en intervjudeltagare menar att (invandrars)pojkar skulle ha lättare för att prata med kvinnor om "skämmiga saker".

ståndare som genomfördes inom ramen för det jämställdhetsintegreringsarbete som pågår inom SiS (Allmän SiS-rapport 2008:6; se även Mattsson 2005). Det var vanligare med sex- och samlevnadsundervisning på flickavdelningar jämfört med pojkavdelningar enligt svaren i denna enkät, och innehållet var dessutom delvis annorlunda (exempelvis förekom det oftare preventivmedelsrådgivning för flickor). Det är inte heller förvånande utifrån att flickors och kvinnors kroppar oftare problematiseras än pojkars och mäns, liksom att föreställningen om flickor och kvinnor är att de är mer relaterande än pojkar och män. Dessa förväntningar påverkar förstås hur flickor och pojkar betar sig (att flickor *blir* mer relaterande eftersom de förväntas vara det). Det är även möjligt att den mindre fokuseringen på "känslor" kopplat till pojkarna hos intervjudeltagarna även påverkar hur öppen man är för pojkar respektive flickor att prata om denna typ av frågor. Visserligen är ungdomarna själva aktörer, på så sätt att de kan initiera samtal de vill ha med personalen, men personalens förhållningssätt påverkar trots allt vad som ges utrymme att tala om. Ett citat som kan anses ligga i ytterkanten av dessa resonemang (och även bland intervjuerna i denna undersökning) är följande från en kvinna på en blandad avdelning:

Som exempelvis i förra veckan var det någon som hade fått sin mens och så var, så ropade hon på mig och då kom [N, manlig personal] som också jobbade. Men kan du inte prata med mig? Nej jag vill prata med [ID]. Så, sådana grejer är ju mer, det är ju ofta för tjejerna. Och sen för killarna så kan ju mer prata fotbollsresultat med männen då. (37 kvinna, blandat)

Även om det inte handlar om känslor som flickan i fråga vill prata om i just detta exempel, så visar det ändå på vilket innehåll intervjudeltagaren antar att "killsnack" har. Det kan förstås finnas ett värde i att manlig personal och pojkar diskuterar fotbollsresultat om pojken är intresserad av det och kan säkert fylla en bra funktion för att skapa kontakt det med. Men det är något annat än att tala om kroppsliga frågor eller kärlek/relationer. Det är även tydligt att intervjudeltagarna, liksom i Mattssons studie (2005), utgår ifrån att det är *inom* könen som förståelse och likhet förekommer.

Resultatet i denna studie stämmer överens med Laanemets & Kristiansens (2008) resultat, att man pratar mer om känslor med flickor än med pojkar. Detta innebär i så fall att man från personalens sida är med och förstärker skillnader mellan flickor och pojkar. Om man menar att det är viktigt för dessa ungdomar att kunna prata med vuxna människor om sex, kärlek och andra typer av känslor, vilket inte är särskilt svårt att instämna i, innebär detta att pojkar får sämre förutsättningar än flickor för detta inom ramen för institutionsvården (men det betyder förstås inte att man inte alls pratar med pojkar om sådana frågor). Ur ett genusperspektiv är det kanske till och med viktigare att initiera sådana diskussioner med pojkar?

Att återskapa den traditionella familjen

Fokusering på att det behövs både symboliska "mammor" och "pappor" på avdelningen förekommer på blandade avdelningar (huvudsakligen) och på flickavdelningarna men ingen av intervjudeltagarna på pojkavdelningarna lyfter fram detta. Några exempel på varianter på detta tema hos intervjudeltagarna, identifiering med det egna könet och att kunna prata om saker med det egna könet, kan dyka upp på pojkavdelningarna men de utgör definitivt undantagen. Detta kan jämföras med Mattssons (2005, s. 95) studie där det istället var institutionen som behandlade missbrukande män som fokuserade på den heterosexuella familjen som utgångspunkt. Detta kopplar hon samman med deras psykodynamiska inriktning.

Nedan följer ett antal exempel på hur intervjudeltagare på blandade avdelningar och flickavdelningar uttryckt sig när de tillfrågats om varför det ska vara både män och kvinnor (exempelvis i kontaktmannapar eller på avdelningen):

Och det är lite för att man ska representera det här normala, mamma och pappa. Och för att man ska identifiera sig med båda. Vi är ju olika män och kvinnor. (6 kvinna, blandat)

Därför att, äh, det kanske ska påminna om en traditionell familj, jag vet inte. Eller så, mammafigur, pappasubstitut också för att killar och tjejer har ju olika behov. (18 kvinna, blandat)

Man kompletterar varandra rätt mycket. Men först och främst är det ju det där att identifiera sig med både manligt och kvinnligt. Både se fördelar och nackdelar, likhet, olikhet. (9 man, blandat)

Som framgår av citaten så lyfts det fram att det är den traditionella, eller "normala" familjen med en mamma och pappa som ska representeras på institutionen. Eftersom det handlar om unga personer, ibland så unga som 12 år, som har placerats utanför den egna familjen på en institution är denna fokusering knappast förvånande. Frågan är dock vad som avses med en "normal" familj enligt intervjudeltagarna. Vems normala familj? Dessa ungdomars? "Medelsvenssons"? Eller är det just den *traditionella* familjen med mamma, pappa, barn som man vill återskapa, oavsett vad som betraktas som en normal familj i samhället i övrigt eller hur ungdomens familj ser ut? Nedanstående citat kan tyda på att det är just det senare, att ersätta den del av den traditionella familjen som saknas, som eftersträvas.

ID: För om du skulle ha bara kvinnor det skulle ju inte vara bra.

Tove: Ok, för att?

ID: Ja, för att dom här flickorna den vuxna personen dom saknar, det är mannen. Det är mannen som är försvunnen. Det är i första hand, oftast är det så. Ensamstående mamma. Pappan är försvunnen ute i periferin, ligger och däckar någonstans eller är narkoman eller sitter på kåken eller de flesta, det är faktiskt så va.

Tove: Ja.

ID: Hos oss. Då är ju mannen blir ju en annan, det ska ju vara en mer fadersgestalt då va. Som är jätteviktig för våra flickor. (1 man, flickor)

Motsvarande uttalande från en intervjudeltagare på en pojkavdelning förekommer också.

Killarna behövs ju. Jättemycket. Ofta i dom här pojkarnas liv så har det ju fattats papparoll eller pappafigurer, så dom behövs ju av många olika anledningar för dom här killarna. (12 kvinna, pojkar)

Idén om återskapandet av den normala familjen, och vad som är den normala familjen, blir extra tydligt om vi ser på vad en av intervjudeltagarna på en av pojkavdelningarna säger.

Tove: Du tycker att det är bra om det är övervikt av män, men vad är tanken med att det ska vara blandat? Att det ändå ska vara en kvinna med i varje team?

ID: Det är mycket för att dom här ungarna ska ha alltså, våra ungar har oftast inte oftast, men en del ungar har en väldigt dålig kvinnosyn. Kvinnan ska stå i köket och laga mat, ungefär så där. Invandrarkvinnorna står ju oftast hemma i köket och lagar mat och föder barn. Så är det ju. Och inte jobbar, så dom, och det är många av dom här barnen som kanske inte har den närheten till sina mammor som, som dina och mina barn har. God natt kram på kvällen och god morgon och få lite klapp på kinden och ja, inte tycka synd om men alltså man, få en positiv, blick [bild] utav en normal kvinna. Och vi har ju även män som står i köket och lagar mat. Det är också väldigt nyttigt för dom här pojkarna. För hemma är det mamma som lagar mat, nu pratar jag mycket om invandrare, svenska barn är inte så. (13 kvinna, pojkar)

Denna typ av uttalanden är inte vanliga. Överhuvudtaget är frågan om etnicitet/invandrare relativt frånvarande i intervjuerna, och det var inte heller något som efterfrågades, men nedan är ett exempel på ett liknande uttalande.

Som ser att männen lagar mat och hjälper till att tvätta och så. Oftast så har dom ju inte gjort så mycket sånt, speciellt när det kommer in pojkar speciellt invandrarpojkar. Dom har aldrig skalat en potatis eller diskat en kastrull.

[...]

”Det ska kvinnor göra” och så. Det hör man ju ofta. Eller väldigt ofta tycker jag egentligen bland invandrarkillar eller pojkar, men det, det försvinner liksom. Och det kan ju till och med deras mamma och pappa bli lite grann, när dom kommer, att när dom har jobbat i köket, att dom tycker att, mamman kanske skrattade jättemycket, och dom tycker det ofta är ganska roligt. (32 kvinna, blandat)

Uttalandena tydliggör frågan om vad som menas med den normala familjen, det är en svensk ”jämställd” familj med en man och en kvinna som delar på hemarbetet. Detta kan jämföras med intervjudeltagarna i Mattssons (2005, s. 216–220) studie som på samma sätt lyfte fram invandrade män som motpol

till det jämställda svenska samhället. Hon menar att på detta sätt gör personalen sig själva och det svenska samhället likvärdigt med jämställdhet.

Självfallet är intervjudeltagarna medvetna om att andra familjekonstellationer förekommer, exempelvis är ju en stor del av ungdomarna uppvuxna i hem med bara en förälder. Min poäng är att det tycks finnas en idealföreställning av hur en "normal" familj ser ut. När bilden av den "normala" familjen kopplas ihop med svaren på vad kvinnor och män gör i arbetet på institutionerna utkristalliserar sig en kombination av att vilja visa (och ge) ungdomarna det "normala" som en familj symboliserar (det vill säga den jämställda familjen) och att bryta det traditionellt kvinnliga och manliga beteendemönstret. Två strävanden som inte alltid är förenliga, trots att det vid första anblicken kan verka så. Detta hänger samman med att vad kvinnor och män gör, på institutionen och i en "normal" familj, inte alltid (eller kanske till och med sällan) stämmer överens med bilden av hur den jämställda familjen ska vara. Frågan om etnicitet/ invandrapojkar kan sägas tydliggöra detta och jag kommer därför att återkomma till den diskussionen. Först ska jag dock redogöra för vad man menar att kvinnor och män gör för arbetsuppgifter på institutionerna.

Gör män det som de är bra på och kvinnor det andra?

Om vi då ser till vad intervjudeltagarna har svarat på om vad män och kvinnor gör, om de gör samma saker eller olika saker, visar det sig att skillnader visserligen finns mellan blandade och enkönade avdelningar, men att de inte är så stora. Däremot reflekterade man mindre kring dessa frågor på pojkavdelningarna, vilket skulle kunna tolkas som att man inte tycker att detta är en lika viktig fråga på dessa avdelningar. Jag kommer dock här att främst diskutera frågan mer allmänt, än utifrån avdelningstyp, eftersom dessa frågor är relevanta oavsett hur man resonerat på olika typer av avdelningar.

Det finns exempel på personal som både menar att kvinnor och män gör lika och som menar att man gör olika saker. Några exempel på intervjudeltagare som menar att man gör olika är följande:

Tove: Gör man olika saker också med ungdomarna? Alltså kvinnlig och manlig personal? Om man fyller olika roller menar jag? [ID har just talat om att kvinnor och män fyller olika roller för ungdomarna]

ID: Ja, jag tycker nog att det blir, om man ska kolla så, så blir det nog oftare kvinnorna som går ut och fikar, medan männen dom spelar tennis. Ändå om det finns undantag och det blir på något vis så att männen fixar det tekniska, behöver ju inte så, eller en tjej härom dagen hon behövde hjälp med någon gardinstång och få upp och då blir det att man vänder sig till den kontaktpersonen, den manliga kommer och så fixar han det liksom, (skratt). Så, medan är det så att dom behöver hjälp med inköp av gardiner och så där så kanske dom tar med den kvinnliga som smakråd, för dom vet att den manliga fattar ingenting om sånt. Oftast, om dom vill ha smakråd, om dom ska handla kläder, som tjej, så kanske dom inte tar med mannen, utan dom tar med kvinnan. Väldigt så, usch det låter väldigt

traditionellt, men, men det är faktiskt så.

Tove: Ja.

ID: Sen finns det undantag naturligtvis, det finns det alltid. (18 kvinna, blandat)

ID: Det är ju, vi [männen] håller ju mer i vissa saker, kvinnor håller ju mer i vissa saker. Så är det ju bara naturligt på något vis.

Tove: Ok. Vad är det för saker som män håller på med?

ID: Vi, vi håller på med idrott och dom här bitarna. Vi har hållit på mycket med fastigheterna. Så där har det bara blivit, att man tar sina roller.

Tove: Ok. Och kvinnorna, vad är deras roller?

ID: Nä, men dom, dom vi hjälps åt med mycket, vi gör samma saker i mycket. Men sen vissa saker blir ju ändå att, att viss kvinnlig personal går ju kanske inte ut och spelar innebandy, eller fotboll, med pojkarna till exempel. Men det, en del gör det. Så vi, så det är inte så där kristallklart att nu ska jag göra det för jag är man. Och vice versa utan. (...) Det är väl mer att alla, alla kan göra allting. Alla är duktiga på någonting, så att man, så det är inte så där absolut självklart.

Tove: Nä, ok. Men vad är det, som kvinnorna gör, vad är det dom gör mer då ifall dom inte gör lika mycket av det här idrottandet och sköta fastigheten och sånt?

ID: Dom kan väl vara mer lite, (paus). Man kan inte säga att dom gör något speciellt mycket mer än, (lång paus). Jag tror dom får göra rätt så lika alltså.

Tove: Mm.

ID: Jag kan inte säga att dom gör något mer av nåt annat än (...) jag tror inte att det styr manligt och kvinnligt på det viset, utan jag tror mer vad man själv känner att man kan och är duktig på.

Tove: Ok, så det mer varierar utifrån individen?

ID: Ja, det tror jag. (33 man, blandat)

Den första intervjudeltagaren menar att kvinnor och män i mångt och mycket gör vad kvinnor och män stereotyp sett brukar göra, vilket hon uppenbarligen inte känner sig särskilt nöjd med. Intressant är att förklaringen till att det blir så förläggs till ungdomarna. Det är dessa som vänder sig till manlig eller kvinnlig personal beroende på vad de vill ha hjälp med. I vardagen kan det säkert vara så att ungdomarna vänder sig till kvinnor med vissa frågor och män med andra, men frågan är hur detta kommer sig. Beror det på att personalen visar upp detta mönster för ungdomarna eller beror det på ungdomarnas förförståelse? Eller beror det på både och? Oavsett så är det något som man medvetet kan arbeta mot och förändra. På samma sätt som man med andra frågor i behandlingsarbete kan rikta in sig på att bryta invariant beteende (vilket behandling ofta går ut på) så kan man från personalens sida medvetet arbeta med att bryta genusspecifika mönster.

I det andra citatet startar intervjudeltagaren med att framhålla att kvinnor och män gör olika saker, men när han ska precisera vad kvinnor gör jämfört med männen byter han inställning och menar att de nog gör rätt lika. Om detta beror på att han inte kan komma på vad kvinnor faktiskt gör, efter att

tydligt ha kunnat tala om vad "vi män" gör, och därför väljer att utgå ifrån att det trots allt är lika, eller om det beror på att funderingarna kring vad män och kvinnor gör leder till att han faktiskt inser att de gör rätt lika, är svårt att svara på. Vid intervjun är det uppenbart att frågan om vad kvinnor gör vållar en del tankeproblem för intervjudeltagaren. Frågan måste upprepas från mig och resulterar i långa tankepauser. Om vi istället ser vad en kollega på samma avdelning svarar på vilka som de facto har vissa ansvarsområden så ser det ut så här enligt henne.

Tove: Hur ser det ut då, vem har, det var två som hade bild?

ID: Ja, det är, det är en manlig och en kvinnlig personal.

Tove: Ja.

ID: Trädgård är manlig, fastighet är manlig, sen vi har ju bara, vi har ju bara tre kvinnor här på avdelningen.

Tove: Ja. Så det, (skratt).

ID: Ja. Och den ena har då hem och hushåll. Inte att, jo, köpa in viss mat som beställs hit. Men sen dom här matinköpen som vi [gör] tillsammans med ungdomen är ju oavsett vem som arbetar. För då är det på måndagar och fredagar. Så det är oavsett vem som har det. Så det är ju ingenting direkt som schemaläggs där, när hon arbetar här. Sen, den andra kvinnan har också då hem och hushåll. Ja, har det som ansvarsområde. Så det är inte något speciellt område som, jo i och för sig, jag tänker så här ibland att ridningen är på måndagar och en av vår kvinnliga personal är jätteduktig när det gäller hästar och så. Och då passar det ju bra att hon arbetar i alla fall, men arbetar inte hon en måndag så det läggs det ju ridning i alla fall så. [Man] tittar ju, tittar på personalen, vilka som arbetar när det läggs schema. Men det är inte så mycket efter manligt, kvinnligt. Utan det är deras ansvarsområde det handlar om.

Tove: Mm.

ID: Och sen ansvarsområden det, det kan väl ses som manligt, kvinnligt om man vill göra det. Om trädgård nu är manligt, jag vet inte det. Det är nog minst lika många kvinnor som tycker det är kul i trädgården, det tror jag.

Tove: Mm.

ID: Fastighet om man då tänker lite så här målningsarbete och snickeriarbete då är det väl vanligare att det är en man som är utbildad snickare eller så här, så att det, man ser väl det lite mer som manligt. Men det är inte låst vid det här inte.

Tove: Nej, vad innebär hem och hushåll? Jag förstod inte riktigt.

ID: Nej hem ...

Tove: Inredningsdekoration?

ID: Nej, hem och hushåll det är mer ett ansvarsområde som då när kvinnlig personal, jag bara tänkte så, vad hon hade för ansvarsområde. (34 kvinna, blandat)

Jämförelsen av citaten ska inte ses som att det senare utgör någon slags "fascit" till hur det är vid avdelningen, men det kan ändå vara intressant utifrån frågan om tolkningen av den första personens uttalande. Det senare citatet är också lite svävande på målet, men på ett annat sätt. I detta citat framgår det ganska tydligt att de få kvinnor som trots allt arbetar vid institutionen tycks ansvara för relativt traditionellt kvinnliga arbetsuppgifter och männen

för traditionellt manliga. Men det finns även en hel del sysslor som man enligt intervjudeltagaren delar på oavsett kön. Hon menar även att det inte är manligt och kvinnligt som styr, men ger också uttryck för viss ambivalens i detta avseende, för ansvarsområdena kan ju ses som manliga och kvinnliga (om man vill det). Nedan följer ett annat citat om just ansvarsområden. Det påminner så mycket om föregående att man skulle kunna tro att det kommer från en person på samma avdelning som de föregående intervjudeltagarna, men så är inte fallet. Därför tycker jag att det kan vara värt att redogöra för det också, trots att båda citaten är relativt långa.

Tove: Ok, vilka uppgifter finns, bil, det var en man och så bild och form, det var en kvinna, och sen finns det ...

ID: Slöjd, och det är en man.

Tove: Ok. Är det, är det slöjd, både sy- och träslöjd, eller är ...

ID: Det är trä eller, jo träslöjd är det.

Tove: Ja, ok.

ID: Det är lite verkstad kallas det också ibland.

Tove: Ja, ok. Mm.

ID: Som vi har därute, som du säkert kommer se imorgon, om du ska gå runt. Och det är en man som har det. Sen har vi foto och det är också en man som har tagit det på sig. Sen har vi trädgård och då är det både en man och en kvinna som har det. Och ridning är det en kvinna som har. Idrott är ingen speciell så, så det kan man ju ha. Det har alla. Och laga mat likadant. Bakning brukar ju ligga på någon kvinna som jobbar. Men det är ingen som har det som speciellt ansvarsområde, men det brukar ju ligga så. Sen har vi ju inköp och så exempelvis om något behöver handlas i matväg eller i förrådet eller åka till Ikea och så. Och det varierar ju också, men då är det ju en kvinna som tycker att det är extra roligt att fixa med blommor och så där, så då ligger det ofta på henne.

Tove: Mm.

ID: Så det är ju en praktisk uppdelning av vilka som tycker det är roligt, tror jag.

[...]

ID: Det är ju ofta vem som har tid och vad som ligger på den andra. Om det exempelvis ligger bilvård då för två ungdomar och matlagning för två ungdomar, ja, då blir det ju ofta en kvinna som hjälper, som tar matlagning.

Tove: Mm, ok.

ID: Eftersom han har bilvården.

[...]

ID: ... då har det kanske varit en vecka när bara kvinnor har lagat mat. Så då försöker vi bryta det.

Tove: Ok.

ID: Så att männen också lagar mat.

Tove: Ok. Men det blir lätt så att kvinnorna lagar mer mat?

ID: Jag tror det. Inte i mitt fall för jag kan inte laga mat. Inte när jag jobbar, men alltså dom andra kvinnorna som jobbar här tycker att det är roligt och är duktiga på det, så då blir det ju lätt så. (37 kvinna, blandat)

Av citatet framgår, liksom vid ovanstående citat, att män och kvinnor tycks åtminstone delvis arbeta med relativt traditionellt kvinnliga och manliga uppgifter. Man försöker i och för sig bryta detta vad gäller matlagning, men några medvetna försök till att kila in kvinnor i de "manliga" aktiviteterna tycks inte förekomma att döma av vad intervjudeltagaren berättar. Detta är något som går igen i andra intervjuer. Det händer att man uppmärksammar att kvinnor ägnar mer tid åt att städa och laga mat, och att man försöker arbeta sig bort från detta. Det förekommer även uttalanden där man menar att kvinnor och män gör samma saker och lyfter upp just att män städar och lagar mat *lika ofta* som kvinnor. Här är några exempel.

Tove: Personalen då, män och kvinnor, gör ni ungefär samma saker eller har ni uppdelat på något vis, utifrån?

ID: Vi gör väldigt mycket samma saker. Det gör vi faktiskt. Killarna driver väl kanske lite mer idrottsintresset. Alltså rent fysiskt. Men annars gör vi. Killarna dom städar och lagar mat precis lika mycket som vi gör. Det gör dom. Så det tycker jag inte är någon skillnad. (12 kvinna, pojkar)

ID: Så jag kan mycket väl ta fram symaskin och sitta och sy. Och sådana här grejer det förväntar sig inte killarna, men tycker jag är kul alltså. (38 man, blandat)

Denna typ av uttalanden, både att män gör sådant som kvinnor förväntas göra och att de gör lika mycket av sådant, kan förstås utifrån de genusstrukturer som förekommer i samhället i stort, där kvinnor generellt sett tar ett betydligt större ansvar för hushållsarbetet än vad män gör (Boye 2008), och att detta är något som ofta uppmärksammas i diskussioner kring jämställdhetsfrågor. Det är dock intressant att det finns en tydlig avsaknad av diskussioner om att kvinnor i personalen bör göra typiskt "manliga" sysslor. Om man faktiskt vill förändra den stereotypa bilden av manligt och kvinnligt, så måste även sådana förskjutningar i arbetsfördelningen genomdrivas. Så tycks inte vara fallet generellt, utan snarare tycks inställningen vara att kvinnor ska bidra med just "typiskt kvinnliga" egenskaper vid avdelningarna, även om det inte är att städa och laga mat som åsyftas. Det är nämligen ett genomgående motiv som anges till att det är bra med kvinnor i personalen, vilket kommer att framgå av såväl avsnittet om fysiska konflikter som positiva konsekvenser av att ha kvinnor i personalgruppen. Jag lämnar därför denna fråga nu och återkommer till den senare.

Det sista citatet ovan visar även på en annan aspekt som ofta tas upp av de intervjuade personerna, den att man gör det man är intresserad av alternativt duktigt på. Följande citat är ytterligare exempel.

Men det handlar mer om att vad, alltså vi har funderat ut vad man är, vad man är intresserad av, vad man kan tänka sig att jobba med. Att, att man försöker fördela det på det sättet, att, att det är lättare att jobba när man har någonting som man har ett genuint intresse för. (39 kvinna, blandat)

Vid första intrycket kan det tyckas både tilltalande och rationellt att man gör det man är bra på och det man tycker är roligt att göra. Det är lätt att se många fördelar, inte minst ur arbetsmiljösynpunkt. Att de som arbetar vid avdelningen utnyttjas efter sina kompetenser framstår också som effektivt. Men samtidigt finns det en uppenbar risk i detta i förhållande till den emellanåt uttryckta önskan om att visa upp jämställda relationer mellan män och kvinnor, och att visa ungdomarna (främst unga pojkar) att det inte spelar någon roll om man är man eller kvinna. Om man gör det man brukar göra så kommer sannolikt män och kvinnor att göra olika saker. Detta blir tydligt i följande uttalande.

Tove: Ja, hur är det med personalen, alltså kvinnor och män, gör ni ungefär samma saker? Det var en övervikt utav män, när ni jobbar?

ID: Mm, ja vi gör nog samma sak allihop, fast vi gör, vi gör. Jag gör det jag är bäst på.

Tove: Ok.

ID: För, för vi har ju lagt ut det lite så, det är lite svårt att förklara. Jag till exempel, jag är duktig på att baka. Så jag kan ha med mig två stycken i köket en kväll och baka och göra i ordning lite fika, lite gott och sådant där. Och en annan kanske är väldigt duktig på att spela tennis, då kan han ... gå och spela tennis med en unge. Om man säger då. Så, det är, och en är duktig på motorer, eller man gör på helgen då åker man kanske och tittar på handboll eller något som kanske tar, har varit tränare själv i ett handbollslag. Annars så gör vi nog lika allihop. (13 kvinna, pojkar)

Men spelar det egentligen någon roll att (om) kvinnor och män gör olika saker, om man nu *vill* göra det? En invändning mot det kan vara att det inte är vad personalen tycker är roligt att göra som ska styra den vård och behandling som ungdomarna får, utan de behov som ungdomarna har. Och frågan ska istället besvaras utifrån om man anser att det är viktigt att flickor och pojkar lär sig att män och kvinnor gör olika saker beroende på olika intressen, eller om det istället är viktigt att man öppnar upp för ungdomarna till val som inte styrs av deras könstillhörighet. Det senare är den inriktning som SiS som myndighet lagt fast i sin *policy för en jämställd vård och behandling*.²³ För att göra det kanske det krävs att personalen *inte* väljer att göra det man är van vid och brukar göra, åtminstone inte alltid. Dessutom går det som nämnts tidigare på tvärs med den av flera intervjudeltagare uttryckta önskan om att vid institutionen visa för ungdomarna hur man agerar i en jämställd familj. Frågan är också hur dessa val går till. I citatet nedan är in-

²³ Som tidigare nämnts är två av målen i denna utformade enligt följande: "att de flickor och pojkar, kvinnor och män, som vistas vid SiS institutioner får en vård och behandling som utgår från deras individuella behov och förutsättningar" och "att personalen synliggör och motverkar könsstereotypa normer i den vård och behandling som SiS bedriver".

tervjudeltagaren, en man, relativt kritisk till att kvinnor prioriterar städning med mera framför att ta hand om ungdomarna när dessa har problem.

Tove: Gör män och kvinnor ungefär samma saker när ni jobbar? Eller har ni uppdelat på något sätt?

ID: Det är väldigt varierande. Vi har män som gör, som tar över kvinnojobbet, eller, ja, (skratt) kvinnojobbet. När jag har jobbat med kvinnor så är det mycket direkt det blir det här köket, man ska liksom ta hand om köket, man ska ta hand om maten, man ska ...

Tove: Du eller dom?

ID: När, när jag jobbar med kvinnliga så blir det så att dom tar ...

Tove: Dom tar?

ID: Dom tar den rollen direkt fast vi liksom, vi har liksom inte kommit överens. Det är inte fastlagt, när du jobbar som kvinna då ska du göra dom här rollerna, dom här sysslorna. Och när du jobbar som man så ska du göra dom här och dom här sysslorna. Det är inte, det finns liksom ingen sådan fördelning, utan försöka diskutera med varann. Jaha, idag är det lite lugnare på avdelningen, och så där och så frågar vi varandra, är det ok om jag syr gardiner? Eller är det ok om jag tar med den eleven och så ska vi plocka undan lite på vinden? Många är väldigt snabba till att ja, det blir städa och det ska liksom, grovstädning helt plötsligt och så här. Och det är så här, fram och tillbaka men, det är inget, som sagt det är inget schemalagt eller ...

Tove: Nä, ok, utan det blir?

ID: Utan det blir, det blir, antingen så diskuterar man med varandra, men visst det är ok och du kan göra det. Eller så det blir på, jag höll på att säga, automatik, att någon bara gör det. Men i första hand, för min del, jag brukar liksom tänka att jag är på min arbetsplats för ungdomarna. Städning och sådant där det är, det är inte, jag kan städa, jag kan laga mat, jag kan alla dom bitarna men det är liksom ungdomarna först, sen det andra, det får komma liksom, så.

Tove: Typ hur då? Får komma ...

ID: Alltså det får komma, kommer, alltså om jag ser att en ungdom mår dåligt eller är i behov av att samtala, så går jag och samtalar med ungdomen först.

Tove: Ja, ok.

ID: Råkar det vara smutsigt nånstans, jag eller någon annan, eller i morgon så tar man itu med det. Men, men att det är inte, det som är prioriteringen, som för vissa är jätteviktigt. (14 man, flickor)

Visserligen sätts inget kön på vem som tycker att det är jätteviktigt att städa, men det framgår av sammanhanget att det är kvinnor som gör den typen av prioriteringar. Och intervjudeltagaren menar även, på samma sätt som andra diskuterat, att det är egna val som styr vad man gör. Kvinnor väljer matlagning och städning självmant. Även om just denna intervjudeltagare inte lyfter fram att de gör det för att de är bra på det, så framgår det av andra citat att man menar att det är så det förhåller sig åtminstone vad gäller matlagning och bakning.

Ytterligare en aspekt i uttalandet ovan är att det finns en värdering av vad som enligt intervjudeltagaren är viktigt och mindre viktigt arbete vid

institutionen. Att fokusera på ungdomarna och deras problem är det viktiga, om det sedan behöver städas så får man göra det när det finns tid. Detta är lätt att sympatisera med, det låter rimligt att ungdomarnas problem går före städning. Men ett citat från en annan intervjudeltagare visar att det kanske är mer komplicerat än så. Visserligen arbetar denna intervjudeltagare på en annan avdelning och uttalandet handlar om hur det var tidigare på avdelningen, men det är ändå relevant som utgångspunkt för att reflektera kring innebörden av föregående citat.

Tove: Och när det var blandat då var det en stor andel män eller?

ID: Oh ja!

Tove: Ja. Och var det bra då eller?

ID: Nä, det vill jag inte påstå. Alltså den, den manliga jargongen som var, den finns ju givetvis kvar i mångt och mycket på hela området, men den manliga jargongen som var, det gav ju ingen spegling av hur det fungerade i verkliga livet, höll jag på att säga.

Tove: Ok.

ID: Dom kvinnorna som jobbade när jag började jobba här, dom jobbade sjuttiofem procent, två stycken uppe på [avdelningens namn] då och dom hade hand om kök och städ och beställde och så där. Tvätt och sådant, som då var typ mindre viktigt. (4 man, flickor)

Detta citat problematiserar bilden av hur fria val kvinnorna egentligen hade, samtidigt som det bekräftar bilden av att städning och matlagning betraktades som mindre viktiga arbetsuppgifter. Kvinnors "val" att städa och laga mat blir på så sätt placerade i ett strukturellt sammanhang där de arbetsuppgifter som kvinnor får, eller väljer, sker utifrån en struktur där det är vad män gör som styr vad som finns över för kvinnor att göra, och att det kvinnor gör betraktas som mindre viktiga arbetsuppgifter. Det finns andra uttalanden som stödjer bilden av att det är vad män gör som styr även vad kvinnor kommer att göra.

Tove: Men om killarna var mer för att driva igenom aktiviteter och så, vad gjorde kvinnorna istället då?

ID: Dom fick nog haka på.

Tove: Dom fick haka på?

ID: Dom fick haka på mer (skratt). Nämen jo det var nog mycket så, det var det som, det var nog mer sådant som styrde. (5 man, flickor)

De olika bilderna, av att kvinnor väljer respektive blir tilldelade vissa arbetsuppgifter, motsäger dock inte varandra. Att kvinnor väljer att laga mat och städa är fullt förenligt med strukturella förhållanden som styr vad kvinnor och män gör, och hur detta värderas. Det betyder inte att kvinnor i det konkreta fallet inte väljer, men det ifrågasätter hur fria dessa val egentligen är. Aktörer väljer visserligen att handla på ett visst sätt, men de gör det inte oberoende av den kontext de befinner sig i och de strukturer som förekom-

mer i denna kontext. Ytterligare ett citat, som också handlar om hur det var tidigare, kan tydliggöra detta.

ID: Så var det som jag sa innan, det var styrt, mycket styrt av den manliga personalen som jobbade. Och det där har vi också medvetet försökt jobba bort. Alltså, det kunde va så här;” ikväll ska jag spela korpfboll, vilka elever kan följa med?” (skratt) Det var, var lite så där. Nu är det mer så här, nu har vi en behandlingsplan, vad ska den här eleven ha, jaha han ska ha ADL-träning en dag i veckan, har han haft det den här veckan. Nej, vi kanske måste åka in och gå på banken eller någonting. (skratt). Äh, nu hårdrar jag det, men det är för att beskriva. Det är ju en process som har växt fram. Men, men visst var det så. Jag säger inte att inte killarna tyckte det var roligt, men ofta så var det ju som man minns det liksom, att tre elever och en tjej [i personalen] följde med och sen så skulle dom sitta där och kolla liksom. Någon kanske tyckte det var kul och vad någon annan tyckte det visste man ju inte riktigt, (skratt). Det var så den kvällen såg ut.

Tove: Ja, så det var mer aktiviteter som, som personalen skulle göra? Och så fick dom [ungdomarna] följa med eller?

ID: Ja, precis och så kunde man, ja, men det är bra, det är social träning. Det var en sådan där övergripande rubrik så. Ja, ja det är social träning, men ja, utifrån vem då? (skratt). (3 kvinna, flickor)

Jag tänker nu återvända till frågan om etnicitet, eller kanske snarare pojkar med (viss) utländsk eller kulturell bakgrund för att tydliggöra mitt tidigare påstående att personalens strävan efter att visa upp den ”normala” familjen och vad kvinnor och män gör i det dagliga arbetet inte alltid går ihop. Jag startar diskussionen med följande citat som är ytterligare ett om pojkar med annan än svensk kulturell bakgrund. Citatet är dessutom ett intressant undantag från materialet i övrigt i den bemärkelsen att denna intervjudeltagare lyfter upp att kvinnor kan göra typiskt manliga sysslor.

Tove: Och tanken med att det alltid är en man och en kvinna med?

ID: Ja, det är ju dels för att vi har pojkar och flickor. Och inte bara det, utan det är ju också på så vis att vi är två olika, se bägge delarna, att vi är olika och man behöver inte ja, som man så kan man diska och ta hand om, och som kvinna så kan man ta hand om bilen, att man visar på båda möjligheterna, att det är inte, för att det är ju också en problematik då för många av olika kulturella bakgrunder, där man kommer, att det är väldigt styrt vad en man gör och vad en kvinna gör, men här visar vi att en man och en kvinna kan göra precis likadana saker. Och så, så det är.

Tove: Så att ni i personalen ni gör väldigt, alla gör allting eller?

ID: Ja, alla gör allting. (36 man, blandat)

Det är inte särskilt kontroversiellt att påstå att jämställdheten i Sverige och Skandinavien har en framskjuten position i den meningen att exempelvis en hög andel kvinnor är ute i arbetslivet och att många män tar ett större delat praktiskt ansvar för gemensamma barn och hemmet, än i många andra länder, även om det fortfarande återstår många skillnader i dessa avseenden (se

exempelvis Boye 2008). Detta kan förstås återspegla sig i att unga pojkar med annan än svensk kulturell bakgrund har en, efter svenska mått mätt, mer traditionell syn på vad kvinnor och män kan och bör göra. Min argumentation grundar sig inte på idén att det inte skulle kunna förekomma sådana skillnader som några av intervjudeltagarna ger uttryck för. Materialet ger inte heller någon möjlighet att uttala sig om detta, vare sig i bekräftande eller motsägende riktning. Istället menar jag att uttalandena om den "ojämställda invandrapojken" synliggör vad som avses med den "normala svenska familjen". Bilden av "Den andra" visar också hur och vad "Vi" anses vara, även om det kan ligga implicit inbäddat i uttalandena (se exempelvis Kamali 2005; Peralta 2005).

Men vad är det då för bild som visas upp för pojken med (viss) invandrarbakgrund? Med reservation för att materialet inte bygger på iakttagelser av vad man faktiskt gör,²⁴ och att det förstås varierar mellan olika avdelningar, menar jag att en rimlig slutsats av hur intervjudeltagarna uttryckt sig angående vad kvinnor och män genomför för arbetsuppgifter, är att önskan om att visa att kvinnor och män kan göra (precis) samma saker, och på så sätt introducera den svenska jämställda familjen för dessa pojkar, framstår som något "svajig". Även om män och kvinnor många gånger utför liknande arbetsuppgifter så tycks det som att kvinnor gör mer hushållsarbete, medan männen oftare håller i idrott, verkstad, snickeri med mera. Just den bilden som man menar att man *inte* visar upp, och som är den typen av arbetsfördelning som den svenska jämställda familjen *inte* representerar, utan som är den de ser hemma i sina egna (onormala? ojämställda?) familjer. Och denna bild av hur en familj fungerar, och vad kvinnor och män gör, visas förstås (på köpet) upp för alla andra ungdomar, oavsett kulturell bakgrund. Följande citat sätter ganska tydligt fingret på det grundproblem intervjuerna ger en bild av:

Tove: Men eftersom ni har två för varje, en man och en kvinna, så vad är vinsterna för en kille med att ha en kvinna och för en flicka med att ha en man, för det måste ni ju också ha haft till diskussion?

ID: Ja, oh, ja.

Tove: Eller hur?

ID: Jo, det är det här vi har ju många ungdomar, som är väldigt ja, förnedrande mot kvinnor.

Tove: Mm.

ID: Och vi försöker ju då att göra både så kallat både gammalt manligt och kvinnligt. Att vi har ja, att killarna hjälper till i köket och gör såna här grejer. Damm-suger och städar och lite sådana grejer. Som vissa," ja det ska inte jag göra, det är kvinnojobb" och så här va. Då lägger man in det på schemat till exempel, att

²⁴ Med tanke på att det troligtvis förekommer en "politiskt korrekt" uppfattning om att män och kvinnor förväntas göra samma saker, i vart fall att män även städar och lagar mat, som dessa intervjupersoner troligen förhållit sig till, är min gissning att en undersökning där man faktiskt iakttog vad personalen gör skulle visa på mer skillnader än vad dessa intervjuer gör.

man [pojken] har ansvar för köket en vecka. Inköp och lagar maten, och plockar undan och man får, vinsterna är att killarna ofta kommer till kvinnorna och frågar. För dom manliga är inte alltid så bevandrade i det här med tvätt och stryka och sånt här. Så jag tycker det finns vinster, för då kan man ju, då har man ju hela spektrumet. Vill en kille lära sig att mecka med en bil så då finns det killar som kan det. Ja, jag tycker det. Jag tycker det är bra att det finns båda delarna.

Tove: Mm.

ID: Så att, så, då behöver det ju inte bli så där väldigt mansdominerande, utan man kan gå in och lära dom liksom hur livet är, förbereda dom för eget boende och allt sånt här va. Det är ju en del äldre män som kanske inte är så duktiga på sådant, där vi kvinnor kommer till.

Tove: Ja, så att, ni personalen har lite olika, alltså, kvinnlig personal och manlig personal har lite olika roller kan man säga, i det dagliga arbetet?

ID: Nej, egentligen inte. Männen gör ju också detta, så att dom ser att män kan göra det och även vi kvinnor. (20 kvinna, blandat)

Som framgår är tanken att pojkar (i detta fall pojkar i allmänhet, inte bara de med viss kulturell bakgrund) ska lära sig att bli mer jämställda. Detta ska ske genom att de som har åsikter om att de inte ska göra något för att det exempelvis är "kvinnogöra" ska få just sådana arbetsuppgifter. Detta kan sägas ligga i linje med den jämställdhetspolicy som tidigare nämnts genom att "personalen synliggör och motverkar könsstereotypa normer i den vård och behandling som SiS bedriver" (Policy för en jämställd vård och behandling). Paradoxen jag vill lyfta fram är att detta enligt intervjudeltagaren ska ske genom att personalen huvudsakligen utför traditionellt kvinnliga och manliga arbetsuppgifter. Även om intervjudeltagaren på direkt fråga menar att alla gör den typen av arbetsuppgifter, framstår det som tydligt att överlag är det ändå en skev arbetsfördelning i detta avseende. Utifrån ett jämställdhetsperspektiv kan det ses som värdefullt att ungdomarna själva får utföra den typen av uppgifter, men det blir något motsägelsefullt i det hela om personalen samtidigt delar upp sitt eget arbete utifrån kön (jämför Mattssons, 2005, diskussion om jämställdhetssträvandena på institutionen för kvinnor).

Även om resonemangen ovan inte utgår ifrån avdelningstyp eller om man gör olika eller lika vid olika avdelningstyper, vill jag avslutningsvis koppla frågan till blandade och enkönade avdelningar, främst pojkavdelningar. Om vi ska utgå ifrån vad personalen lyfter fram så är det främst unga pojkar med negativ kvinnosyn, som utifrån ett behandlingsperspektiv är i behov av att könsstereotypa roller bryts och problematiseras. Frågan väcks då hur detta går till på den typ av avdelningar som pojkar vistas på oftast, det vill säga pojkavdelningar med en övervikt av manlig personal (Laanemets & Kristansen 2008, s. 18). Utifrån dessa intervjuer blir slutsatsen att det snarare är det motsatta som visas upp på dessa avdelningar vad gäller personalens arbetsuppgifter, även om man förväntar sig att pojkarna själva ska genomföra arbetsuppgifter som bryter mot könsstereotypa mönster. Att man vid pojkavdelningarna

tycks vara minst intresserad av att diskutera dessa frågor kan tolkas som att man inte medvetet försöker bryta sådana mönster. Likaså att de som har gått från en mer mansdominerad arbetsmiljö till en mer jämnt fördelad lyfter fram att det var mer könsstereotyp i en mansdominerad miljö talar för detta (se även Andersson 1998). Även om tidsaspekten också får tillmätas betydelse i dessa intervjudeltagares utsagor. Utvecklingen går trots allt mot att man uppmärksammar sådana frågor mer nu än tidigare, vilket förstås även torde gälla på pojkavdelningar med mycket män i personalen.

Laanemets och Kristiansen (2008, s. 26–36) diskuterar personalens kön både utifrån vad de gör och hur personalen resonerar kring kvinnor och män i personalen. De menar att kvinnor och män många gånger gjorde liknande saker, men på de avdelningar där personalen dominerades av män fick (tog eller tilldelades) kvinnor mer könsstereotypa roller, så som mer relaterande och så vidare. Kvinnorna fick där representera det kvinnliga i större utsträckning än vid de avdelningar som hade en mer jämn könsfördelning. Många av dem i personalen som de talade med lyfte fram kön som en viktig fråga för personalsammansättningen och uttryckte önskemål om en jämn fördelning. Mitt intryck utifrån vad Laanemets och Kristiansen skriver är att det finns stora likheter med deras material och dem som intervjuats i denna undersökning, bortsett från att fler tycks vara nöjda med en övervikt av män av dem jag talat med. Båda studierna understryker dock vikten av att på allvar fundera över personalsammansättningen på pojkavdelningar med hög andel män. En fråga kopplad till det, som lyfts upp av såväl Laanemets och Kristiansen, som hos de intervjudeltagare som förekommer i denna undersökning är säkerhetsaspekten. Denna kommer jag strax att diskutera närmare. Men jag vill först avsluta hela denna diskussion med ett uttalande från en man på en pojkavdelning, som menar att det är just personalen som har i uppgift att bryta stereotypa könsmonster och att det är något man också kan göra. Han menar även att detta låter sig göras bäst i en miljö med jämn könsfördelning.

ID: Men det här med personal, alltså att man hade lika mycket personal, av olika sorter, att man får balans på det, det talar ju, tvåkönet talar ju för, att då kan man ju utan någon som helst diskussion ha lika många manliga anställda som kvinnliga anställda. Eftersom man, ändå ska tillgodose, alla ungarnas behov. Annars kan man ju gömma sig bakom en pojkavdelning exempelvis. Ja, vi måste ju ha några tjejer som jobbar här, för dom ska ju se någon liksom så där. Men annars så är det ju, det är ju pojkar här [då kan man ha mest män i personalen].

Tove: Mm.

ID: Då för man ju det vidare. Det är ju vi som styr nästa generations åsikter om manligt och kvinnligt. [...]. Nej, men det går till så.

Tove: Ja.

ID: Det är så man överför hela tiden. Och det här, det är ju ett universellt problem, men det, det är ju inte mindre för att det är på [institutionens namn]. (11 man, pojkar)

Mäns fysiska styrka ett nödvändigt ont?

Som tidigare nämnts har många av intervjudeltagarna kommit in på frågan om hur man hanterar utagerande aggressiva ungdomar (främst pojkar) som en del i svaren när konflikter diskuteras. I det fallet var det huvudsakligen intervjudeltagare från de blandade avdelningarna som lyfte fram mäns styrka som betydelsefull. När intervjudeltagarna svarat på varför könsfördelningen ser ut som den gör samt vad de tycker om fördelningen förhåller sig i stort sett alla till behovet av mäns fysiska styrka för frågan om säkerheten vid avdelningen och för att kunna hantera fysiska konflikter med ungdomarna. Och här är man betydligt mer samstämmig mellan de olika avdelningsformerna. På såväl de blandade som flick- och pojkaavdelningarna är detta en fråga som upplevs som viktig av intervjudeltagarna. Eftersom man främst diskuterar utifrån att kunna hantera utagerande pojkar, hade det möjligen varit väntat att man lade mer fokus på detta på pojkaavdelningarna samt de blandade avdelningarna, men någon tydlig sådan tendens kan alltså inte urskiljas. En del av förklaringen till detta kan vara att flera av de intervjuade på flickavdelningarna faktiskt förhåller sig till hur det var när de hade blandat, men man framhåller även behovet av mäns fysiska styrka när det bara är flickor. Men detta kan även jämföras med Mattssons (2005, s. 134–135) studie där män gavs stor betydelse för att kunna hantera våldsamma konflikter även på den institution som behandlade enbart kvinnor. En konsekvens av denna fokusering var att män utan behandlarkompetens anställdes, exempelvis män med väktarbakgrund, eftersom deras fysiska styrka värderades så högt i sig. Det resulterade även i att det främst var kvinnorna som stod för behandlarkompetensen medan männen bidrog med en väktarkompetens som inte var avsedd för behandlingsarbete (s. 137–138).

Även Laanemets och Kristiansen (2008) lyfter upp personalens fokus på behovet av mäns styrka, och för ett resonemang kring att "kvinnor 'taggar ner' och män 'taggar upp'" (s. 29). Detta har påfallande likheter med resonemangen som redan redovisats under avsnittet om konflikter, hur kvinnor kan ha en lugnande effekt medan männens fysiska styrka kan ha en provocerande effekt. Jag kommer därför inte att resonera närmare om detta utan konstaterar bara att deras resultat och resonemang gäller även för denna studie, och hänvisar den som vill läsa mer om denna fråga till Laanemets och Kristiansen. Istället vill jag föra resonemangen kring mäns fysiskt starka kroppar utifrån en delvis annan infallsvinkel, nämligen med fokus på just kroppen som del i genuskonstruktionen och dess konsekvenser för behandling av unga pojkar. Utgångspunkten är Messerschmidts (1999) teoretiska resonemang om kroppen som del i konstruktionen av maskulinitet. Innan jag närmare beskriver Messerschmidts resonemang ska jag bara nämna att män och kvinnor beskrivs synnerligen dikotomt med avseende på fysisk styrka av de intervjuade. Endast ett fåtal nämner att det ju inte alltid är så att kvinnor är svaga, ännu färre att

män inte alltid är starka. Man kan alltså säga att det råder en tämligen unison bild av att män = fysisk styrka (jämför Mattsson 2005, s. 136, som ser samma fokus på män som starka och osynliggörande av eventuella avvikelser från detta), vilket förstås stämmer på ett generellt plan när man jämför män och kvinnor, men inte alltid på den individuella nivån.

Messerschmidt (1993; 1997; 2000; 2004) har ägnat omfattande tid åt frågan om genus och brott, inte minst maskuliniteter och brott och har utvecklat en teoretisk modell som han kallar *structured action theory*. Utan att här fördjupa mig i hans teoretiska modell kan nämnas att Messerschmidt fokuserar på skapandet av genus, social klass och etnicitet, och hur brott kan vara en del i detta. Detta stämmer alltså väl överens med den teoretiska ansats jag själv tillämpar i denna studie. Utifrån livshistorieintervjuer med unga pojkar (15–18 år) som begått olika former av våldsbrott (sexuallbrott respektive misshandel) för han ett resonemang om hur olika kroppsliga förutsättningar genererar olika möjligheter till att konstruera maskulinitet och även olika typer av våldsbrott som del av denna maskulinitetskonstruktion (Messerschmidt 1999). För mitt resonemang i detta sammanhang är det intressant att lyfta fram hans resonemang kring hur en av pojkarna (kallad Hugh), som begått misshandelsbrott, konstruerade maskulinitet, och våldsbrottens del i denna konstruktion (liksom maskulinitetskonstruktionens del i hans våldsbrott). Två citat från pojken (15 år då han intervjuades), kan tjäna som utgångspunkt för mitt resonemang kring kopplingen till denna studie. I det första förklarar han varför han slagit ned en annan ung man som kallat hans flickvän för "bitch" och honom själv för "punk". I det andra förklarar han varför han hoppade av skolan (där han ofta bråkade med lärare som velat bestämma vad han skulle göra, och även fysiskt attackerat dem), och inte heller ville bo kvar hemma.

To hold my respect with my boys [medlemmar i samma gäng]. I had all the boys behind me, hearing this kid talk shit. If I'd just left it alone, it would go into their heads that I don't deserve their respect. If I can't even hold my respect for myself how can I hold it from them? (Messerschmidt 1999, s. 210)

I need to do what I wanted to do. It's just that I wanted to be free of any rules, you know. I didn't want anybody telling me what to do. I'm not a girl you know – ha ha [laugh]. (Messerschmidt 1999, s. 209)

Hugh hade en stark och vältränad kropp och hade tidigare tillhört skolans "idrottskillar". Messerschmidt visar i undersökningen hur Hugh använde sig av kroppen som resurs i att konstruera maskulinitet, genom att han fysiskt kunde attackera personer som han menade ifrågasatte hans status. Hugh konstruerade även maskulinitet i form av att ingen skulle bestämma över honom, liksom i motsatsförhållande till flickor. Av det andra citatet framgår att flickor är per definition underordnade enligt Hugh, och jag menar att detta är ett exempel på hur det är andra pojkar och män som kan utmana

statusen som överordnad. Det är alltså i första hand gentemot dessa som ens status måste bibehållas och/eller markeras.

Låt oss nu jämföra resonemangen kring Hughs maskulinitetskonstruktion med hur vissa intervjudeltagare uttryckt sig kring mäns (stora) kroppar. Det förekommer en hel del uttalanden av detta slag, och jag har valt att, för tydlighetens skull, ta med rätt många av dem.

ID: Jag tror många gånger att kvinnor kan ha en lugnande effekt. Liksom man har inte det där. Ja, det blir inte så hotfullt om vi går emellan eller går in och säger stopp.

Tove: Mm, och hur menar du med hotfullt?

ID: Alltså, om en man går in och säger att nu lägger du av och liksom, säger stopp, eller det är en jättehottfull konflikt som han går in i "Ja men sluta nu". Om vi kommer in, om vi kvinnor går emellan så behöver det absolut inte bli sämre eller att det smäller. Det kan ju till och med, alltså ha en mindre, mindre hotfull effekt. Inte så provocerande.

Tove: Ok, mm. Vad är det som är provocerande med, eller kan vara provocerande?

ID: Ja, det kan ju vara, det kan ju vara röstläget och det kan ju vara att man har dom här musklerna.

Tove: Ja.

ID: Man, alltså, det finns ju pojkar som verkligen reagerar på det. (32 kvinna, blandat)

Fast sen talar min erfarenhet för att det kan vara lite provocerande också, med för stora människor [av sammanhanget framgår att ID pratar om män] bland ungdomarna. (20 kvinna, blandat)

ID: Och sen är det ju även det här alltså det är mycket våldstendenser och mycket sånt här på avdelningen. Då är det väldigt bra [med en man och en kvinna]. Och jag tror att en ungdom blir mer otrygg om två män dyker upp, än att en man och en kvinna reder ut en, en, en tuff situation.

[...]

Tove: Mm, ok. Så vad är det med när det är två män som gör att det blir mer hotfullt tror du, eller var det hotfullt du sa?

ID: Ja, alltså, jag kan tänka mig att vissa ungdomar upplever det, särskilt killar, att två män där också stora, långa [personalen], lite mindre [pojken] så, det kan bli väldigt hotfullt och pressande för dom [pojkar]. (38 man, blandat)

ID: Jag upplever ofta att det är i en konflikt som leder till fysiskt våld, så kan det vara lättare att vara kvinna. För oftast, dom våldsamma ungdomarna, dom ser oftast inte en kvinnlig personal som ett, en utmaning. Jag tror inte att dom behöver ta till så mycket fysiskt våld. Att dom, har lättare att lugna ner sig kanske när dom blir, blir så att.

Tove: Och männen ser dom då som ...?

ID: Jag tror att vissa pojkar upplever männen mer som en, jag vet inte som ett fysiskt hot känns det som. Det låter jättekonstigt när jag säger det. Nej, inte hot,

det är inte så jag menar. Att dom känner nog mer att dom måste utmana. Att dom måste ta till kropps kraft.

[...]

ID: Jag vet ju inte det här, det här är ju bara teorier. Det här lite grabbiga som finns, att man ska brottas och mäta kropps krafter, att det kanske tar sig uttryck på ett annat vis i att man (...) man måste se vad man klarar av, att man måste äh, jag vet inte, det här lite tävling på något vis. För jag ska minsann inte ge mig, jag ska visa dig att jag kan och att jag där ibland kan känna, inte alltid, men ibland att dom inte har det emot den kvinnliga personalen.

Tove: Nej.

ID: För man har en fördel där att man kan, man behöver inte ta till muskel krafter.

Tove: Nä, men det handlar framförallt om killarna ...

ID: Ja det gör det ...

Tove: ... eller tjejerna ...

ID: Jo, det gör det faktiskt. (39 kvinna, blandat)

Uttalandena handlar alltså om hur intervjudeltagarna menar att unga pojkar kan reagera på en stor manlig kropp. I detta sammanhang uttalar de sig alltså inte om *förhållningssätt*. Sådana uttalanden förekommer också, där en del menar att män kan ha ett mer provocerande förhållningssätt gentemot ungdomarna än kvinnor och på så sätt trappa upp en konfliktsituation (jämför Laanemets & Kristiansen 2008). Utan vad som avses är alltså att redan den manliga fysiskt stora kroppen kan innebära en potentiell konfliktsituation. Jag menar att detta kan kopplas till Messerschmidts resonemang om kroppen som del i skapandet av maskulinitet. Det är den manliga stora kroppen som är provocerande, inte kvinnor med sina mindre kroppar. Det är mannen som man ska tävla med, mäta sig med och konstruera sin egen maskulinitet gentemot i konfliktsituationer. Det är den stora manliga kroppen som blir hotfull och utgör en provokation gentemot pojkarnas egen maskulinitet.

Utifrån Messerschmidts resonemang om sammanvävningen av en viss typ av maskulinitetskonstruktion och våldsbrott, och även vad andra maskulinitetsforskare kunnat visa om kopplingen mellan maskulinitet och våld (se exempelvis Connell 1999; Mac an Ghail 1994; Kimmel 1994), kan det antas att många av de pojkar som placeras vid särskilda ungdomshem, med ett aggressivt utagerande beteende konstruerar sin maskulinitet på *liknande* sätt som Hugh. Det vill säga med fokus på män som starka och överordnade, och där den fysiska kroppen blir en del i att kunna tillskansa sig denna maskulinitet. Även de beskrivningar som förekommer i intervjumaterialet tyder på detta, inte minst hur personalen beskriver ungdomarnas relationer med varandra. Pojkar beskrivs många gånger som att de bygger upp hierarkier i relation till andra pojkar, och att de ska brottas, mäta krafter och så vidare. Dessutom lyfter flera av intervjudeltagarna fram en starkt homofobisk attityd hos många av pojkarna, som tar sig uttryck i att de är mycket nedlåtande mot homosexuella

män (jämför Laanemets & Kristiansen 2008). Även Hugh och de andra killarna i hans gäng hade en mycket negativ attityd gentemot homosexuella män (Messerschmidt 1999), och uteslutandet av homosexuella män som riktiga män kan kopplas till konstruerandet av en överordnad maskulinitet som utesluter såväl feminina drag och fysisk svaghet som del i vad en riktig man är.

Om detta stämmer, vilket jag menar att mycket talar för, innebär det i så fall att den fysiskt stora manliga kroppen i sig själv riskerar att "trigga igång", och på så sätt förstärka, den maskulinitetskonstruktion som man i behandlingskontexten snarare bör arbeta mot att *förändra*, eftersom den uppmuntrar våldsamt beteende i strävan efter att hävda sin manliga status. Kimmel (1994) menar exempelvis att våld, eller beredskapen på att ta till våld om så behövs, är en av de mest påtagliga markörerna för "manlighet". Framför allt handlar det om att markera vad man *inte* är. Man är inte feg, svag, feminin eller homosexuell. För att bevisa detta skall man ta till våld om och när så behövs, för att ingen ska få "fel" intryck. Pojkar som konstruerar denna typ av maskulinitet borde således, ur ett behandlingsperspektiv, få hjälp och stöd i att kunna se och skapa andra, mindre aggressiva former, av maskulinitet. Och det är i det arbetet som en stor manlig kropp kan ställa till problem utifrån hur flera av intervjudeltagarna beskriver pojkars reaktioner på stora män. Det betyder inte att (stora) män inte bör arbeta på dessa institutioner. Vad det däremot innebär är att dessa män, utifrån ovan resonemang, kan anses ha ett ansvar för att i det dagliga behandlingsarbetet visa upp *andra* sätt att konstruera maskulinitet än den där fysisk styrka, överordning och makt är tydliga beståndsdelar. *Trots* att de besitter en stor kropp, som enligt de maskulinitetsideal en del av pojkarna kan antas ha (och som för övrigt är tämligen spritt även i befolkningen i övrigt), är både eftersträvansvärd och provocerande. Det är även rimligt att anta att detta är *särskilt* viktigt vid pojkavdelningar där det är många män som arbetar och det finns behov av att upprätthålla en hög säkerhetsnivå (exempelvis vid en del av de avdelningar som tar emot pojkar dömda till slutet ungdomsvård). Det finns annars en uppenbar risk för att dessa avdelningar bidrar till att förstärka konstruktionen av denna typ av maskulinitet hos dessa pojkar. Dels genom att de män de möter i personalen själva skapar sådan maskulinitet, dels genom att detta bekräftar bilden av deras egen maskulinitet som överordnad, våldsamt och "farlig" genom att de måste "vaktas" av många starka, tuffa män (jämför Tochs 1998 resonemang om supermaskulinitet i fängelserna).

Utifrån hur intervjudeltagarna resonerar är det tydligt att många har tänkt på just denna problematik, även om de i det vardagliga arbetet inte använder sig av de teoretiska begrepp som jag här applicerat på problematiken. Inte minst det faktum att så många lyft fram frågan, både män och kvinnor, talar för detta. Om det majoriteten av dessa intervjudeltagare menar stämmer, att en viss andel fysiskt starka män i personalen krävs för att kunna hantera

säkerheten på avdelningen, är detta en fråga som alltså måste hanteras på andra sätt än att *inte* ha fysiskt starka män som en del av personalstyrkan. Det finns ju dessutom även andra skäl till att ha män i personalen, såsom att könsblandade arbetsplatser ofta är att föredra av andra skäl än bara fysisk stryka. Det finns dock exempel på intervjudeltagare som ifrågasätter idén med att män är ett nödvändigt inslag för att kunna hantera säkerheten vid avdelningen. Dessutom händer det att, vid en direkt fråga från mig om det är männen som alltså kliver in i en fysisk konflikt när en sådan uppstår, så svarar intervjudeltagaren att det är den person som finns närvarande som i det konkreta fallet tar den fysiska konflikten, vilket alltså kan vara såväl en kvinna som en man. Ett exempel på detta är nedan citat, även om just detta kommer från en flickavdelning.

Tove: ... när det händer [fysiska konflikter], är det männen som går in då eller, är det den ...

ID: Det är den som finns i situationen.

Tove: Mm.

ID: Och finns det en kvinna i situationen så är det ju en kvinna och så en man som tar tag i flickan i så fall, om de behöver hjälpa till. (28 kvinna, flickor)

Som nämndes är det även flera intervjudeltagare som är kluvet inställda till idén att det är kön som har betydelse för att kunna hantera säkerheten och fysiska konflikter vid avdelningen. Här följer några exempel på hur detta kan ta sig uttryck.

ID: Så som det ser ut så är vi ju två killar, och en tjej. Det är så det är sagt. Så har det ju faktiskt sagts från början att så ska det vara.

Tove: Ja, ok. Varför? Vad var skälet till det?

ID: Ja, det vet jag inte.

Tove: Nä.

ID: Det har jag faktiskt aldrig funderat på. Alltså det är samma, dom har sagt så att man ska helst inte vara två tjejer en kille. Ja, det kan jag faktiskt inte svara på varför det är så? Det är ju, det är så jag fått det till mig när jag börjat jobba här.

Tove: Ja, ok, ja.

ID: Och sen säger man då när man ska sätta in vikarie att då ska man ju sätta in, om det är en tjej då ska man ju sätta in en tjej, om det är kille så ska man sätta in en kille, vilket alltså, jag tycker alla resonemangen är konstiga egentligen. Om man jobbar här så är det väl för att man klarar sitt jobb. Då kvittar det väl om man är man eller kvinna tycker jag. Jag tycker det känns ju lite grann så, att när man säger så känns det ju lite grann som att man inte har förtroende någonstans.

Det känns märkligt tycker jag. Jobbar man här så är det för att man klarar av sitt jobb. Så kvittar det vilket kön man är, om man är man eller kvinna. Men jag kan faktiskt inte svara på varför det är så. Det är bara så jag fått till mig. Och det kanske borde komma bort det också. Det sitter många gamla stämplor kvar här ute som är svåra att tvätta bort. (21 man, blandat)

Tove: Ja, men du ser inget negativt med att det blir fler kvinnor, med andra ord, eller, det är så jag ska förstå det, det är egentligen bara positivt?

IP5: Nej, det är, nej det tycker jag inte [att det är negativt]. Sen är det, ja, eller vissa situationer, blir det konflikter så, men då tycker jag att då handlar det inte om kvinnligt eller manligt utan då handlar det mer om individen. Man får, man får det stöd man behöver så att dom [kvinnorna i personalen] inte piper iväg så man står där med tre arga flickor, (skratt).

Tove: Mm (skratt).

IP5: Sen så ser jag inga nackdelar. (2 man, flickor)

ID: Alltså jag tycker man ska va lämplig på dom flesta planen för att jobba här. Och sen om det är en man eller en kvinna.

Tove: Det spelar inte så ...

ID: Det spelar inte så stor roll. Man får inte heller glömma att man jobbar med dom eleverna man jobbar med som har, som är här av olika anledningar. Bland annat att dom kanske är våldsamma och utagerande och så här, så det är ju viktigt att oavsett om man är man eller kvinna att man, om en situation uppstår, så måste man ju också kunna vara beredd på det och kunna handskas med den situationen.

Tove: Mm. Men det är nåt som alla borde, om jag förstår dig ...

ID: Precis ...

Tove: ... som alla klarar av som jobbar ...

ID: Ja, precis, det får man klara av oavsett om man är man eller kvinna.

Tove: Ja.

ID: Så det spelar ingen roll. Men jag tycker att det är en av faktorerna som, som man bör klara av för att jobba här. Även om det händer väldigt sällan så, om det väl händer, eller när, när det väl händer, så, både för personalen och sen framförallt för elevens säkerhet, om det blir slagsmål eller någonting mellan två elever eller så. Alltså det handlar ju inte om att vi ska skydda oss själva [personalen]. Det handlar ju väldigt ofta om eleven, att eleven inte ska fara illa. (24 man, pojkar)

Mot bakgrund av hur genomgående behovet av mäns fysiska styrka lyfts fram bland dessa intervjudeltagare och i andra sammanhang, kan det lätt framstå som en för givet tagen sanning. Det kan även uppfattas som både logiskt och rimligt utifrån det uppdrag som SiS har att jobbet kräver sin portion av starka män (personer). Jag har inte för avsikt att argumentera mot att så är fallet, jag har inte själv arbetat vid en avdelning och att en avskiljning av en stor, stark och arg ungdom (oavsett kön) kräver styrka och/eller rätt teknik från personalens sida är tämligen uppenbart. Men det är enligt min mening alltid viktigt att ifrågasätta och problematisera en för givet tagen sanning, bland annat för att i det för givet tagna ofta ryms oreflekterade antaganden som riskerar att vara rent felaktiga. Ovan citat är därför viktiga exempel på att det inte, åtminstone inte för dessa intervjudeltagare, är omöjligt att tänka sig andra modeller än starka män som garanti för säkerheten (personalens och ungdomarnas).

Som flera intervjudeltagare varit inne på i denna studie, och som lyfts fram av Laanemets och Kristiansen (2008) uppfattas ibland mäns attityder som mer provocerande än kvinnors. Många gånger kopplas detta av intervjudeltagarna till kvinnors (förmodade) mer empatiska och relaterande förmågor. Men det citat jag valt att avsluta resonemangen om mäns fysiskt starka kropp med stämmer till eftertanke. Kanske är det så att mäns starka kroppar utgör ytterligare ett "problem", utöver vad de eventuellt "triggar igång" hos en del pojkar på avdelningen? Kan det vara så att mäns överlägsna fysik gör att de helt enkelt inte är i samma *behov* av att lösa en konflikt muntligt och därför har ett mer "rakt på" förhållningssätt?²⁵ I så fall förstärker det argumenten för att mäns kroppar och deras betydelse behöver lyftas in på ett medvetet och reflekterande sätt i behandlingsarbetet, inte bara i egenskapen att kunna "hålla i" en utagerande ungdom.

ID: Det anses ju att det här jobbet är så farligt och att man ofta behöver använda muskler, vilket inte alls är riktigt.

Tove: Ok.

ID: Det är ju bra att ha muskler, det är det, och jag ska inget säga jag är ju lång och stor, så jag har ju fått rätt mycket gratis bara på det. Att folk tror att jag är stark om man så säger. Det, det lugnar ju alltid någon om man får ta det resonemanget som man hade innan, att ungarna söker mycket tryggheten. Vem kan hjälpa mig ifall det, ifall jag spricker. Så då, då kan det väl vara bra. Att se lite stor och farlig ut kanske, jag vet inte. Men om man tittar på hur kvinnor hanterar en [konfliktsituation], för det första, om du tänker konfliktsituationer, på det viset, så hamnar kvinnor mer sällan i konflikter. Däremot när dom **hamnar** i konflikter så är dom ganska, ganska stora eller, pompösa eller vad man ska säga. Dom är gapiga ofta, konflikter som kvinnor och elever hamnar i. Men ofta så pratar kvinnor bort konflikten mycket bättre än vad män gör. Män ställer ofta liksom det här ultimata. "Nu är det si, nu är det så. Nu gör vi det", medan kvinnor mer, som jag upplever det kan respektera den andra människans känslor och behov och försöka tillgodose dom. Jag är inne på det här kränkandet igen. (11 man, pojkar)

Kvinnor som "mjukgörande medel"

Om män ska bidra med fysisk styrka till personalgruppen, vad är det då kvinnor ska bidra med? Alla är ju överens om att även kvinnor behövs. Delar av vad de förväntas bidra med har redan framkommit i redovisningen ovan, exempelvis att kunna hantera känsliga frågor (för flickor) och att lösa konflikter på ett mer resonerande och mindre fysiskt vis. Laanemets och Kris-

²⁵ Laanemets och Kristiansen (2008, s. 32) diskuterar kvinnors och mäns förhållningssätt till regler och menar att kvinnorna starkare betonade betydelsen av gemensamma regler som alla höll på. Det kan tyckas som ett motsatt resonemang mot det jag för, men jag menar att det egentligen är en annan sida av samma mynt. Författarna tolkar det som att kvinnorna behövde gemensamma regler för att kunna behålla en auktoritet gentemot ungdomarna. Män kunde uppnå denna auktoritet på annat sätt. Ett tydligt exempel på betydelsen av "stora kroppar" är att dessa generellt sett genererar mer auktoritet (se ex Messerschmidt 1999).

tiansen (2008, s. 28) talar om att kvinnor ansågs "mjuka upp" stämningen på avdelningen (se även Mattsson 2005, s. 167). Detta stämmer väl överens med vad intervjudeltagarna i denna studie framhåller. Bland annat genom att just ett annat förhållningssätt vid konflikter lyfts fram och att kvinnor inte genom sin blotta närvaro kan upplevas som provocerande såsom stora män kan göra. Intressant är dock att när frågan om personalens sammansättning ställdes kom behovet av mäns styrka upp mycket ofta, och i explicita ordalag, medan kvinnors betydelse inte angavs så tydligt. Betydelsen av kvinnor finns däremot insprängt i intervjuerna, i form av att de relateras till vad de ska ge *istället* för vad män ger. Det kan uttryckas som att deras nytta relateras till mäns som en kontrast, eller som motvikt. Det är svårt att hitta tydliga renodlade uttalanden om vad kvinnor bidrar med i personalstyrkan, vilket gäller för samtliga avdelningstyper. Nedan är några exempel på hur intervjudeltagare ändå uttryckt sig när de svarat mer direkt på vad kvinnor bidrar med.

Tove: Vi var inne på att flickorna behövde få prata med flickor ibland. Eller kvinnlig personal menar jag, och killarna med män, men har killarna något utbyte av kvinnlig personal också?

ID: Ja inte, så att, inte så direkt. Det har jag inte, inte vad man har märkt. (paus) Så speciella grejer, man kan ju se ibland när den kvinnliga personalen, har ibland kramat dom lite, så blir dom lite generade. Dom tycker nog att det är rätt mysigt. Men det visar man helst inte, alltså så. Kommer jag och gör det så, så tycker man ju bara att man är en tönt. (19 man, blandat)

Att ja, det är låst avdelning och det är flest killar och att det, det var lite styrka som också, man anser att det behövs samtidigt som det är viktigt att man ändå är kvinnor som ändå har lite mjukare hållning så att det, det tror jag var tanken från början. (35 kvinna, blandat)

Men stämningen den är ju lite mjukare faktiskt [sen det blev bara flickor på avdelningen]. Och det kan ju också bero på att det är mer kvinnor som jobbar. (1 man, flickor)

ID: Sen har det ju kommit eftersom, så har det ju släppts in mer och mer kvinnor som har, som har sett vilka fel man har gjort under alla dessa år (skratt).

Tove: (skratt)

ID: Skämt åsido, men så har det ju blivit ett mänskligare sätt att bemöta dom [ungdomarna]. (4 man, flickor)

Tove: Vad är det man vinner på att ha med en kvinna [i personalgruppen]? Jämfört med om det bara är män?

ID: (paus). Alltså, jag upplever det som, för ungdom, alltså dels så känner jag att klimatet blir annorlunda när det är en kvinna med. Kan bli väldigt mycket testosteron. När det bara är män som är inne och jobbar och det bara är pojkar på avdelningen som vi har. Att det blir en bra motvikt att ha, att ha en kvinna inne, som tar ner det lite på jorden kanske. (27 kvinna, pojkar)

Tove: Vad är det som skulle bli annorlunda om det var fler kvinnor då, eftersom du tyckte det skulle vara bra?

ID: Jag tror att omvårdnaden, alltså rent, skulle bli på ett annat sätt. (...) Lite mjukare.

Tove: Hur? Kan du ge något konkret exempel på situationer där det skulle vara olika?

ID: (...) Läggsituationer på kvällen tror jag skulle bli lite mjukare, lite mysigare om det vore fler kvinnor.

Tove: Ok.

ID: Pojkar är ju mer, alltså killar till killar är ju mer macho, men man är bara tretton år när man ska gå upp och lägga sig själv. Man är inte så stor. Och sitta på sängkanten en stund och prata, och det ser ju väldigt olika ut för män också.

Tove: Mm.

ID: Vi har ju jätte, alltså jättemjuka goa killar också. Men jag tror att det skulle vara mer tillåtet, alltså kännas mer tillåtet att ha lite mjukare omvårdnad över lag. (12 kvinna, pojkar)

Som vi ser av citaten handlar det om att man tror eller tycker sig ha märkt att det blir lite mjukare stämning, mer tillåtande attityd till närhet. I exemplet med pojkarna och läggdags kan man uttrycka det som att intervjudeltagaren tror att pojkarna faktiskt skulle tillåtas att få vara små, som de ju många gånger faktiskt är, i större utsträckning om fler kvinnor arbetade på hennes avdelning. Detta kan jämföras med Laanemets och Kristiansens (2008) resonemang där de menar att pojkarna inom SiS verksamhet sällan tycks få vara små och ledsna, att döma av de observationer de genomförde.²⁶ Eftersom mycket redan är sagt om personalsammansättningen, och vad just kvinnor bidrar med till stor del redan finns med i tidigare stycken, ska jag inte uppehålla mig så länge kring denna fråga. Men jag vill ändå resonera kring två frågor, som är relaterade till andra områden av intervjuerna. Det första handlar om relationsmönster och konflikter och den andra om att bryta stereotypa genusstrukturer.

Om man jämför hur intervjudeltagarna resonerat om *ungdomarnas* relationsmönster och konfliktmönster, med hur man framhåller kvinnors fördelar vid konfliktlösning när det gäller personalen, tonar en intressant paradox fram. När det gäller ungdomarna beskrivs flickors relationsmönster och konfliktsituationer huvudsakligen negativt. De tjatar, snackar skit, intrigerar och släpper inte konflikter utan fortsätter att ha dem under lång tid. Pojkar upplevs som rakare, mer rätt på, och till och med fysiska "drabbningar" kan beskrivas som "bättre" eller lättare att hantera än flickors mer muntliga sätt att hantera sina konflikter och interagera med andra (jämför Hilte och Claezon 2005). Men när det kommer till personalen kan man på sätt och vis hävda att kvinnors mer resonerande och muntliga sätt att hantera konflikter

²⁶ Jämför även tidigare diskussion om hur männen i personalgruppen ibland bidrog till att göra stämningen "grabbigare" på en pojkavdelning som en intervjudeltagare menade.

istället betraktas som en tillgång.²⁷ Istället är det i detta sammanhang mäns eventuellt mer raka och fysiska sätt som lyfts fram som problematiskt. Mot denna jämförelse kan möjligen invändas att man ju inte menar att kvinnor i personalen intrigerar, manipulerar och är långsinta. Men det är trots allt så att hur flickor beskrivs och hur kvinnor i personalen beskrivs handlar om muntliga förhållningssätt. Och vid närmare eftertanke hade det ju varit fullt tänkbart med uttalanden i form av att kvinnor i personalen bara pratar och inte sätter gränser, att de kan resonera hur länge som helst med en ungdom osv., medan å andra sidan uttalanden om män hade kunnat vara i formen att det är bra med tydliga gränser och rakhet i bemötandet av ungdomarna. Det senare tror jag i och för sig att man också tycker, men det kopplas inte ihop med att man menar att män har ett mer "rakt på" förhållningssätt vid konflikter i positiv bemärkelse. Vad detta beror på vet jag inte, men jag menar att det ändå är värt att fundera närmare på, kanske främst kopplat till hur ungdomarnas konfliktmönster värderas av personalen. I klartext: Varför är det så negativt med flickornas eviga "relaterande" och bekvämt med pojkarnas raka förhållningssätt när det *inte* upplevs som en nackdel respektive tillgång när det gäller personalens förhållningssätt gentemot eleverna?

Den sista frågan återknyter till frågan om vad män och kvinnor gör, och att man där lyfter fram att man vill visa att män kan göra precis samma saker som kvinnor, eller annorlunda uttryckt "kvinnogöra", som städning och matlagning. Men det är betydligt mindre fokus på att kvinnor ska göra typiska manliga saker. Det finns visserligen enstaka undantag av uttalanden om "mjuka män" och kvinnor med "skinn på näsan", men huvudsakligen beskrivs kvinnor som *annorlunda* än männen och det tonar fram en bild av att de behövs för att de ska representera och bidra med det typiskt "kvinnliga" (jämför Laanemets & Kristiansen 2008). Mattsson (2005, s. 208–209) uppmärksammar samma tendens i sin studie. Vid diskussioner om jämställdhet på institutioner för kvinnor, som var den där jämställdhet definierades utifrån delat hemarbete, handlade det om att visa att män kunde göra traditionellt kvinnliga sysslor. Inte att kvinnorna ska röra sig in på traditionellt manliga områden. På ett sätt kanske det är oundvikligt att det blir så när kvinnor kommer in i en så tydligt mansdominerad miljö som ungdomsvården genom åren har varit. Men allt eftersom kvinnor kommer in i yrket kanske det börjar bli dags att de får vara där som *personer* snarare än som att de representerar "det kvinnliga". Detta återknyter till citaten som tidigare lyfts fram där intervjudeltagare menade

²⁷ En intervjudeltagare framhåller att för många kvinnor på en arbetsplats leder till just samma typ av intrigerande som mellan flickorna och av en annan intervjudeltagare framgår det att han tycker att det skulle vara negativt med för många kvinnor eftersom det skulle bli på ett visst sätt, men vill inte säga till mig vad han menar med det. Intrycket är dock att han menar just det som den tidigare nämnda personen. I övrigt är det ingen som tar upp kvinnors sätt att lösa konflikter med ungdomarna på liknande sätt som man beskriver flickornas konflikter.

just att det är personen, och att man är lämplig för yrket, som är det viktiga, inte vilket kön man har. Nu tror jag förvisso att det fortfarande är viktigt att ha könsblandade arbetsplatser och att det finns en poäng i att tydligt visa för en del ungdomar att kvinnor och män kan göra samma saker, men då gäller det ju att kvinnor *också* gör annat än det traditionella, inte bara att männen förväntas bryta könsstereotyperna. Annars kan man något tillspetsat säga att vad som visas upp för ungdomarna är att det faktiskt *finns* just mans- och kvinnogöra, och att män kan och bör göra allt men att kvinnor gör bäst i att hålla sig vid sin läst.

Risk för anmälan som begränsning av möjligheter

En fråga som dykt upp under intervjuernas gång, som är kopplat till personalens arbetsuppgifter, är den om risken för att män i personalen ska anmälas för sexuella övergrepp eller trakasserier av flickor vid avdelningen. Detta var en fråga som personalen uppehöll sig vid i stor omfattning vid den utbildning RFSU anordnade på en privat ungdomsinstitution (RFSU 2008, s. 14–15). Även behandlingspersonalen i Mattssons (2005, s. 84–86) studie förhåller sig till risken för att män i personalen ska anklagas för sexuella närmanden av kvinnorna. Att de inte deltog i vissa aktiviteter med kvinnorna motiverades både med hänsyn till kvinnornas integritet som med att männen behövde skyddas från falska anklagelser. Även om intervjudeltagarna i denna studie inte själva relaterade frågan till vad män och kvinnor gör, så har den enligt mig betydelse för vad personalen arbetar med och hur, vilket även Mattsson (2005) menar. Laanemets och Kristiansen (2008, s. 144; se även Mattsson 2005) lyfter i sin studie fram två konstellationer som de menar är särskilt känsliga för föreställningar om genus. Det ena är kvinnor i personalen och unga män med utländsk bakgrund. Den andra är män i personalen och flickor/kvinnor, framför allt i ungdomsvården. I de intervjuer jag genomfört bekräftas den senare problematiken, men olika tydligt beroende på vilken typ av avdelning det handlar om. Det är framförallt intervjudeltagarna på flickavdelningarna som uppehåller sig vid denna fråga. Det nämns på blandade avdelningar också men inte alls i samma utsträckning, vilket är något överraskande. Huvudsakligen handlar det om diskussioner om risken för att män på falska grunder anklagas av en flicka för att ha gjort närmanden, sexuellt utnyttjat henne eller kommit med sexuella anspelningar (detta nämns även av Andersson 1998, men utgör inget centralt tema i hennes studie). Några få tar även upp risken för män i personalen att någon av flickorna blir förälskade i dem, men detta framhålls inte som särskilt problematiskt utan måste bara hanteras på ett tydligt men samtidigt finkänsligt sätt. Något som kräver mogen och insiktsfull manlig personal enligt dem som tar upp frågan. Nedan följer några exempel på hur man resonerar kring frågan om anklagelser från flickor mot manlig personal.

... för jag menar, går du in och är helt själv vid väckningen, då kan det ju bli vilka historier som helst, om nu eleven hatar dig. Kan komma och säga, jag vill prata med föreståndare och så säger dom, ja men han tafsade på mig. (14 man, flickor)

ID: Vad man faktiskt [måste tänka på] med flickor är ju att två manliga personal inte, ja, vi går ju inte in på rummet ändå, men jag [som kvinna] kan ju gå in och sätta mig på sängen och prata med en flicka som är ledsen. En manlig personal har ju svårare för att göra det. Då får dom se till att det står någon i dörren så att inte flickorna kan anklaga personalen för någonting.

Tove: Ok.

ID: Så det har väl förekommit under åren, att flickor har anklagat manlig personal för saker och ting som sen inte har vart befogade och sanna. Och det blir ju ledsamt både för flickorna och för personalen som arbetar i det.

Tove: Mm.

ID: Så att man får ju vara vaksam. (28 kvinna, flickor)

Det är ju en skräck att bli anklagad för det [anklagelser från flickor]. Vet ju inte hur man ska ta sig ur det där ju. Så det är bättre att inte utsätta sig för det, så tänker jag. (31 man, flickor)

Det bör noteras att det är just falsk anmälan som fokuseras, inte att försäkra sig om att manlig personal inte begår övergrepp mot unga omhändertagna flickor. Det är bara en person av samtliga intervjuade som nämner att en anmälan från en flicka mot personal också kan ha fog för sig. Jag har dock inte frågat specifikt om det inte kan förekomma befogade anmälningar, så vad man hade svarat på det går inte att veta. Men på eget initiativ är det alltså bara en som nämner det. Det är förstås fullt förståeligt att personalen (männen) kan vilja skydda sig gentemot falska anmälningar med tanke på vilken katastrof ett sådant scenario innebär för såväl den enskilda medarbetaren som arbetsklimatet på avdelningen. Trots att det är förståeligt så ställer det till mer bekymmer inom vården än bara det obehag det är för manlig personal att oroa sig för en falsk anmälan, vilket jag strax kommer till.

En intervjudeltagare lyfter fram att det blivit skillnad sedan det blev en renodlad flickavdelning och funderar på om det kan ha varit så att det var de placerade pojkarna på avdelningen som tidigare "... fick ha den rollen då".

ID: Men man måste bara se till att ha ryggen fri hela tiden, det är bara så. Gör aldrig någonting utan någon annan personal som, sen har du ju ditt på det torra alltså. Det är, det är jätteviktigt att man tänker det. Och det, alltså vi har ju det som stående regel hos oss, så kvittar det, så kvittar det om tjejerna är kära eller inte men gå aldrig in på rummet som ensam man, för du kan ha någon tjej som vill göra dig illa också, så, hon kommer säga saker som, så det, det är ju en regel hos oss. Ingen går in där, utan någon annan personal.

Tove: Till tjejerna?

ID: Till tjejerna.

Tove: Men inte till killarna, är det inte samma sak eller?

ID: Nej. Nej.

Tove: Mm.

ID: Nää, faktiskt inte. Nej, det inte är så, men, men det är mest tjejerna alltså. Det är det ... Jag har faktiskt inte tänkt på det med killarna alltså, egentligen. Jag tror inte det är någon som har tänkt på det. (21 man, blandat)

Exemplet visar hur tydligt kopplad denna fråga är till kön. Enligt intervju-deltagaren har man inte ens tänkt tanken att detta problem skulle kunna uppstå med pojkar. Det synliggör även på ett intressant sätt hur samhällseliga normer ser ut och vilka genusstrukturer som finns. Det är fullt möjligt för en flicka att anklaga en man för sexuella övergrepp men inte tankemässigt närvarande att en pojke skulle anklaga en manlig personal för detsamma. Och att kvinnlig personal skulle kunna anklagas för att utsätta ungdomar, flickor eller pojkar, för övergrepp är ett helt frånvarande inslag vid intervjuerna.

Den oro som finns för att manlig personal skulle kunna anklagas för övergrepp kan också innebära begränsningar för flickorna i vad de kan göra, eftersom det måste vara två personer ur personalen med om en man i personalen deltar i aktiviteten. Följande citat är exempel på det:

ID: Då går man iväg. Då blir det en belöning [att gå till gymmet], som vi ser det. Vi har undvikit gymmet ett tag här. Vi är mycket män som jobbar där nere [på avdelningen].

[...]

ID: Att gå iväg en kille och en tjej och gymma på ett ställe där det inte finns några andra människor är en obehagskänsla för oss killar.

Tove: Ok.

ID: Det kan lätt bli anklagande för det ena och det andra. Att vi tafsar på dom eller att vi antyder något sexuellt och det är. Tjejerna tycker att ... att det, är vi ovänner över en konflikt på avdelningen så ska man sätta åt personalen genom att säga han tafsade på mig. Det är en risk vi inte vill ta. Så därför har det blivit mindre gym och vi suddade ut det helt ett tag här. Nu ska vi prova igen, men då ska vi försöka gå upp två personal och två tjejer.

Tove: Ok.

ID: För att säkra på något sätt. Felet är att vi blir mindre personal kvar på avdelningen. När vi är fyra, så det är ett dilemma för oss. Vi vill hjälpa dom att gymma, om dom vill dom här tjejerna, men inser att någonstans tappar man säkerhet också. Vi tunnar ut avdelningen. Då är det två personal med sex tjejer kvar så att säga. Och man ska ringa, man ska laga mat, alltså, man kan inte vara riktigt överallt, så att det är ett problem.

Tove: Ja, mm.

ID: Förr kunde man gå en och en. Eller en med två tjejer.

Tove: Mm, ok. Men förr, varför kan man inte det nu?

ID: Nä, för det var en tjej som antydde att en i personalen hade haft en affär med henne då.

Tove: Ok.

ID: Och då blev vi rädda, vågade inte längre, kände att det här är ingenting vi ville utsätta oss för. Det var falska rykten, det visade sig sen, men under den här

processen som den här personalen blev, ja, vad ska man kalla det, intervjuad lite överallt. Eller förhörd, jag vet inte hur man ska se på det.

Tove: Nä.

ID: Så kändes det kanske för honom i alla fall. Att han blev förhörd.

Tove: Mm.

ID: Och hans trovärdighet sjönk ju rätt drastiskt under den här tiden, tycker han ju själv.

Tove: Ja.

ID: Och det var ju jätteobehagligt för oss alla.

Tove: Mm.

ID: Så att det gör att vi blir rädda.

Tove: Så det är sen den händelsen egentligen?

ID: Sen den händelsen. Jag har alltid känt att det inte är bra, men aldrig riktigt råkat ut för det.

[...]

Tove: Finns det flera områden som det, det blev inte bara gymmet gissar jag?

ID: Nä, det är även i samtalsituationer, man får tänka sig för, var ska vi gå och sätta oss.

Tove: Mm, ok.

ID: Ska, ska vi verkligen gå in i det rummet där borta, där ingen vet, eller ser vad vi gör. Kan jag göra det med den här tjejen. Det finns alltid en tanke där.

[...]

ID: Och går man in så kanske man vill ha med sig någon in så att man nånstans säkrar bakåt hela tiden. Ja, det är nackdelen faktiskt, med att vara manlig personal på en tjejavdelning. (31 man, flickor)

Det får alltså betydelse både för vad flickorna kan göra, av rent praktiska skäl, men också för mäns möjligheter att behandla flickor. Hur ska man kunna föra förtroendefulla samtal och skapa en behandlingsallians om någon annan måste stå i dörren för att se till att flickan inte senare kan göra en falsk anmälan mot den manliga personalen? Detta skapar sannolikt ett speciellt förhållningssätt mellan manlig personal och flickor, och även om det inte är avsikten är det fullt möjligt att det för flickorna förstärker bilden av att män inte är riktigt att lita på. Trots att utgångspunkten egentligen är att *flickorna* inte är riktigt att lita på. På samma sätt menar Mattsson (2005, s. 90–92) att föreställningar om de kvinnor som vårdades på den tvångsvårdsinstitution hon studerade resulterade i olika roller för män och kvinnor i personalen.

Men fokuseringen på flickor i detta sammanhang visar inte bara på en oro för anmälan och föreställningar om flickor, utan ger ledtrådar till hur man ser på pojkar. Jag ska ge två exempel på detta för att förtydliga vad jag menar.

ID: Man tänker också på det här i väckning, man kliver inte in så, som när vi hade killar då kunde man bara gå in. Gå in och så öppna dörren. Nu är det till och med så att vi frågar flickorna, är det ok om vi knackar och står utanför eller ska vi knacka och gå in? Och väcka er? Nej, det räcker att man står utanför och pratar.

Tove: Ok. Och gäller det alla i personalen eller?

ID: Det gäller alla i personalen. Det och egentligen skulle man ha ställt den, jag bara kom och tänka på det nu, man kunde ha frågat och ställt den frågan även till killar. Finns egentligen inget undantag. Killar kan också ha varit utsatta [för övergrepp]. Så att det är samma. Lika för alla där. Så det är väl, ja.

Tove: Ja, så det anpassades egentligen efter att det var flickor, men man hade lika gärna kunnat haft den modellen ...

ID: ... ja, ja...

Tove: ... när det bara var pojkar så ...

ID: ... ja, visst. ...

Tove: ... det är bara att det blev så när det blev flickor?

ID: Ja, precis. (14 man, flickor)

ID: Och jag, alltså som personal och man så känner jag mig alltid sårbar när det bara är tjejer på avdelningen. Alltså med tanke på vad man kan utsättas för.

Tove: Hur menar du då?

ID: Man kan inte bara, ja, det är, på en kille kan man ju liksom knacka på dörren och gå in på ett annat sätt. En tjej kan man inte det. Gå in på samma sätt och sådana här saker. Alltså, jag känner mig liksom lite utanför i vissa situationer. (38 man, blandat)

Citaten ger en signal om att flickors integritet respekteras och problematiseras på ett annat sätt än pojkars. Även detta kan jämföras med Laanemets och Kristiansen (2008), som menar att det finns en större fokusering på integritetsfrågor på de flickavdelningar de studerade jämfört med pojkavdelningarna. Bland annat tog det sig uttryck i hur man resonerade i samband med avskiljningar, där frågan om kränkning av den personliga integriteten var mer påtaglig vid flickavdelningarna. Det är förstås viktigt att såväl flickors som pojkars integritet respekteras och kanske bör man fundera på detta mer på pojkavdelningar. Hur förhåller man sig till pojkarnas personliga integritet? Tar man den på tillräckligt stort allvar, eller blir det en del i den maskulina konstruktionen att pojkar ska "tåla" mer än flickor?

5 Avslutande kommentarer

Jag vill avsluta rapporten med några kortfattade punkter som jag menar att personalen vid avdelningarna kan ha nytta av att förhålla sig till utifrån vad dessa intervjudeltagare berättat. Någon längre avslutande diskussion kommer jag inte att göra, eftersom sådana diskussioner vävts in i samband med analysen av materialet. Jag vill framhålla att mina synpunkter nedan inte ska tolkas som att jag menar att personalen på avdelningarna inte redan kan arbeta med dessa frågor. Faktum är att flera av intervjudeltagarna tydligt resonerar kring en del av punkterna. Inte heller vill jag göra anspråk på att punkterna är helt "nya". Särskilt intressant kanske det är att det finns så påtagliga likheter med Mattssons (2005) studie som fokuserade vuxna missbrukare inom institutionsvård. Det leder tankarna till att de fenomen som synliggjorts genom personalens reflektioner kan ha relevans i fler sammanhang än bara på särskilda ungdomshem.

Trots att det inte bara är nya resultat som presenterats i studien menar jag att det kan vara värdefullt att kortfattat ta upp de faktorer jag, mot bakgrund av vad intervjudeltagarna har berättat, anser kan vara till stöd och hjälp för utvecklingen av arbetet på institutionerna. De punkter jag vill uppmärksamma är, utan inbördes ordning, följande:

- På könsblandade avdelningar bör personalen vara särskilt vaksam på att inte skapa alltför mycket regler kring umgänget mellan flickor och pojkar, utan att för den skull tappa kontrollen på att de inte inleder relationer med varandra. Detta för att minska risken för att spä på den onormala situation som institutionsplaceringen ändå innebär.
- Det tycks finnas en risk för att man vid enkönade avdelningar kan "glömma bort" att såväl sexuella övergrepp som sexuella/kärleksrelationer kan ske mellan ungdomar av samma kön.
- Vid enkönade behandlingsavdelningar kan det vara bra att man funderar på hur man kan motverka den onormala situationen att ungdomarna vistas i en enkönad miljö under längre tid. Detta kan kanske hanteras genom att man medvetet tänker på det vid de aktiviteter som ungdomen har utanför institutionen.
- Det tycks finnas ett behov av att pojkars sexualitet i större utsträckning uppmärksammas på avdelningarna, exempelvis hur de pojkar mår som man menar "tar för sig av vad som bjuds", och vilken typ av relationer och föreställningar detta skapar i förhållande till flickor.

- Negativa gruppeffekter, vilket är en sedan länge uppmärksammas fråga inom institutionsbehandlingen, kan antas vara särskilt viktiga att uppmärksamma på pojkavdelningar. Det tycks utifrån vad intervjudeltagarna berättar vara viktigt att arbetet med att minska dessa effekter förenas med ett medvetet förhållningssätt till hur pojkarna skapar maskulinitet. Detta för att bryta negativ förstärkning av konstruktioner av maskulinitet som uppmuntrar brottsligt beteende.
- Personalen bör fundera över om de behöver arbeta mer medvetet med att uppmuntra samtal om kärleksrelationer och kroppsliga frågor med pojkar, eftersom detta tycks vara eftersatt. Detta kan också bidra till att motverka negativa maskulinitetskonstruktioner enligt ovan.
- Behandlingsarbetet skulle troligen vinna på ett reflekterat förhållningssätt till vad män med stora kroppar kan sätta igång för reaktioner hos framför allt pojkar. Detta bör då kopplas till frågor om alternativa sätt att konstruera maskulinitet och att dessa män måste vara en aktiv del i att visa upp sådana alternativ för pojkarna.
- Utifrån vad intervjudeltagarna i denna studie beskriver kan det finnas anledning för personalen att fundera över hur pojkars integritet hanteras, kanske främst på pojkavdelningarna.
- Flickors möjligheter till enskilda aktiviteter med personal tycks begränsas med anledning av den manliga personalens oro för falska anmälningar mot dem, framför allt på flickavdelningar. Ett sätt att lösa detta kan vara att medvetet ha mer personal under vissa tider på dygnet, för att inte dränera avdelningen på personal om två personer krävs för att följa med en flicka till någon aktivitet utanför avdelningen.
- Mot bakgrund av ovan nämnd rädsla för falska anmälningar kan det finnas anledning att fundera på strategier som kan minska negativa effekter på grund av detta för skapandet av behandlingsallianser mellan flickor och män.
- Det tycks som att kvinnor i personalen kan hamna i en roll av att bara representera en motvikt till män. För arbetet med jämställdhet är det viktigt att kvinnor i personalen får representera mer än "det kvinnliga", och att även dessa är en del av den strävan som finns vid många institutioner i att bryta könsstereotypa normer. Detta kan hanteras i flera led i organisationen, exempelvis genom rekrytering, arbetsfördelning och vidareutbildning.

Referenser

- Allmän SiS-rapport 2002:7 *Med flickorna i fokus. Ett underlag för verksamhetsplanering*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Allmän SiS-rapport 2006:6 *SiS statistik år 2005*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Allmän SiS-rapport 2008:6 *SiS vård och behandling ur ett jämställdhetsperspektiv*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Andersson, B (1998) *Ett §12-hem för flickor. Omdefinitioner i ungdomsvården*. Forskningsrapport nr 2. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Andreassen, T (2003) *Institutionsbehandling av ungdomar – Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia förlag.
- Boye, K (2008) *Happy hour? Studies on well-being and time spent on paid and unpaid work*. Akademisk avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Burgess, R G (1984) *In the field: an introduction to field research*. London: Allen & Unwin.
- Connell, R (1999) *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Dodge, K A, Dishion, T J & Lansford, J E (2006) *Deviant Peer Influences in Programs for Youth. Problems and Solutions*. New York: The Guilford Press.
- Elvin-Nowak, Y & Thomsson, H (2003) *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Ericsson, K & Jon, N (2006) Gendered Social Control: 'a Virtuous Girl' and 'a Proper Boy', *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* Vol 7 No 2, s. 126–141.
- Hermodsson, A & Hansson, C (2005) *"Demokrati i det lilla?" Ungdomars delaktighet i sin behandling*. Forskningsrapport nr 2. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Hill, T (2005) *Allians under tvång*. Akademisk avhandling. Linköpings universitet.
- Hilte, M & Claezon, I (2005) *Flickor och pojkar på institution – ett könsperspektiv på vården av ungdomar*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Hirdman, Y (1988) Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3, s. 49–63.
- Hirdman, Y (2001) *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Holstein, J A & Gubrium, J F (1995) *The active interview*. Qualitative Research Methods. Vol 37. Thousand Oaks: SAGE.

- Honkatukia, P, Nyqvist, L & Pösö, T (2007) Violence talk and gender in youth residential care, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* Vol. 8 Issue 1, pp. 56–76.
- Jeffner, S (1998): *Liksom våldtäkt, typ ... Om ungdomars förståelse av våldtäkt*. Stockholm: Utbildningsbolaget Brevskolan.
- Johansson, T (2000) *Det första könet? Mansforskning som reflexivt projekt*. Lund: Studentlitteratur.
- Kamali, M (2005) Ett europeiskt dilemma. I: (red.) de los Reyes, P & Kamali, M *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005: 41. Stockholm: Fritzes.
- Karlsson, J & Pettersson, T (2006) Det blir vad vi gör det till! Om att skapa och analysera ett intervjumaterial. I: (red.) Roxell, L & Tiby, E *Frågor, fält och filter. Kriminologisk metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Kimmel, M (1994) Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity. I: (red.) Brod, H. & Kaufman, M. *Theorizing Masculinities*. London: Thousand Oaks & New Delhi: SAGE, pp 119–141.
- Laanemets, L & Kristiansen, A (2008): *Kön och behandling inom tvångsvård. En studie av hur vården organiseras med avseende på genus*. Forskningsrapport nr 1. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Lander, I (2003a) *Den flygande maran. En studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Akademisk avhandling, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Lander, I (2003b) Genus, normalitet och avvikelse. I: (red.) Lander, I., Pettersson, T. & Tiby, T. *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, O (2005) Prison cultures and social representations. The case of Hinseberg, a women's prison in Sweden, *International Journal of Prisoner Health*, vol. 1, no. 2–4, pp. 143–161.
- Lundgren Sørli, V (2005) *In a man's world: tolkningar av lovbrudd gjort i langtrantsportens yrkeskontext*. Akademisk avhandling, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Mac an Ghail, M (1994) *The making of men. Masculinities, sexualities and schooling*. Buckingham: Open University Press.
- Mattsson, T (2005) *I viljan att göra det normala. En kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Akademisk avhandling, Institutionen för socialt arbete, Lunds universitet.
- Messerschmidt, J W (1993) *Masculinities and Crime. Critique and Reconceptualisation of Theory*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Messerschmidt, J W (1997) *Crime as Structured Action. Gender, Race, Class, and Crime in the Making*. Thousand Oaks: SAGE.

- Messerschmidt, J W (1999) Making Bodies Matter: Adolescent Masculinities, the Body, and Varieties of Violence, *Theoretical Criminology* Vol. 3 No 2, pp. 197–220.
- Messerschmidt, J W (2000) *Nine lives: adolescent masculinities, the body, and violence*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Messerschmidt, J W (2004) *Flesh and Blood: adolescent gender diversity and violence*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Osgood, D W & O'Neill Briddell, L (2006) Peer Effects in Juvenile Justice. In: (red.) Dodge, K A, Dishion, T J & Lansford, J E *Deviant Peer Influences in Programs for Youth. Problems and Solutions*. New York: The Guilford Press.
- Peralta, A (2005) Det sagda och det tänkta. Begreppsanvändning och begreppsskifte i diskursen om invandrare och invandrapolitik. I: (red.) de los Reyes, P & Kamali, M *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005: 41. Stockholm: Fritzes.
- de los Reyes, P, Molina, I & Mulinari, D (2002) Introduktion – maktens (o)lika förklädnader. I: (red.) Mulinari, D, Molina, I & de los Reyes, P *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- RFSU (2008) *Att bemöta sexualitet och relationer på behandlingshem – Rapport från ett utbildningsarbete*.
- Schlytter, A (1999) *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Segal, L (1997) *Slow Motion. Changing Masculinities Changing Men*. London: Virago Press.
- SiS policy för en jämställd vård och behandling. Statens institutionsstyrelse. <http://www.stat-inst.se/document/Policy-jamstalld-var-d-behandling.pdf> (2009-07-08).
- Trulsson, K (2008) *Det slutna tjejrummet. Missbrukande flickor i tvångsvård*. SiS följer upp och utvecklar 1/08. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Toch, H (1998) Hypermasculinity and Prison Violence. I: (red.) Bowker, L H *Masculinities and Violence. Research on Men and Masculinities*. Vol. 10 Thousand Oaks: SAGE.
- Ulmanen, P & Andersson, G (2006) *Svensk social barnavård ur ett könsperspektiv 1993–2003. En litteraturgenomgång*. SiS följer upp och utvecklar 1/06. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- West, C & Fenstermaker, S (1995) Doing difference. *Gender & Society* Vol. 9 No. 1, pp. 8–37.
- West, C & Zimmerman, D H (1987) Doing gender. *Gender & Society* Vol. 1 No. 2, pp. 125–151.
- Överlien, C (2003) Innocent Girls or Active Young Women? Negotiating Sexual Agency at a Detention Home. *Feminism and Psychology* Vol.13 No 3, pp. 345–367.

Appendix

Läsanvisningar till citaten

(...) anger att det är en kortare paus på några sekunder i intervjun

(paus) anger att det är en lite längre paus på mer än några sekunder i intervjun

(lång paus) anger att det är en längre paus mer än ca tio sekunder och uppåt i intervjun

[...] anger att delar av uttalandet har tagits bort. Det kan handla om några meningar eller att intervjupersonen återkommer i ett senare skede av intervjun till den fråga som citatet handlar om. Oftast handlar det om det föregående.

[okursiverad text] innebär att jag har lagt in en förklarande text för läsaren. Oftast handlar det då om att vad intervjudeltagaren syftar på framgår av sammanhanget i intervjun men går inte klart att utläsa i den del som redovisas i citatet.

Text ... Punkterna anger att personen inte fullföljt meningen. När flera sådana kommer "omlott" mellan intervjudeltagaren och intervjuaren handlar det om att vi talar i munnen på varandra.

... text anger att citatet börjar mitt i en mening.

ID = intervjudeltagaren

Fetmarkerat ord Där det krävs för förståelsen av citatet, har tydliga betoningar markerats med fet stil.

Tidigare utgivna rapporter i serien ”SiS följer upp och utvecklar”

- 1/98 Rällsögården. 40 års verksamhet vid ett behandlingshem för vuxna missbrukare. (Kerstin Möller, Arne Gerdner, Anita Oscarsson)
- 2/98 Bli sedd, välja väg och förändras. Utvärdering av utredningsarbetet vid Villa Ljungbacken – en ungdomsinstitution inom SiS. (Göran Sandell, Jeanette Olsson)
- 3/98 Årsrapport DOK 96. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under 1996 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 1/99 Årsrapport DOK 97. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under 1997 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 2/99 Med familjen för förändring. Institutionsbaserat familjearbete. (Martha Kesthely)
- 3/99 Klockbacka – en välintegrerad akutinstitution. (Gurli Fyhr)
- 4/99 Behandling av adopterade barn på särskilt ungdomshem. Förslag till en behandlingsmodell. (Jan-Åke Eriksson, Inger Sundqvist)
- 5/99 Ett år efter utskrivning – vad hände sen? En uppföljning av 31 LVM-klienter och deras situation ett år efter utskrivning. (Håkan Larsson, Märta Ollus)
- 6/99 Beroende av droger – utsatt för övergrepp? Intervju- och enkätundersökning av drogberoende män på Rällsögården 1998. (Anders Nyman)
- 1/00 Årsrapport ADAD 97. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under 1997 – bakgrund, livssituation och behandlingsbehov.
- 2/00 Årsrapport DOK 98. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under 1998 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 3/00 Utfall och kvalitet inom LVM-vården. Uppföljning av Lunden och Älvgården. (Arne Gerdner)
- 4/00 Årsrapport DOK 99. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under 1999 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 5/00 Tiden på Älvan och ett år efter ... 25 pojkars syn på vistelsen samt uppföljning ett år efter utskrivning. (Anna Michanek, Marianne Kristiansson, Rose-Marie Westermarck, Bella Machado)
- 1/01 Årsrapport ADAD 98. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under 1998 – bakgrund, livssituation och behandlingsbehov.
- 2/01 Flickan och hästen. Bilder från ett hem för särskild tillsyn. (Sven Forsling)
- 3/01 Årsrapport DOK 00. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under år 2000 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 1/02 Årsrapport ADAD 99. Nyinskrivna ungdomar på särskilda ungdomshem under 1999 – bakgrund, livssituation och behandlingsbehov.
- 2/02 Unga förövare av sexuella övergrepp. Tunagårdens behandlingsmodell. (Åsa Jeppsson, Inga Tidefors Andersson, Eva Löwdahl)
- 3/02 Barfotabarn. Flickors vandring från LVU till LVM. (Anette Kindstrand, Tomas Theorin)

- 4/02 SCL-90. Svensk normering, standardisering och validering av symtomskalan. (Mats Fridell, Zvonimir Cesarec, Monica Johansson, Stine Malling Thorsen)
- 1/03 Psykisk och somatisk belastning hos tvångsvårdade kvinnor. LVM- och LVU-vårdade kvinnor vid Lunden. (Iréne Jansson, Mats Fridell)
- 2/03 Att bedöma risk för återfall bland antisociala unga. En kunskapsöversikt. (Niklas Långström)
- 3/03 Det finns inga hopplösa fall, eller ...? Unga kvinnors möte med vården inom SiS. (Mai-Louise Björk, Inger J:son Knodt)
- 4/03 Kontaktmannaskap. Emotionella upplevelser hos behandlingsassistenter inom LVM-vården. (Anita Helgesson)
- 5/03 Årsrapport ADAD 00. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under år 2000 – bakgrund, livssituation och behandlingsbehov.
- 1/04 Från miljöterapi till KBT. Institutionsbehandling av kriminella pojkar. (Bengt Daleflod, Martin Lardén)
- 2/04 Årsrapport DOK 01. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under år 2001 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 3/04 Kvinnliga LVM-klienters våld på institution. En studie vid Lunden, Rebecka och Runnagården. (Tom Palmstierna)
- 4/04 Institutionsbaserad LVM-forskning. 12 år av forskning, utveckling och utvärdering vid Karlsvik. (Björn Sallmén)
- 5/04 MAPS. En metodik för att göra dokumentation användbar i behandling. (David Öberg)
- 1/05 Från tvång till frihet. Uppföljning av SiS missbrukarvård. (Jonas Larsson, Vera Segraeus)
- 2/05 ADAD. Uppföljning 2000–2002. (Stefan Nordqvist)
- 3/05 Flickor i tvångsvård. Utvärdering av tolvstegsinriktad §12-vård av unga kvinnor. (Arne Kristiansen)
- 1/06 Svensk social barnavård ur ett könsperspektiv 1993–2003. En litteraturgenomgång. (Petra Ulmanen, Gunvor Andersson)
- 2/06 Rum för återanpassning. Den fysiska miljös betydelse inom ungdomsvården – en miljöpsykologisk översikt. (Jan Janssens, Thorbjörn Laike)
- 3/06 Att övervinna världen. Om verksamhet och ideologi vid Granhult – ett särskilt ungdomshem. (Göran Johansson)
- 1/07 Erfarenhetsinläring och lärtilar. Analys och standardisering av Kolbs Learning Style Inventory i svensk version. With an English Summary. (Sven Marke, Zvonimir Cesarec)
- 1/08 Det slutna tjejrummet. Missbrukande flickor i tvångsvård. (Karin Trulsson)
- 2/08 MTFC. Ett evidensbaserat manualstyrt behandlingsprogram. (Lotta Højman, Nick Dovik)
- 3/08 Ett kontrakt för livet. Utvärdering av en särskild satsning på missbrukarvården. (Ali Hajjghasemi)
- 4/08 Att starta ett program. Första stegen i arbetet med SiS-Komet. (Lina Ponnert, Kerstin Svensson)

Studien består av ett 40-tal kvalitativa intervjuer med personal som arbetar på avdelningar med olika könssammansättning vid fyra särskilda ungdomshem. Rapporten söker svar på frågor om det har någon betydelse för behandlingsarbetet om flickor och pojkar vårdas tillsammans eller separat och vad det finns för för- och nackdelar vid olika avdelningstyper?

Den främsta nackdelen med blandade avdelningar enligt en ganska samstämmig personal är risken för relationer mellan pojkar och flickor och att de kan utnyttja varandra, vilket leder till behov av regler och kontroll. Att relationer och utnyttjanden kan förekomma på enkönade avdelningar är man inte särskilt medveten om. Många tycker att stämningen blir bättre på blandade avdelningar och att de återspeglar förhållandena ute i samhället bättre än enkönade avdelningar.

En viktig fråga i sammanhanget är personalens könssammansättning och arbetsfördelning. Utom på flickavdelningar tycks uppfattningen om behovet av mansövertikt i personalen råda, vilket är kopplat till frågan om fysiska konflikter och säkerhet. Men när det väl kommer till faktiska konflikter lyfts upp just kvinnors bättre förmåga att lösa dem.